

A.C. 88/9. 2883.

Sesti
Üliõplaste Seltsi
Album.

Suues leht.

Jurjewis (Bartus).

Grükitud Sesti Üliõplaste Seltsi kuluaga.

1901.

Eesti Üliõplaste Seltsi Album.

~~~~~
Kuues leht.

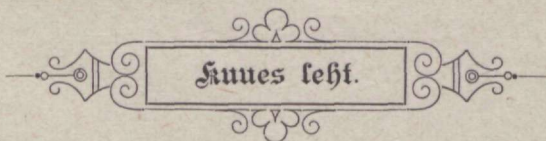

Õesti

Õliõplaste Õeltsi

Album.

Jurjewis (Dartus).

Õesti Õliõplaste Õeltsi kirjastus.

1901.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 26 сентября 1901 г.

2883

S i s u.

	Lehet.
1. Kristian Jaak Peterson	1—17
2. Homeeruse Odysseia	18—30
3. Eesti ajakirjanduse ajalooft	31—69
4. Surnute auustamine kraasna maarahva juures	70—73
5. Päätiüft pikemaft romaanift	74—84
6. Mhitotufed	85—97

Kristian Jaak Peterson

on meie teada esimene kõrgema haridusega eestlane, kes omaist suguvõsast ja nimest mitte ei hābenenud, vaid kes enmast igalpool avalikult eestlaseks tunnistas ja oma nime kirjutamises juba märku andis, kust ta pärit oli. Tuletame veel meele, et tema ka esimene oli, kes meie muinasajast ja lugulaulu hāmaruse sisse valguse kiirteid lastis langeda, siis on meil küll põhjust, et meie tänarvu tema 100 aastast sündimispäeva tāmumeeles mälestame.

Dma esiwanemate ja sugulaste kohta annab Peterson ise järelejäänud paberites aru:

„Siin on minno suggu:

Willandi — maa:

Woidomaa:

Rikka:

Tamme:

En † Pawel †
Peet †

Tõnnis †

Jaak . . . . . Mert

† †
Jaak — Jaan —

Kārifa — Tõnnis.

1801 1803

Jaak — Jūrri — Rudo

Minno suggulaste külladest on jedda leida:

Musta wesse — Wal — Kūüt, kaks õunapuud — Laastiko 'einama, kus wal on — Audre- ja Labba-māgi — Kūilm 'allik — Linderarro, Merdi 'einama nimmi.“ (Mārk 'täishāäliku eel täidab D. W. Masingi eeskujul igalpool Petersoni kirjades „h“ kohuseid.)

Mii on Kristian Jaak Petersoni kodupaik Wiljandi kihelkonnas, Karula wallas, Rikka talus. Aga Jaak Kristian ei ole mitte enam siin sündinud, vaid „wanna Rikka Jaak,“ nagu ta oma isa ühes laulus nimetab, oli kuidagi wiisi Karulast lahti pääsnud ja Riiga elama

afunud. Niias wöttis Riika Jaak omale fakste eeskjuu järele ka priinime. Et isa Peet oli olnud, siis muudeti Peet esmalt Peetriks ja et Jaak „Peetri“ poeg oli, siis tähendati teda „Petersoniks“ ehk „Petersoniks,“ nagu teda Tartu ülikooli nimekiri ja „Rigaische Stadtblätter“ pärast tema surma nimetawad. Niias sai Jaak Peterson Saksa-Cesti kroonu Jaakobi kiriku pääle kirikuteenri koha ja siin sündis ka Jaak Kristian 2. märtsil 1801 ilmale. Ta oli oma wanemate esimene poeg. Wendadest nimetab ta weel Sürit, sünd. 1803, ja Rudot. Poisil oli nähtawasti hää pää ja erk waim. Jaakobi kirikukoolis jõudis tema ruttu edasi. Wanemad paniwad tema sellepärast Riika linna teise kreiskooli. Siin tõmbas agar õppija hääde inimeste tähelepanemist enese pääle. Nende abil pääsis tema kubermangu gümnaasiumi õppima. Ise õppides tahtis ta ka koha teisi õpetada. 16-damas eluaastas hakkas tema Rootsi keele grammatikat kirjutama. Jaakobi kirikus peeti wahel ka rootslastele, nii palju kui neid Riikast leibus, Rootsi keeli jumalateenistusi. Wist oli Peterson siin esmalt Rootsi keelt kuulnud ja teda õppima hakanud. Rootsi grammatika on aga Petersoni käes poolele jäänud. Lõpuetjami ettevalmistused wõtsiwad kõik aja ära ja kui ta jaanuari-kuus 1819 Tartu ülikooli pääle tuli, ajasiwad uued mõtted ja uued eluwiiisid Rootsi grammatika meelest ära. Ülikooli liikmeks kirjutati ta kui „Christian Jakob Peterson“ sisse, kuna ta ise aga kindlasti „Kristian Jaak Petersoni“ juure jäi. Ülikoolis walis ta enesele usuteaduse õpeasjaks. Ühtlasi wöttis ta üliõplaste elust ja tempudest elawat oja. Tema järelejäänud paberitest leiame päälkirja all: „Naergo, kes tahhab“, 8 wärwikujutust selleaegse Tartu üliõplaste riietest ja elust, mida ta nähtawasti omast pääst on paberisise pannud. Kõrwal olewa lehe päält leiame piltide kohta järgmise seletuse: „Siin on, armas sõbber, keit minno Ludenti-riided!“

1. Siis sain rebbäseks.
2. Se on tulli-rebbäne.
3. Siis ollin ka rebbäne weel.
4. Se ka.
5. Wanna pois.
6. Wanna pois.

Esimene lähhäb kollegiumi öppima.
 Teine lääh agga metsa köndimaie
 'Dmmikulta 'ullimaie.
 Kolmas on kommersi-poiisi,
 Neljas agga made—maršija.
 Wies seisab seal prae-rides ilma rahhata.
 Kues mötleb isfiennese jures: Kurradi päralt,
 nüüd pean ka Willistrets sama!

Summalaga Tartu — Muusa lin!

Kujutused on Eesti wanematel lugijatel tuttawad. Öpetatud Eesti
 Seltsi konserwator H. E. Hartmann, kes akademia kunstnik oli, walmistas
 neist klišeed ja „Tallorahwa Postimehhe“ toimetaja, Wändra öpetaja
 Karl Körber, trükkis nad oma lehe 1859 a. aastakäigus N° 32,
 lht. 250—251 ära. Aga mis teeb naljahammas Körber Tartu üli-
 õplasteft, keda pildid peawad kujutama? Kuulge, mis ta kirjutab:
 „Tirolil linna tudendid wiisanud kõik raamatu kirjad kõrwale, wõtnud
 sõjariistad kätte, oma rahwale abiks minna Italia sõtta. Waata nende
 noorte Tirolimaa meeste pilta wõi maalijid ja kuule nende mõtteid ja sõnu.

N° 1. mõtleb: „Raamat kaenla all on kergem kanda kui nahkpaun
 selja pääl: siiski häbi kodu jääda mamma juure, kui teised sõtta lähewad.“

N° 2. mõtleb: „Piibu suitsu nina all on magusam tunda, kui
 püüsirohu suitsu ümber pää! — siiski, mis teha, pean oma õnne katsuma.
 Saan wast kindraliks. Mis siis tädi arwab?“ —

N° 3. mõtleb: „Kui ma wõiksin sellesama wemblaga neid prantslasi
 wastu maad pörutada ja wahel ikka punast wiina pudelist rüübata: küll
 mina wõtaksin siis neid mehe moodi ehk ka weel karu moodi maha panna,
 aga kes wõib parata: sõjaseadus teine!“

N° 4. mõtleb: „Noh, nüüd olen mina oma armsa Tirolil Inzbruti
 linna Summalaga jätnud. — Küll ta waene nuttis, tähendas weel afnast
 märja suuräituga. — Ära nuta, kulla laps! Tulen suure auuga tagasi, —
 pulmapäew kuwatab kõik filmawee ära!“

N° 5. mõtleb: „Waata, nüüd on minu jalad ka suure Italia
 Mailandi linna saanud. Oh neid uhkeid ehitusi, mis siin on! Nüüd
 tulgu kas terve rügement prantslasi, ma pistan kaks sõrme suhu, wilistan

ford, kusun mõega tupest wälja, pörutan jalakannustega ford wastu kiviuulitsjat. — Sooksawad nagu jänesed metsja, nii pea kui lõukoer oma mõirajat häält tõstab.“

Nõ 6. mõtleb: „Oh teie paganad prantslased! Küll mina wilistasin suust, küll mina pörutasin jalaga! Ei ühtigi! Tulid nagu hundiwägi kõik kaela, et aga katsufin pimedas linna wärawast wälja saada. Rõht tühi, pää walutab, külmahäda käes, seisja siin ööse kui tont, kindrali käsju ootamas. — Mis sääl oodata? Eks teisi pole küllalt weel taga järele tulemas. Mina lähen otsekohe mamma juure. Küll temal wõib hää meel olla ja tädi rõõmustab ka!“

Ja nõnda tegi mees, et ta läks joonelt kodu poole. Prantslased wõtsid Mailandi linna oma kätte. Austria wägi pidi järele andma. Oi, oi, Tirolid tudendid, teile tuli ka „uhkus enne langemist!“ — Ja õnn teile, prantslastele, et mitte meie maa 622 tudenti ei juhtunud teie kaela pääle. Need oleks teid pea kotti pistnud ja koti suu päält kinni pannud. Waata, kuidas siis lugu, kui kotis ei saa hingata.“ —

Juba kewade 1820 jättis Peterfon ülikooli maha. Põhjusjed on meil tundmata. Wahest sundis ülespidamise puundus teda lahkuma. Suures Riia linnas lootis ta ehk eratundide kaudu kergemine wõiwat oma pääd toita. Ka ei meeldinud temale selleaegsete lehwade prohwefforite pärast ufuteadus koguni mitte. Tema heitis selle täiesti kõrwale ja tegi ainult weel keele- ja kaswatusteadusega tegemist.

Mis seisukoht Peterfonil usuasjus oli, selgub tema järgmistest sõnadest:

„Kristus tuli sellepärrast, et ta innimesjed õppetaks, kuidas naad peawad moistusse läbbi õnsaks sama, ning teisedgi armastama, se on: ka teiste õnnistusjeks ellama. Se, olli temma suur Jummal õppetus! — Kui siis temma, moistusse tähhele pannemist neid tahtis õppetada, siis peame need kirjad, mis temma õppijatte käest meie kätte sanud, nenda ärrajelletama, kui meie aial innimesjed rägivad. Sest kuidas woib pohjamaa mees keigest sest, mis louna pole mees ommal wiisil ütleb, õige arro sada? — Kui wesji 'allika sees ülestouseb, ütleb Judaline: taewa ingel aiab sedda wet ülles. Pohjamaa mees, sedda luggedes, usjub ka, et se olli üks ingel; ja nenda rummala usjuga peab temma moistus ifka nõdremaks sama ja kui tal middagi on tehha, siis ta otab fenni kui Jummal ingel taewast peab mahhatullema, ja tedda aitama. Agga mis sest on rägimist? Mi kaua, kui Teologid polle mitte Wilosowid, ni kaua kui naad isji, ehk kül uhked omma moistuse peäl, siiski ommal

wisil ebbausklikud on, ja monned nende seast enam omnia sure kühho est kui pijsokesse koggudusse eest, mis nende al on, 'oolt kandwad: — ni kaua ei ja selle asja luggu mitte teistwiisi ollema."

Nagu tähendafime, lahkus Peterson kewadise ditse ajal 1820 üli-foolift ja läks Riiga. Mis mõtted tema südant tee pääl täitfiwad, sellest annab aru tema „Laul, kui ma Tartust läksin Riia pole, omma wannemad watama; tehtud on se laul Tulekörtjis."

Summalaga nüüd meie maa!
 Ei ma nüüd kõnni
 Sino kasfemetfadesfa,
 Kus lilled on võtsemas,
 Ja laulemas linnud
 Illoste pude warjoella.

Sagedaste istfin
 Tassa oia kaldas
 Mõtteldes teie pääle,
 Mo 'allid wannemad!

Sino 'alli peake,
 Tulleb ikka mo melesse,
 Kui pääw on võtsemas ülles,
 Kui päwa film on minnemas
 Sure loja süllesse, —
 Armas isfakene!

Emake, wend ja öde
 Teie jure nüüd tullen!
 Summalaga meie maa,
 Ilusam pääw mulle paistab
 'Ella wanemate maias.

Sarnaseid tundmuji awal dab ka „üks jut," mida Peterson wiist jõulu ümber 1819 üles on kirjutanud, kui ta kooli waheajal Riias käis: „Talwe olli jo male tulnud. Linnud ollid wait. Kõilmane tuul puhkus metsas ja aias lund angole. Metsas istus lummise männapuul al, pijsokesse tulle jures Jaat, kes ühhe linna läks omma armsad wannemad watama. Ta olli üksi metsa sees, tulleleef toufis ülles, ja puu rakfus põlledes. Jaat, teekäimiseft wässiinud, wottis omma pibo, ja tubbakatotti; ja pibo põllema pannes 'affas ta isfienneje jures jeddawiihi mõtlema:

„D Summal! kangel weel on mo armsad wannemad ja nende poeg on siin üksi jures metsas talwe käes. — Kül nüüd mo wanna isjakene aiab jutto emma, õe, ja wennaga, ja kül temma küsib ka: Kus on nüüd meie armas Jaak? — Ei nemmad tea sedda mitte, et Jaak ikka nende poole jouab. D! Kui rõmsad jawad nad ollema, kui nende filmakesjed jawad mind nägema tuppä tullewat. Siis loen jälle ommad laulud nende jures. Ja isjakene 'akkab siis laulma ja tantsuma. Emma 'eidab pärrast maggama, ja aian minna wanna isjaga 'ead jutto puddel õlut ees ja pibud suus.“

Nenda mõtles Jaak, toufis ülles, kustus tulb ärra, panni omma punga jälle selga, möök rabbises temma kõrwal. Siis 'akkas minnema jenni kui omma wannematte jure sai. Kui suur temma ning nende rõõm olli, sedda woib iggaüks iski arwada, minna sedda ei woi siin kirjotada.“

Seletuseks lisame juure, et selleaegsed üliõplased kõik mõdeka kandiswad.

Niias hakkas Peterjon eratundisid andma. Et temal hääd keeleanded oliwad ja et ta ise hull wõeraid keeli ära oli õppinud, oliwad tema õpetunnid wäga mitmekesised. Tema pakkus ennast Ebrea, Kreeka, Ladina, Wene, Inglise ja Saksa keelt õpetama, pääle selle weel armu-teadust. Kas kõikide nende õpeasjade tarwis ka õppijaid tuli, seda meie ei tea. Kõrwal tegi ta weel kirjatööd, pani Gananderi Soome muinasuju Saksa keelde ümber, luuletas laulusid, parandas Heymi Wene-Saksa-Prantsuse sõnaraamatut ja uuris Aasia ja Põhja-Amerika pärisrahwaste keeli. Eratundidega lootis ta nii palju wõiwat teenida, et kas Tartu ülikooli tagasi minna ehk jälle wäljamaa teekonda ette wõtta. Aga nõu läks tühja. Liig raske töökoorem rikkus terwise, rinna haigus hakkas liiga tegema. Peterjon ei hoolinud sellest, waid töötas wana wiisi edasi. Kui ta wiimaks arsti abi läks otsima, oli juba liig hiljaks jäänud. Tiisikus tuli noore mehe kallale. 23. juulil 1822 päästis surm tema waewaft. Minult 21 aastat oli ta wanaks saanud. „Rigaische Stadtblätter“ 1822 Nõ 32 kirjutasiwad: „Suur küllus kolblikk, kui ka waimulikk jõudu, teadmiste ja lootuste suur warandus kirjandusele on temaga hauda langenud.“

Dmas lühikeses elueas awaldas Jaak Kristian Peterjon trüki läbi:

1) Ueber den Gebrauch des Rom. Gen. und Acc. bei einem Verb. Art. Rosenplänter, Beiträge zur genaueren Kenntniß der ehstnischen Sprache. XII Heft. lhf. 145—148.

2) Ueber den Gebrauch der beiden Ablative im Ehtnischen. Säälsamas, Iht. 148—149.

3) Synonyme Ning und ja. Säälsamas, Iht. 150.

4) Christfrid Ganander Thomasson's, Philos. Mag. Finnische Mythologie. Aus dem Schwedischen übersezt, völlig umgearbeitet und mit Anmerkungen versehen von Christian Jaak Peterson, Literat in Riga. Rosenplänter, Beiträge. XIV Heft. Iht. 1—128. See kirjatöö ilmus ka äratrükis Tallinnas 1821.

Käsitirju on Peterson järele jätnud, mis Öpetatud Eesti Seltsi raamatukogu alal hoitakse:

1) Kristian Jaak Peterson, ehk se, mis ta mõttes ja teggi, ja kuidas ta ellas, ja mis ta teada sai omma ello sees, isje-enejelt üllespandud 17-al elloaasta seest, ello-otsani.

2) Kristiani Jago Petersoni laulud. Ria-linnas, 1818. Kristiani Jago Petersoni laulud. Tartu-linnas 1819.

3) Wiht käsitirju, mida hiljem öp. Rosenplänter kokku lastnud kõita ühise nime all: Kristian Jaak Peterson's Literärischer Nachlaß. Rogukõitest leiame 23 numbrit, millest meie ainult mõnda nimetame: Wörter, die mit dem Griechischen, Lateinischen und Hebräischen verwandt sind. — Ähnlichkeit in den grammatischen Formen, welche die esthnische Sprache mit den alten Sprachen hat. — Das Charakteristische der Consonanten mit besonderer Hinsicht auf die esthnische Sprache. — Etwas über die Ehten, ihre Abstammung u. s. w. — Mitmed laulud. Kõige tähtsam osa aga on terve kogu Eesti rahwalaule, mis 55 lehekülge täidawad.

4) Grammatische Bemerkungen über die Ehtnische Sprache von Johann Gutzleff. Aus dem Lateinischen ins Deutsche übersezt.

Petersoni kirjatööd on, nagu päälkirjad juba näitawad, mitmekesised. Meie paneme Petersoni tähele I. kui laulikute, II. kui wanawara korjajate, III. kui teaduse meest.

Peterson on suure hulga laule loonud ja mitmed Kreeka laulikute salmid Eesti keelde toimetanud. Kõik nad on poisikeste tööd, on aastal 1818 ja 1819 sündinud, ja kannawad poisikeste töö puudusid otja ees: siisu poolest magedad, kuju poolest karedad. Noorel laulikul aga on salmivalamisest kõrged mõtted. Ta tahaks näidata, mis „maarahwa laulja“ „maa keelega“ luulepõllul võib toime panna:

„Kas laulo 'allikas
 Külma pohja tules
 Minno rahwa melesse
 Dmma kaste ei woi walla?
 Kui siin lummises pohjas
 Illusa 'aisoga mürtife
 Willofes kaljuorros
 Ei wõi õitjeda kauniste:
 Kas siis meie maa keel,
 Mis kui tasja oiate
 Dmma illo ei tundes
 'Einama läbbi, sinnise
 Taewa kullases tules
 Rahhoga on jooksemas;
 Egga torreda 'eälega,
 Dmma rammo ei tundes
 Taewa mürristamisega
 Kui meryi on 'üüdmäs:
 Kas siis selle maa keel
 Laulo tules ei woi
 Taewani toustes ülles
 Iggawust ommale otjida?
 Siis ma wottan teid
 Selge, sinnise taewa
 Tähhed, maa peält
 Kõrge isfamaa poole
 Kõmuga wadates, laulda;
 Siis ma laulan sind
 Õje kuningas, kuu!
 Kes sa pilwede süllesta
 Mi kui pungasta lillike
 Lõbbusa walge pallega
 Illestoujed taewa al,
 Kus tullised tähhed
 Mahha on langemas
 Sinno eest musta
 Pimmeda uio sisse. —
 Nenda innimeste waim!

Olled ja uios uiomas
 Kui so mötte on otšimas
 Jummalat tähhede alta!

Teises salmikus „Ollen jälle õnnis“ võrdleb Peterson oma laulu „tulise ojaga,“ aga tulest ei ole ka mitte jädemeidki näha:

Ollen jälle õnnis.

Tõuse ülles mu rõmu —
 Laulo tulline oja;
 Rõmuga ülles taewani,
 Kus armastusse isja
 Sõbraduse looja,
 Jummal on ellamas:
 Surma warju wottis
 Temma mu süddamest ärra
 Illusa sõbradusse
 Viltikesse pealta;
 Njäs maja päalta
 Udu, mis mu rõmu
 Päewa all olli ujumas.
 Kurbtuse merri
 Laikus mu wastu;
 Jummal agga ütles:
 Walgus sinule olgo!
 Ja rosilise pallega
 Olli mul jüllesja
 Ainus armastud Allo!

Aga kes on Allo?

Allo on karjane nagu ka Jaak — see on laulik ise. Üks laul kannab päälkirja „Allo ning Jaak. Karjaste laul.“ Laulus ütleb Jaak Allose:

„Sinna olled lillipoisi,
 Minna ollen laulomeisi.“

Selle järele peakšime Allost karjapoisi ja meesterahwa nimeks pidama, nagu seda wanad kroonikakirjutajad ja uuemad laulikud teewad, aga mis meie laulik siin Allost edasi kuulutab, sünnib ennem noore tütarlapse kohta:

„Ilusam on minno
 Arnsa Allo palge,
 Rui ta rosi-'uled
 Lastwad laulo kuulda;
 Ilusam on minno
 Kalli Allo palge,
 Rui ta filmatesjed
 Paistwad minno peäle.

Meesilanne lennab
 Paiourbe wasto: —
 Minna agga lennan
 Allo palle wasto,
 Sukeft ofsimai
 Kofi 'allikasta.“

Ülepää on suurem osa Petersoni lauludest karjase laulu (Schäferidhülle) laadi. Peterson seisab siin täiesti Saksa wanemate laulikute mõju all. Maotumad ja magedad nagu Saksa salmikud, on ka Petersoni järeletehtud laulud. Meie toome järgmise näituse, mis meil sellepoolest tähtsam on, et laulus ettetulew Woidu- ehk Woidujõgi meid lauliku kodupaika lähemalt ära tähendab.

Karjaste laul.

Elts ja Tio, karjatsed.

Elts: 'Ellakenne, bekenne,
 Terre, terre hommikulta!
 Kust sa karjaga tullemas?

Tiu: Drrustagi tullen sia,
 Tullen Woidujoeltagi:
 Seäl ma jootsin omma karja:
 Tullen männametsja seesta;
 Peäl agga laulis pajolinda,
 All agga kargas rohhotirtsja.
 Müüd ma 'ommiku kasteella
 Njan karja mäele.

Elts: Kas on mäel 'einakesta,
 'Einakesta, selge wetta?

Terwe kuu on möda läinud :

Ei ma olnud mäe peäl.

Tiiu : Käl on, mino 'ellafene,
Käl on mäel 'einafesta,
Seält need rohhotejed wotfin,
Mis ja näed se lamba kaelas.
Besji tulleb 'allifasta
Veinafafe jure alta ;
Veinafast seäl agga tõuseb
Minno emma 'aua peälta.
Seäl on illus olleminne,
Tulle liggi öfene !

Etts : Kuulfin minna monnikorda
Orro sees sind laulewada,
Kui ja üfji tammi alla
Ollid karja keskeella.
Lasje ühhe wifitesse,
Siis ma tullen sinnoga.

Tiiu : Käl ma 'ommiko laulo laulan. —
Pääw jo touseb merrestagi
Kullafesta koidoaimust,
Mi ku põllo lillikenne
Ditseb tules pungastagi :
Temma paistab faste peäle,
Mis meil' öfel Jummal andis ;
'Allikate laeste peäle,
Nahholisje tallo peäle.
Sind jo 'affab ligumaia
Päikest armjat terretamai.
Laula, laula, linnokenne
Tammemetja warjo alta.
Lenda wagga pääso armas
Minno emma 'aua peäle.
Iffa nuttan 'aua jures :
Toufe ülles, emma 'ella !
Ei ta toufe, ei woi tousta.
Mulb on alla, mulb on peäle,
Murro kattab emma rindo,

Kaswab leinakass murrosta.
 Minna waene lapsokenne;
 Päwa näen ma toufewada,
 Päwa loja minnewada,
 Ilma armja emmata!

Etts: Suur o waene! on so kurbtus,
 Summal andko rõmo sulle.

Pääle algupäraliste laulude on Peterson mitmed Kreeka salmitud ümber pannud, kus ta Eesti keele vastu veel suuremat wägiwalda awaldab. Meie toome näituseks ühe Anakreoni laulu:

Pöllomaa on jomas,
 Mada jowad metjad.
 Sõggi annab juua
 Sinni merre sule,
 Päärw on jomas merda,
 Kuu on jomas päwa:
 Mind mo sõbber sõimab —
 Et ma tahhan jua.

Selle laulu saatis Peterson ühe teise Anakreoni tõlkega Pärnu õpetaja Rosenplänteri kätte, et nad tema „Eesti keele lisakirjades“ (Beiträge) ära trükitaks. Rosenplänter andis nad aga enne D. W. Masingi arwustada. Masing sõitles iga rida waljusti ja kirjutas üleüldiseks otuseks laulude alla:

„Baat! nenda on nende jansimised; nendaks wanna Holz, Frei, Wilmann ja n. t. omma luggu laulawad. Kui inimenne nüüd ütleb, et se ma keel ep olle, waid otsekohhe sõmaga ütelda, tühja paska jut, siis nemmad kui Wenne hobbone hulluks ja perrofaks lähewad.

Wotku neid Summal! need keit on agga kelemurdjad.“

Sellepärast ei ole Petersoni lootused ka mitte täide läinud, et

„Ni tui walgušse allikas,
 Seisab auustud laulja
 Omma wennade keskeella.

. . . . .
 Ja tema ümber
 Wait kui mere kaljud
 Rahwad on kulemaies.“

Laulja „wennad“ ei ole tema lauludest semmi midagi teadnud ja waewalt jõuawad eelseiswad proowidki temale „wendade“ keskel „auus-
tatud lauliku“ nime muretseada.

Peterjon püüab rahwalaulu eeskujul laule luua. Rahwalaulu pääle juhtis teda see wool, mis Herderiga oli alanud ja mida Saksa romantika laulikud õhutasiwad. Rahwalaulude korjamine sai meie kodumaal nimelt Rosenplänteri „Sijakirjade“ läbi hoogu, kus hull rahwalaule, mitme korjaja üles kirjutatud, ilmuwawad. Waewalt on Peterjon rahwaga otsekohe kokku puutunud ja rahwa keskel kauemat aega wiibinud, et rahwa suust rahwalaulu kuulda ja tundma õppida. Oli ta ju kaugel Riia linmas sündinud ja üles kaswanud. Oma kodupaika ei ole ta iial mitte ulatanud. Minult selle 1½ aasta jooksul, kui ta Tartu ülikoolis õppis, wiibis ta ligemal kodumaal ja teekondadel Riiaist Tartu ja Tartuist Riiga, mida ta osalt jala ette wõttis, wõis ta „maarahwast“ tema töö juures ja kodusel kolbel mööda minnes näha. Kui ta siiski hulga rahwalaule üles on tähendanud, siis näiwad need kõik ühest hallikast ja ühest nurgast pärit olewat. Peterjoni rahwalaulude hallikad wõiwad tema omassed, wanaisa Peet ja „wana Riika Saak,“ tema isa, olla, kelle lauludest ta mitmes paigas kõneleb. Pärit olekwad siis nende laulud Wiljandi ümbruskonnast, lähemalt weel Karula wallast. Mõnda neist oleme aga ka M. Knüppferi kogust leidnud. Wahest on Peterjon nad säält ära kirjutanud. Laulud on siis poolest muistest laadi ja pakuwad muinasusu uurimiseks rohket materjali. Teisendisi on pärastpoole küll ka siit ja säält üles kirjutatud, aga Peterjoni ülestkirjutused jääwad siiski ikka tähelepanemise wääriliseks, juba sellepärast, et nad ülestkirjutamise aja poolest kõige wanemate liiki käiwad, mis meil ülepea olemas.

Ühe osa oma ülestkirjutatud rahwalauludest on Peterjon Gananderi „Soome muinasusu“ ümberpanekusse pununud.

Pääle rahwalaulude korjas Peterjon weel Gesti muinasusku, nii hästi omaste suust, kui ka trükitud hallikatest. Mis ta sellepoolist leidis, tarwitas ta kohe Gananderi „Soome muinasusu“ ümbertegemisel. Kus ta Gesti mõnda sarnast rahwamälestust, rahwalaulu, rahwaarwamist teab olewat, säält paneb ta seda tähendustes üles. Nii leiame pikemaid ja lühemaid märkusi Sumala, Uku, Wainämöise, Kawe, päikese-, kuu-, tähejumaluse, karu, küllma, hiie, Turije, hingede aja, näki, lendawa, tondi, puuhaldiate ja maaaluste üle. Kõige rohkem äratub meie tähele-

panemist, mis Peterson „Soini“ kohta teab ütelda. „Soini“ nime all kõneleb Ganander Kullerwoft, Kalewipojast, ja Peterson lisab omalt poolt juure: „Gestlaste seas kõneldakse ühest Kalewe pojast (Kallewe-poeg), et tema rohurikastest maakohadest puusahaga waod läbi ajanud, ja et sellest ajast saadik nende pääl mitte rohuauku enam ei kaswanud. See kurjawiisiline wägimees kiusas ka naesterahwaid.“ Nii kirjutas Peterson 1820. Peterson on seega Kalewipoja loo ülesleidja. Seda tahame tema auuks ja mälestuseks alati meeles pidada. Kas ja mis Peterson sell põllul weel oleks korda saanud, kui elu temal oleks jätkatud, ei tea ütelda. Üle määra aga lähneb igatahes Spetatud Gesti Seltfi aasta-aruanne 18. jaanuarist 1858, kus temast tõendatakse: „Oleks see temale osaks saanud kauem elada, siis oleks meile temast Gesti Võnnrot ehk Castrén tõusnud; keeleteaduslikud tööd, mida ta Rosenplänteri „Lisakirjades“ ilmutas, lubawad seda finnitada.“ Gesti Võnnroti ei oleks Petersonist mitte saanud, sest et tema laulutundmine kehwa oli ja et tema rahwa keelega piirita wäewallaga ümber käis. Castréni ei wõinud temast mitte sirguda, sest et temal Castréni lai filmaring, teraw mõistus ja teaduse mehe kaimus puudus. Just tema kehwad teaduslikud tööd näitawad, et lugu hoopis ümber pöördu on, kui Spetatud Gesti Seltfi kirjatoimetaja Dr. W. Schulz 1858 tunnistas.

Rosenplänteri „Lisakirjades“ avaldas Peterson 2 lühikest keelelisi kirjutusi Gesti muudete tarwituse üle. Meie leiame siit mõne õige tähelepanemisewäärilise, aga ka mõne wildata ütluise. Isääralist, suurepäralist, sihti ajawat, ei paku kirjatiikid mitte. Järeletegemise wääriline on neis see, et Peterson näitusteks enamasti rahwalaulusid tarwitas, nagu hiljem Ahrens omas grammatikas rahwa kõnekäänafuid. Wahetegemine „King ja ja“ wahel oli nii kõhn ja lühikene — 10 rida —, et see kirjutajale kuulsust ei suutnud tuua.

Selgemat pilti Petersoni teaduslikkudest arwamistest pakuwad tema järelejäänud paberid. Gesti rahwas on nende järele Germani tõugu. Gesti sõnu leiab ta mitmest wõhivõderast keelest. Terwe rea näitused toob ta selle tõendusüks, et Gesti keel Ebrea keelegagi sugulane olewat. Meie aja teadus kehkitab niisuguste harutuste kohta kahetjedes ja haletjedes õlasid ja ei arwa neid nende wäljamõttelejale mitte auustawaks tundemärgiks. Oma lühikese elu lõpul katsus Peterson weel ka „Aasia ja Amerika keeli õppida! Sell wiisil ei saanud ta midagi põhjalikumalt kätte. Ssegi tema Gesti keele tundmine jäi nõrgaks, nagu tema lauludest

ja kirjadest wälja paistab. D. W. Masing ei jõudnud sellepärast noore mehe teadmiseft ja wõimiseft suurt lugu pidada. Ta nimetas teda — enneaegu walmis saanud — frühreif — ja mis ta tema lauludeft karedalt ütles, see maksab muudetud kujul ka tema teiste Gesti keelsete tööde kohta: „Kõik terwelt on waewalise keele inetuse juures ei kala, ei liha — kus on sääl midagi luulelist? Mina ei näe midagi, ainult kõige labasem lihtkõne (prosa), halwas ja rifutud keeles ära öeldud.“

Ja siiski kifub süda meid noore mehe poole, kes juba oma 21. eluaastas hauda langes, ja käsi tahab tema nime mälestust sügawasti meie põlwe rahwa hinge sisse kirjutada!

„Rigaische Stadtblätter“ 1822 kirjutasiwad pärast tema surma: „Gesti kannust tõusnud, ei häbenenud tema selleft mitte, waid tundis selleft mälestuseft otse hääd meelt (mispärast ta ka oma eesnime Jaakob armastas Gesti keeli kirjutada) ja oli — millest kõrgem wäärtus on — auusameelse poja ja wenna eeskuju. Ilma suurte tarwitusteta ja haruldajel mõedul wähesega leppiw, tugewasti iseenele pääle toetades ja täis iseloom, näitas ta seda ka wälispidi üles, wahest rohkem, kui seda wõib kiita. Ta lastis seda oma tundmuse pääle liig arusaadawalt mõjuda ja mitmes iseäralduses awalikuks tulla, nagu see tähtjate inimeste juures harilik ja loomulik on, kes madalast soost ja rõhuate olude alt, ainult omast wäest, ülespoole on läbi tunginud. Aga et tema sõbrad ja lähemad tuttawad selleft ja weel mitmest muust hoolimata kindlasti tema poole hoidsiwad, on tunnistuseks, et temal sügawtundline, hääsoowlik, kallismeelne ja puhas süda pidi olnud olema.“

Mis siin „Rigaische Stadtblätter“ Peterjonile iseäralikuks kiituseks arwawad, seda arwame meiegi temale kiituseks; mis nad temale aga nii kui laitusseks panewad, just seda peame meie tema kõige suuremaks kiituseks. Tema on esimene haritud eestlane, kes ennast eestlase tundis olema ja kes seda südikamalt ja awalikumalt igalpool püüdis üles tunnistada, kui waewalt keegi teine pärast teda. Selle asja poolest läks tema nii kaugele, et tema ajuti — 1820. aasta lõpul ja 1821. aasta algul — awalikult Riia linnas Gesti rahwariidid käis, millest ta oma päewaraamatusse kujutuse on walmistanud. See pahandas Riia linna jaksu kangesti ja nad hakkasiwad temast kui isewiisiga inimesest eemale hoidma. Peterjon aga kirjutas:

„Mul olli palju sõbro, agga tallopoia-kuega tödde wöttis neid minno käest ärra. Et sagedaste kül innimesjed ütlewad: „meie ei

wata mitte kae peäle, waid selle peäle, kes kannab teda"; fiiski ommas süddames nad mõtlewad: illus kuub on ikka parrem kui sant kuub. Agga, ole wait Jaak! Mis ja rügid? Kui neil rahhatot on käes, siis naad jo ei nä mitte kotti peäle!

Linna rahwa peenematest kommetest ja läbikäimise wiisist ei pea tema suurt lugu ega püüa neid ka mitte omandada. Ta ütleb:

„Meie aial inimessesed arwawad modifombed ollewad 'eadus; ja monda, kes kül 'ea mees on, arwatakse kurjaks, sest et ta teiste tühja kombede pärrast ei ella. Menda on se luggu ka minnoga, sellepärrast et mul tühja kombede õppimisse aega ei olle, kui tarkust ma tahhan õppida.“

Seäraniis suur halpus on Peterjoni meelest tantsimine: „Kuuldes inimest õppiwat tantside, pean ma ikka naerma, — sest mispärrast ei õppi nemmad ka maggada? — Meil jo kül on elurõmusid, miks siis weel õppida rõmus olla?“

Et temal ilmaliku warandust wähe oli, püüdis tema pistkuga läbi ajada ja oli sääl juures rahul ja õnnelik:

„Ollen jälle leidnud ühhe sõbra, ning temma seest — o suurt imme! — ühhe künikusse, kes, waene olles kui minna, parrem woib arro sada, mis se on: inime wäike tarwidustega on keigewabban ning keigeõnjam.“

Peterjoni rahwuslikust meelest ja isamaalikust seisukohast annab märku tema kindel kinnipidamine Gesti nimest. Sellest annab märku tema awalik tunnistus, et tema „wana Kikka Saagu“ poeg oli. Sellest annab märku tema päewaraamat, mis Gesti keeli kirjutatud, mille kirjutaja jedamööda ka Gesti keeli mõtles. Sellest annab wiimaks märku see tuline kuumus, mis tema kirjadest ja lauludest Gesti rahwa, tema keele, tema luule, tema käekäigu wastu wälja hõögub. üks wäike näitus kaalub siin raskem, kui pikk seletus. Omas päewaraamatus kirjutab Peterjon:

„Kui ma Rialinnas olin, tulli üks sõbber Meieimaalt, tubbakut ligitues, mis seäl olli kaswanud. Sedda tubbakut, sest et ta Meieimaalt olli, jöin ma agga pühhapäewal.“

Seda rohkem tahame seda kõike kõrgeks kiita, et Peterjon ühel ajal elas, kus tema rahwas alles pärisorjuse ikke all õhtas, ja tema wõera rahwa keskel sündis ja üles kaswas, kus ta wähem wõis oma rahwa iseloomusse wõrjuda. Päälegi ei olnud see oma rahwa iseloom Peterjoni meelest mitte meeldiw. Ta kaebab, et eestlaste seast wana halastamata meel ja kõwa jüda kadunud ei ole, „aga“ — hüüab ta

järsku — „Au Aleksandrile! ta wiib eestlased kõrgema hariduse koidu-
kuma poole. Oma terve rahwa nimel hüüan ma: Au Aleksandrile!
Tema eest walab iga auus eestlane hää meelega oma were ära.“ Mii
kirjutab Peterfon sügise 1820. Sellesama aasta kewade oli Eesti rahwale
priiust kuulutatud. Aga priid Eesti rahwast ei saanud Peterfon mitte
enam näha. Tema suri 23. juulil 1822*), peremeeste arust sai esimene
pool aga alles Jüri-päewal 1823 priiks. Siig wara pidi ta meist
lahkuma, kui et ta oma rahwa waimu priiust oleks saanud kosutada.
Ta tundis surma mõrudust kibedasti. Oma wiimase laulu „Mardi
Lutterusje päwal“ lõpetab tema kaebtusega:

„Surma warjole minnema
Peab maarahwa laulja:
Järrele jäwad temma
Laulud armjale rahwale, . . .
Järrele jääb lauludes
Armja Allo nimmi,
‘Ella wannemate fitus.“

B. Reiman.

---

*) Peterfoni pilti, mida kunstnik Dörbeck walmistanud, ei ole meie kõigest
otfimiisest hoolimata kodumaa kogudest mitte leida wõinud. Sellespärast pidi Album VI.
kahjuks ilma kirjaniku pildi ehteta jääma.

Homeeruse Odysseia.

Esimene lugu.

1. Meest mulle nimeta, Muusa, kes rohkesti rännand ja palju Eksinud ümber on ilmas, kui häwitas ära ta Trooja, Nägi ka paljude linnu ja rahwaste kombid sai tundma, Paljugi kannatas ise, kui mere pääl püüdis ta päästa
5. Ennast ja kaaslasi kallid, et jõuaksid ühtlasi koju. Kaaslasi siiski ei saanud ta päästa, ehk püüdis küll kangest, Sest oma enese süü läbi läksid nad armetult hukka. Meeletud! Tapsid ja söid nad ju kõrge Päikese hargi, See aga wõttis see eest neilt tagasituleku päewa.
10. Jutusta seda sa kõik, Kroniioni tütar, ka meile!
Teised ju oliwad kõik, kes hädast ja ohtudest pääsnud, Kodus nüüd, pääsenud sõjast ja marul möllawast merest. Üksinda teda, kes kodu ja kaasat nii igatses taga, Hoidis jumalik näkk Kalypso wõlwitud koopas
15. Kinni ja igatses ise, et omale kaasaks ta kosiks. Aga kui aastate jooksul ju jõudis kätte see aasta, Mis talle jumalad määrand, et saaks jälle pöördä ta koju Ithaka saarde, ka siis ei olnud ta waewast weel waba Ega ju omaste seas. Tast jumalail meel oli hale,
20. Muudkui Poseidonil mitte; see täis oli lõpmata wiha Jumalasarname wastu, et koju ei saakski Odysseus.

See aga oli nüüd läind äthiooplaste juure, kes kaugel,
Kahel pool elavad need äthiooplased, wiimased meestest,
Päikese loojakul teised ja teised Päikese tõusul:

25. Need talle wiisivad ohwriks küll hargi, küll jäärasid sada.
Lauas ta istus nüüd säääl ja rõõmustas roast. Kõik teised
Jumalad kogusid kokku siis Zeusi Olymplase kotta.

Rääkima hakkas siis Zeus, kes maiste ja taewaste isa,
Sest talle ärgatas meele Ägisthuse mälestus jälle;

30. Agamemnoni poeg Orestes ju oli ta tapnud,
Seda ta tuletas meele ja jumalail' ütles siis nõnda:
„Katsu mull kaebtust, mis wastu meid tõstab nüüd
surelik sugu!

Paha kõik meie käest nad ütlewad tulema endil',
Aga neil enestel süüd, kui Saatuse neid raskesti tabab.

35. Saatuse ei tahtnud ju seda, et wõttis Atriidese naese
Omal' Ägisthus ja tappis ta koju tulewa mehe,
Ehk ta küll teadis, kui raske see süü, sest olime saatnud
Sõna tall' Hermese läbi, kes walwas Argusetapja,
Et ei tapaks ta meest ega naist wõtaks omale naoseks.
40. Sest Orestes ju tasub Atriidese surma siis kätte,
Kui ta kord meheks saab ja isa pärandust nõuab.
Nõnda kuulutas Hermes, kuid nõuu Ägisthus ei wõtnud,
Sest on ta enese süü, et tasuti talle nii raskest.“

Temale wastas ta tütar siis, sinisilm Pallas Atheene:

45. „Kõikide isa, Kroniides, ja kõikide käskjate käskja,
Hästi see teenitud oli, mis nuhtluseks pandi ta pääle:
Oh et nii igauks sureks, kes sarnasid tegusid teeb weel!
Targa Odysseuse pärast mull nüüd aga süda on hale,
Et ta nii kaua ja kaugel nii omaksist kannatab kurja
50. Woogudest piiratud saarel, kus merele määratud keskpaik.
Metsaga kaetud see saar. Säääl elab üks jumalik naene,
Tohutu Atlase tütar, kes merede sügawust tunneb,
Ilmasambaid ise ka kannab, mis suured ja pikad,
Need jälle taewale toeks, et maa üle wõlwib end kummiks.
55. Selle tütar see on, kes õnnetut õhkajat hoiab
Kinni ja meelitab teda ja mahedail sõnadel nurub,
Et ära unustaks ta oma isamaa, Ithaka saare.
Aga Odysseus näha, kui muud ei saa, suitsugi ihkab

- Isamaa pinnalt ja tahab siis surra. Eks süda sull nüüdki
60. Haledust tunne ta wastu, Olymplane? Wõi kas Odysseus
Argiwi laewade juures, kui Trooja all olid, sull' ohwrid
Küllalt ei toonud? Mikspärast ta üle siis wihastad nii, Zeus?"
- Temale wastas ja ütles siis pilwedekoguja Zeus nii:
„Mihuke sõna, mu laps, sinu huulilt on põgenend praegu!
65. Kuidas mull unuda meelest wõiks kallimeelne Odysseus?
Surelikkude seast on ta targem kui ükski muu teine,
Surematuile rohkem kui teised on ohwrid ta toonud.
Muudkui maapiiraja üks, Poseidon, see wihastab aina
Ükssilma pärast, et pääst tall puuris ta ainuma silma;
70. Polyfeemus see oli, ükssilmade seast kõige suurem,
Tugew ja julge kui jumal. Näkk Thoosa tõi ilmale tema,
Forkyni tütar; see oli weeriigis üks woogude isand;
Näkk oli wõlwitud koopas Poseidoni kaasaks kord olnud.
Teda maawäristaja Poseidon kiusab nüüd taga,
75. Ei ta küll surma, kuid koju ei lase ta teda ka mitte.
Aga nüüd heidame meie kõik jumalad sinuga nõuisse:
Laseme koju ta tulla! Poseidon turtsugu pääle:
Läheme ühisel jõuul ja ühel meel el kõik wälja,
Mis siis ta õieti wõib ükspäinis kõikide wastu?"
80. Temale wastas ta tütar siis, sinisilm Pallas Atheene:
„Kõikide isa, Kroniides, ja kõikide käskjate käskja,
Kui siis see otsus on tehtud ja õndsail jumalail armas,
Et oma koju wõib tark Odysseus tagasi tulla:
Saatkem siis Hermese siit, oma wägewa Argusetapja,
85. Otse Ogygia saarde, et annab säääl sedamaid teada
Ilusajuukslisel' näkil', et jumalad otsuseks teinud,
Et ta Odysseuse peab kohe laskma minna sääält koju.
Ise ma Ithaka saarde siit lähen, et äratan poega,
Teritan meelt tall ja julgust tall' annan ja kutsuda käsin
90. Kokku Ahaja rahwast, kell lokaajajuuksised pääd on;
Käsin ka kosijaid keelda, kell ülbus on kaswamas aina,
Et nad ei tapa ta lambaid ja kõwerasarwliisi härgi.
Saadan ta enese Sparta ja liiwase Pyluse linna,
Et ta sääält järele kuulaks, kas isast ei midagi teata,
95. Et tema nimi saaks tutwaks ja auusaks kuulsate reas.“

- Nõnda ta ütles ja sidus siis jalga kenamad kingad,
Kuldased tallad neil all ning taga ambroosia paelad:
Nendega wõis ta kui tuul üle rutata maast kui ka merest.
Wõttis ka wägewa oda, mis wasega terawaks tehtud,
100. Raske ja suur ning tugew; ta sellega wõidabki mehed
Wägewad, kui ta täis wiha kui pikne nad põrutab maha.
Ruttu ta tõttas siis alla Olympuse harjalt ja joonelt
Joudiski Ithaka saarde ja seisis Odysseuse õues,
Õue wärawa ees, aga käega hoidis ta oda,
105. Näost kui tahwlaste würost, Odysseuse sõber, truu Mentos.
Leidis ka kosijad julged. Need istusid wärawa kõrwal,
Pildusid mängides pilpaid ja oliwad südamest rõõmsad,
Istmeks härgade nahad, mis ise nad oliwad tapnud.
Käskjalgu oli neil küllalt ja kärmeid teenijaid mitu:
110. Ühed neist segasid wiina ja kallasid katlasse weega,
Teised pühkisid laudu ja nühkisid käsnauga kuiwaks,
Paniwad lauad siis ritta ja lõikasid tükkideks liha.
Tulijat Teelemah nägi; ta ise, nägus kui jumal,
Istus sääl südamest kurb kesk kosilasi ja mõtles,
115. Mis nüüd küll ütleks ta isa, kui kaugelt koju ta tuleks?
Kosijad ajaks ta koost ja puhastaks pillajaist maja,
Wõtaks wõimu ja auu ja walitseks jälle kui enne.
Nii nende keskel ta istus ja mõtles, siis nägi Atheenet.
Ruttu siis uksele läks ta ja kahjatses südames ise,
120. Et nii kaua ju wõeras on ukse ees ootnud, ja wõttis
Pihku ta parema käe ja wõttis ta waskise oda,
Teretas lahkesti teda ja rääkis need lendawad sõnad:
„Tere, oh wõeras, tere nüüd tulemast meile! Ja kui sa
Toiduga kinnitand oled ju südant, siis ütle, mis soowid.“
125. Nõnda ta ütles ja läks talle järele Pallas Atheene.
Kui nad siis jõudsiwad sisse ju koja kõrgesse saali,
Wõttis ta oda ja pani ta paigale odade warna,
Samba nõjale püsti, sääl oli weel teisigi paigal
Odasid ammu ju seismas, mis tarwitand osaw Odysseus.
130. Troonile wiis siis Atheene ja pani ta istuma sinna,
Laotas waiba tall' alla ja järje ta jalgele toeks.
Kõrwa tall' istus ta ise ja mõlemad oliwad eemal
Kosijaist, et nende kära ei keelaks külalist söömast,

- Sest nemad olid nii ülbed, et süüagi rahul ei lasknud,
135. Ning et ta küsida wõiks, kas isast ei midagi teaks.
Tüdruk kuld kannuga wett tõi hõbedast alusel sinna,
Hoidis kannu neil ees ja kallas wett kätele pesta,
Wõttis ihutud laua ja seadis ta wõerale ette.
Auuwäärt wõtmehoidja siis tõi neile lauale leiba
140. Ning kõiksugust rooga, mis tagawaraks tall tallel.
Teener tõi kõiksugu liha, mis waagnatel lõigatud tükiks,
Tõi kuldkarikad kapist ja pani nad mõlemil' ette.
Käskjalg jooksis ja walas siis karikad ääreni täis neil.
Jultunud kosijad tulid nüüd tupp ja istusid ritta
145. Toreda laudade ääre ja uhkete istmete pääle.
Käskjalad kallasid wett, et käed nad peseksid ära,
Tüdrukud kandsiwad korwe, mis kuhjani täis olid leiba,
Poisid täitsiwad peekrid kõik wiinaga ääreni walmis:
Siis nad wõtsiwad kätte ja hakkasid sööma ja jooma.
150. Aga kui isu neil täis ja jänu ju kustunud ära,
Nõudsiwad kosijad muud, mis meelt neil jahutaks lauas,
Ihkasid laulu ja tantsu, mis jootude soowitud saatjad.
Käskjalg wõttis siis kandle ja andis ta mängija kätte:
Feemius oli see mees, teda sundisid kosijad laulma.
155. See pani keeled nüüd hüdma ja algas ilusat laulu,
Aga Teelemah pööris nüüd pääga Pallase poole
Kõrwale ligi ja ütles nii tasa, et teised ei kuulnud:
„Armas wõeras, ega sa pahaks pane, mis ütlen?
Neil siin on hõlbus küll mängu ja laulu kuulata rõõmsalt,
160. Sest et nad wõera wara siin söowad ja tasujat pole,
Sest et see mees, kelle oma see on, wist ju ammu on surnud,
Olgu et wihm tema luid wõi meri uhutab walgeks.
Kui teda Ithaka saarde nad tagasi tulema näeksid,
Soowiksid kergemaid jalgu nad endile ennemalt hoopis
165. Kui suurt hunnikut kulda wõi toredat riiete wirna.
Nüüd aga on tema kadund ja lootusest oleme ilma,
Ehk küll mõni kord ütleb üks wõeras, et tagasi tuleb.
Asjata oodata weel: ei seda päewa küll tule!
Aga nüüd õieti räägi ja kuuluta tõesti mulle!
170. Ütle, kes oled sa ise, kes wanemad, kus on su kodu?
Mihukse laewaga tulid sa? Küidas sind laewnikud tõiwad

- Ithaka saarde? Ja kelleks nad ise kiidawad ennast?
 Sest mina arwan, et sina ju jalgsi siia ei tulnud.
 Räägi mull' ära ka see tõtt mööda, et saaksin ma teada:
175. Kas oled esimest korda sa siin wõi ju isagi ajal
 Käisid meil wõeraks? Sest siis käis palju rahwast meil majas:
 Inimestega oskas ju hästi ta ümber käia.“
 Temale wastas see pääle siis sinisilm Pallas Atheene:
 „Seda ma rääkida kõik tõtt mööda tahan nüüd sulle!
180. Mentos mu nimi ja kuulus Anhiialus oli mu isa,
 Ise ma tahwlaste würost ja nemad on osawad sõudjad.
 Laewaga sõitsin ma siia. Ma ise ja kaaslased ühes
 Läheme tumedast weest üle wõeraste rahwaste randa,
 Teemesast tooma waske ja rauda nendele wiima.
185. Aga mu laew on mere pääl ankrus, wäljaspool linna,
 Reithruse lahe keskel ja metsase Neejoni kohal.
 Wõeraks isade päiwil ju käisime teine ja teine
 Ammugi, nagu sa wõid seda elatand kanglaselt kuulda,
 Isalt Laerteselt, keda nüüd linnas ei nähtawat enam,
190. Sest et ta üksinda maal oma koormat ja kurwastust kandwat,
 Teenijaks elatand moor, kes teeb talle säua ja juua,
 Kui teda wäsimus wõidab ja raugend ta tarretand liikmed,
 Kuna ta wiinamäe aiast, kus wiibinud, komberdab koju.
 Nüüd aga tulid, et kuulsin, et tulnud su isa ju wiimaks
195. Ommeti koju. Kuid wist teda jumalad keelawad weelgi.
 Sest el weel ole surnud siit maa päält kuulus Odysseus,
 Waid tema elab alles! Kus kohal, ei ole küll teada,
 Wist aga kohegil saarel: sääl peawad metsikud mehed
 Wasta tahtmist teda nii kinni, et koju ei pääse.
200. Aga nüüd kuulutan sulle, kuis jumalad mulle on teada
 Annud, ja kuis mina ise ka arwan, et tõesti sünnib.
 Prohwet ei ole ma küll ega lindude lendu ma tunne,
 Ommeti seda ma tean, et isamaalt kauaks ta enam
 Ära ei jää, kui oleks ka sääl raudahelas kinni!
205. On tal ju osawust küll, et pääsmiseks teed ta wõib leida.
 Aga nüüd ütle ka mulle ja kuuluta tõesti seda:
 Eks ole tõsi, et oled Odysseuse lihane poeg sa?
 Pääst ja näost ja silmist ju oled sa just tema nägu!
 Saime ju sagedast kokku, kui wanasti käisime läbi,

210. Enne kui Troojasse läks ta ja temaga kaaslasi palju
Argiwi würstide seast ja sõitsiwad laewaga ära.
Pole Odysseust sest saadik ma ega mind temagi näinud.“
Temale kostis see pääle siis mõistlik Teelemah nõnda:
„Seda ma tahan tõtt mööda kõik, wõeras, ütelda sulle!
215. Et mina olen ta poeg, seda ütleb mu ema. Ma ise
Seda ei tea. Sest ükski ju ise ei tea, kust ta pärit.
Ennemalt oleksin küll ühe õnnelikuma poeg ma,
Kes oma warade keskel wõiks jääda rahuga wanaks!
Nüüd aga õnnetum just kõigi surelikkude seast
220. On minu isa! Nii ütlen nüüd sulle, et küsisid seda.“
Temale wastas see pääle siis sinisilm Pallas Atheene:
„Ega siis jumalad hukka niisugust koda wõi saata,
Kellele sihukse poja Peneelope ilmale toonud!
Aga nüüd ütle ka mulle tõtt mööda see selgesti ära:
225. Missugust pidu sa pead? Kas see wõeraspidu wõi joodud?
Wõi on siin pulmad? Sest pole see pidu ju kellegi
laadi!
Piduks ju jultunud liiga on wõerad ja tubasid mööda
Möllawad meeletult üsna. Ei suudaks sallida seda
Ükski mõistlik mees, kui peaks päält waatama lugu.“
230. Temale kostis see pääle siis mõistlik Teelemah nõnda:
„Wõeras, et seda sa küsid ja täiesti pärid, siis ütlen!
Muiste ehk wõis seda koda küll rikkaks, küll hiilgawaks
hüüda,
Kui weel ise see mees siin majas peremees oli:
Nüüd aga teiseks kõik muutnud on armutud jumalad hoopis,
235. Kuna nad kallima mehe on kõikide eest ära matnud!
Teaksin ma, kuhu ta surnud, mu lein poleks mitte nii raske:
Oleks ta langenud Troojas, kui langesid kaaslased kallid,
Ehk jälle sõprade kätel, kui sõja ju lõpetand ära,
Oleksid temale samba wist seadnud Ahaja rahwad
240. Ning tema pojalgi oleks sest kuulsusest olnud siis osa.
Nüüd aga metsikud marud ta armetult saagiks on saanud.
Kuulmata kadus ta ära ja keegi ei näinud, kui suri,
Mull' aga jättis ta mure ja weel muud kõiksugu häda,
Mis mulle jumalad kätte nii mitmel moel on saatnud.
245. Sest need würstid, kell saaril on walitsust, wõimu ja wäge,

- Dulihionil ja Saamel, Zakyntuse metsisil maadel,
 Ning kõik, kellel on maid siin Ithaka kaljusel pinnal :
 Nemad kõik kosida tahtwad mu ema ja sööwad mu wara !
 Aga ei wasta wõi wõtta, ei tagasi lükata saa ka
250. Wasta meelt kosje mu ema. Nüüd prassiwad üheskoos
 kõik nad
 Ära mu wara ja wiimaks mu enese kisuwad lõhki.“
 Wihase waluga kostis siis temale Pallas Atheene :
 „Ennäe, kui wäga sull waja, et tuleks koju Odysseus
 Ning oma tugewa käega siin nurjatuid kosijaid nuhtleks !
255. Kui ta nüüd korraga tuleks ja seisaks siin ukse suus saalis,
 Waskine kiiwer tall pääs, käes kilp ja kaks tugewat oda,
 Nõnda kui siis teda nägin, kui esimest korda käis meil ta,
 Kui tuli Efyrast sinna, kus Ilusel wõersil ta käinud,
 Sõi meie majas ja jõi ja oli rõõmus ja lõbus !
260. Nobeda laewaga oli Odysseus purjetand sinna
 Surmawat rohtu tooma, et waskseid noolepäid wõida,
 Aga ei olnud sest annud tall' Ilus mitte üht tilka,
 Sest et ta jumalaid kartis, kes igawest tasuma jääwad.
 Kuid talle andis mu isa see rohu ; nii armastas teda.
265. Kui sellel kombel Odysseus nüüd äkitselt kosijail' ilmuks,
 Oleks neil lõpetud elu ja pulmade lootus läind luhta !
 Kuid selle üle weel teewad kõik õndsad jumalad otsust,
 Kas ta saab koju wõi ei ja kas ta saab koduses saalis
 Kätte maksta. Kuid sulle ma annan nüüd käsu, et waatad,
270. Kuidas sa kosijad saad siit majast kasida wälja.
 Pane siis tähele kõik, mis ma ütlen, ja tee seda mööda !
 Homme ju kutsu sa kokku kõik auusamad Ahaja mehed,
 Kogu ees kõnet siis pea ja appi ka juualaid hüüa :
 Kosijail' anna see käsk, et mingu nad eneste koju ;
275. Emale ütle, et kui tema süda weel kosilast nõuab,
 Mingu siis tagasi ta oma isa rikkasse kotta ;
 Sää! talle tehtagu pulmad, sää! walmistatagu weimed,
 Nõnda kui sünnis on teha, kui mehele lähewad tütreid.
 Sinule omale annan see nõuu ja loodan, et teed nii :
280. Walmista tugewam laew ja kakskümmend laewameest teele,
 Mine siis kuulama, kas omast isast sa sõnumid kuuled,
 Ehk mõni surelik sulle tast teab üht sõnakest öelda,

- Ehk jälle Zeus laseb kuulda, mis muidu on warjule pandud.
 Esiti Pylusse mine ja nõuu säääl Nestorilt küsi,
285. Spartasse rutta siis sääält Menelaose juure, kes pärast
 Teisi on tagasi tulnud, kes kreeklastest käinud on Troojas.
 Kuuled, et isa weel elab ja koju tagasi tuleb,
 Siis pead ootama aasta, kui raske ka olgu su põli.
 Aga kui kuuled, et surnud on isa ja enam ei ela,
290. Siis tule tagasi siia su armsasse isamaa linna,
 Ehita isale haud ja ohwerda surnute ohwrid
 Rohkesti, nõnda kui kohus, ja pane mehele ema.
 Aga kui seda sa teinud ja kõik oled täiesti täitnud,
 Wõta siis kätte ja mõtle ka südames järele hästi,
295. Kuidas saad kosijaist lahti ja puhastad pillajaist maja,
 Kas sa nad salaja surmad wõi awalikult lööd maha.
 Pole ju enam sa laps, sull mehe tegusid tarwis.
 Wõi kas pole sa kuulnud, kui kuulsaks Orestes on saanud
 Kõikide rahwaste seas, et isa mõrtsuka surmas,
300. Et ta Ägisthuse tappis, kes surmand ta kuulsama isa?
 Sina, mu sõber, ka oled ju suur ja nägus ja tugew,
 Kanna siis selle eest hoolt, et kiitwad sind tulewad põlwed!
 Aga nüüd tagasi lähen ma kärmete laewade juure,
 Sest et mind kaaslased kaua, wõib olla, ju kärsitult ootwad.
305. Muretse kõige eest ise ja pea mu õpetus meeles!“
 Temale kostis see pääle siis mõistlik Teelemah nõnda:
 „Wõeras, sa räägid kui sõber ja armastus juhib su sõnu,
 Räägid kui pojale isa, su sõnu ei unusta mina.
 Aga weel natuke wiibi, ehk tööle küll süda sind ajab,
310. Kosuta supeldes ihu ja kinnita rõõmuga südant,
 Wõta mult kingitus kaasa ja mine siis tagasi rõõmsalt,
 Sest sulle kingitust anda ma tahan, mis kaunis ja kallis,
 Nõnda on wõeraste wiis, nii soowiwad südamest sõbrad.“
 Temale wastas see pääle siis sinisilm Pallas Atheene:
315. „Ära mind tagasi enam nüüd hoia, sest rutt on mull taga!
 Kinki siis anda sa wõid, mis süda sull minule soowib,
 Kui jälle tagasi tulen ja kaasa wõin koju ta wiia,
 Siis sulle wasta ma annan ka kalli ja kohase kingi.“
 Nõnda ta rääkis. Siis läks ära sinisilm Pallas Atheene,
320. Ruttas sääält otsegu lind, et sammusid kuulda ei wõinud.

Noorele mehele aga ta oli küll julgust, küll jõudu
 Hingesse walanud ning isa mälestust elawaks teinud.
 Imestas ise ja mõtles: „See Mentēs wist oli üks jumal!“

Kosilaste juure siis läks kohe jumalik noormees.

325. Neid aga rõõmustas lauldes weel kuulus laulik ja nemad
 Istusid kuulates waikselt. Ta laulis kreeklaste kurba
 Tagasitulekut Troojast, mis saatnud Pallas Atheene.

Lauliku taewased hääled siis tungisid ülesse tuppä
 Targa Peneelope kõrwa, kes jõuka Ikaaruse tütar.

330. Kärmesti tuli siis alla ta kõrget redelit mööda,
 Ei mitte üksinda, waid tema järele tuliwad neitsid.
 Kui nüüd jumalik naene sai kosijaparwele ligi,
 Jäi tema läwele seisma, mis sisse wiib wõlwitud saali,
 Kuna ta palesid katsid ja nägu tihedad loorid.

335. Ning tema mõlemal pool oli seismas üks jumalik neitsi,
 Ütles ta pisarais silmil siis taewase lauljale nõnda:

„Feemius, sina ju tunned ka muidki ilusaid laule,
 Maiste ja taewaste töid, mis kuulsad laulikud laulwad;
 Laula siis sinagi neid ja mehed siin kuulgu ja waikselt
 340. Joogu nad wiina. Kuid ära sa seda laulu mulle laula,
 Sest ta on kurb ja ta käib mull waluga südamest läbi,
 Sest et ju minusse enam kui muisse see õnnetus puutund!
 Oh minu lein on suur, sest paremat kaasat ma nutan,
 Meest, kelle nimi nii kuulus on Hellase linnades kõigis!“

345. Temale ütles see wasta siis mõistlik Teelemah nõnda:
 „Miks sa, mu ema, nüüd keelad neid laulusid laulikut laulmast,
 Mis tema süda just ajab? Sest pole ju laulikuil süüd sest,
 Mis nemad laulwad, waid Zeus annab igale mehele ise
 Seda, mis tahab, et peawad nad tegema täiest ta tahtmist.“

350. Ära siis ole nüüd kuri, et laulab ta kreeklaste hädast!
 On ju see harjunud asi, et kuuldakse uuemat lugu
 Suurema rõõmuga kui neid asju, mis ammu ju sündind.
 Sullegi toogu see laul uut julgust ja hingele troosti!
 Ega siis üksi Odysseus ju kaotand tuleku päewa

355. Troojas, waid teisigi mehi sai palju surma ses sõjas.
 Aga nüüd mine sa tuppä ja toimeta enese töösid
 Wokil ja telgil ja aja ka tüdrukuid taga, et teewad

- Igaüks hoolega tööd! Aga meeste asi on kõne,
Nimelt weel minu; sest mina ju olen siin peremees majas!“
360. Ema läks imestust täis siis tagasi enese tuppä,
Sest teda pani ta poja tark kõne mõtlema lugu.
Kui oli ülewal toas ja tüdrukud töösse säääl pandud,
Hakkas ta ise Odysseust säääl nutma ja leinanta kaasat,
Kunni ta laugele une Atheene laotas tekiks.
365. All aga warjuses saalis kõik kosijad tegiwad kära,
Sest et neist igaüks soowis, et tema Peneelope kosiks.
Nendele Teelemah hakkas siis mõistlikult rääkima nõnda:
„Kosida tahate ema, kuid kisate ise kui hullud!
Sööge nüüd parem ja jooge ja ärge olge nii ülbed,
370. Kuna ju kuulda nii kaunis, kui sihuke laulik meil laulab,
Kell otse taewalik häääl, mida kuuldes ju süda sees sulab!
Homseks teid turule kutsun, et istume nõuukogu pinki,
Et teile kõigile säääl suu sisse ma selgesti ütlen:
Minge mu majast! Sest saadik muid pidusid otsige omal’:
375. Sööge, mis on teie oma, ja tehke üksteisele joodud!
Aga kui arwate hääks ja peate paremaks seda,
Et teie tasuta sööte, mis on ühe üksiku päralt:
Õgige pääle siis! Ma aga jumalaid paluda tahan:
Ükskord ehk ommeti Zeus teile tasub, mis tegite, kätte,
380. Et teie tasuta ka meie majas saate kõik hukka!“
Nõnda ta ütles. Kuid nemad täis imestust närised huuli,
Kuulasid kohkunud näol, mis Teelemah kuulutas neile.
Kuid Eupeithese poeg Antiinoos kostis siis talle:
„Teelemah, jumalad wist on ise sind õpetand nõnda
385. Kogu ees rääkima siin nii julgelt ja uhkesti meile!
Hoidku Kroniion, et sina ei kuningaks saa sellel saarel,
Ehk küll Ithaka peaks su isalt sinule saama!“
Temale ütles see wasta siis mõistlik Teelemah jälle:
„Ega sa ommeti pahaks mu kõnet, Antiinoos, pane?
390. Küll mina wõtaksin wastu, kui Zeus aga riigi mull’ annaks!
Wõi pead walitsust sina ehk kõige pahemaks asjaks?
Paha wist sugugi pole ju kuningas olla, sest tema
Maja saab warandust täis, ta ise on ehitud auuga!
Aga Ahaja würste on muidki weel Ithaka saarel

395. Küllalt, noori ja wanu, ja käskida oskawad kõik nad:
Saagu neist kuningaks üks, kui Odysseus tõesti on surnud!
Siin aga enese majas ma tahan peremees olla
Maja ja sulaste üle, mis omastand osaw Odysseus!“

Talle Polybuse poeg Eurymahus kostis see wastu:
400. „Teelemah, see üle teewad weel õndsad jumalad otsust,
Kellele osaks saab riik sellel saarel ja kuninga nimi,
Aga su maja ja wara, see jääb su enese omaks!
Ärgu siis elades tulgu ja wõtku sult wägisi ära
Ükski su wara, nii kaua kui Ithakas mehi weel elab!

405. Aga kui küsida tohin, mu kallim, kes oli see wõeras?
Kust oli pärit see mees? Kust ütles ta olewat enda?
Kus tema isamaa on? Mis on tema päritud oma?
Kas ta tõi sõnumet isast, et koju ta tulemas sulle?
Wõi käis enese asjus ta siin? Miks ruttas ta järsku
410. Minema siit ega tahtnud ka meiega tutwust ta teha?
Näost oli tore ta küll, mitte sugugi alatu moega!“

Temale kostis see pääle siis mõistlik Teelemah kohe:
„Ei, Eurymahus, ole mu isa tulekut loota!
Ei enam sõnumid usu, kust küljest nad mulle ka tulgu,
415. Ei ka tarkade sõnu, kui kutsubki ema neid siia,
Et nemad ütleksid talle, mis jumalad jagawad meile.
Aga mu wõeras, see oli ju wanasti isaga tuttaw,
Mentes ta nimi ja kuulus Anhiialus oli ta isa,
Ise ta tahwlaste würost, kes merel on osawad sõudjad.“

420. Nii ütles Teelemah. Kuid ise südames jumalust märkas.
Need aga pöörsiwad jälle kõik tantsu ja laulmise poole,
Oliwad ühtlasi rõõmsad ja hõiskasid õhtuni lusti.
Aga kui pime ju jõudis ja wäsimus kallale kippus,
Läksiwad koju nad kõik ja heitsiwad hingama woodi.

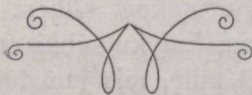
425. Sisse ka Teelemah läks siis oma kõrgesse tuppä,
Mis talle ehitud õue, kust kaugele waadata wõis ta:
Sinna läks uinuma tema, kuid täis oli muret tall süda.
Tuppä läks sisse ta eel Eurykleia, elatand piiga,
Kadund Peiseenori poja, truu Oopsi kuldawäart tütar.

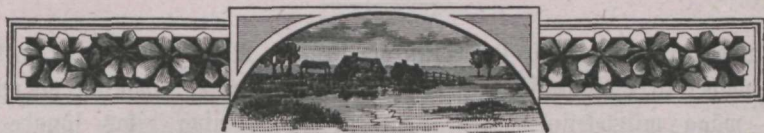
430. Neitsina oli ta ostnud Laertes ta waraga ühes
Ning oli maksnud ta eest hää meelega kakskümmend härge,

- Alati auu sees teda ta oli nii pidand kui kaasat,
 Kuid tasse iial ei puutund, et kartis kaasakest kallist.
 See käis nüüd londiga eel ja see teda kõikidest enam
435. Armastas orjade seast ja hoidis, kui wäike weel oli.
 Ja tema awas ukse nüüd kaunisse magadistuppa,
 Istus woodile ise ja wõttis willase kuue
 Seljast ja andis ta woodi eel ootawa teenija kätte.
 See wõttis kuue ja silus ta woldid ja pani siis warna,
440. Mis oli woolitud puust ja woodi päätsi pool seinas,
 Ise läks wälja siis toast ja tõmbas hoolega ukse
 Hõbedast rõngaga kinni ja pani ta rihmaga riiwi.
 Nõnda ta magas see öö säääl willase waibaga kaetud
 Ning omas südames mõtles tee pääle, mis käsknud Atheene.

Kreeka keelest: **J. Bergmann.**

Gesti ajakirjanduse ajalooft.

I.

Sesti ajakirjanduse wäheneg algus ulatab minewa aastafaja lõpusse, kus meie rahwas weel orjaküttkes ägas. Juba sell ajal, 1766, andis Põltsamaa õpetaja, tuttaw Gesti keele ja elu uurija A. W. Gupel, kes waeste orjade elu kergitada tahtis, arstiteaduslise ajakirja wälja. Leht kandis päälkirja: „Lühikene õpetus, milles kõiksugu inimeste ja lojuste arstimised teada antakse — kõik maarahwa hääks.“ See oli Sassa keelse arstiteaduslise nädalalehe ümberpanek, mida Dr. med. P. Wilde Põltsamaal toimetas. Seda lehte wõib ehk Gesti ajakirjanduse ajutamise esimeseks katseks nimetada. Teise katse tegiwad 1806 Põlwa õpetaja Oldewop ja Kanapää praost von Roth. Wiimane on kui suur talurahwa sõber ja eestkostja ning kui wäsimata koolihariduse edendaja tuttaw. Nende leht ilmus nime all „**Zartoma rahwa Rädдали Leht.**“ Rahjuts läks ta juba wäetimas lapseas hingusele. Temast tuli kõigest 41 numbrit wälja, siis pandi ta seisma ühe Austerlitsi lahingi lookese pärast, mis noore krahwi Buxhöwdeni kohta käis.

Enam õnne oli D. W. Masingil, kes 1821, 22, 23 ja 25 „**Marahwa Rädдали-Lehte**“ wälja andis. See leht ei olnud sugugi meie praeguste ajalehede jarnane. Ta ilmus paraja raamatu kaustas 52 numbris, 416 lehekülge aastakäigus. Hind oli 6 rubla panko. „**Marahwa Rädдали-Lehte**“ pääpüüdmine oli ebausju wastu wõidelda ja õiget Jumala tundmist rahwa seas kaswatada, talurahwale tarwilikku õpetust terwisehoidmises, põlluharimises, majapidamises, loomade arstimises anda, seletusi looduse imede ja uemate leiduste kohta tuua ning tähtsamateft kodu- ja wäljamaa sündmusteft teatada. Sagedasti lõppesiwad

farnased teated manitsuse ja õpetuse sõnadega. Nagu wahepalaks pakkus leht wahel ka mõistatusi, lauluriismeid ja naljajutte. Üleüldse oli tema siju väga mitmekesine, keel ladus ja puhas ning ritas sõnade ja rahwalikkude ütluste ja kõnekäändude poolest, nii et praegusel ajal weel igauks teda ijuga loeks ja keeleuurija teda tähelepanemata jätta ei tohiks. Politikalisi püüdmisi lehel ei olnud, fiiski pidi Masing tema pärast ilmasüüta palju teotust ja wihawaenu kannatama.

Mitšpärašt, seda kurdab ta ise järgmises jalmis:

„Seda igal ajal nähtud,
Et sell' ikka waewa tehtud,
Kes kui targem tõega
Rahwast püüab walgusta.“

Ka lehe trükkimine ja toimetamine tegi suuri raskusi. Raastööliisi Masingil ei olnud. Meie maa õpetatud mehed oliwad Masingi oma ütluſe järele, „muisť nõnda ſitted, muisť ka nõnda kadedad,“ et nad ei raatſinud „ei selle wäheſa sõnaga mitte ninetada ega „Näddala-Lehhe“ wäljaandjale teatada, mis nende mail kui ninetamiſe ja kuulutamise wäärt aſja kuulufſe ja nähikſe.“ Nad ei ſoowinud rahwale haridufſt. Küll oli „Näddala-Lehhel“ „palju laitjaid, aga aitjaid ei ainufſti.“ Minuke, kes ſooja ſüdamega lehe kækäigufſt oſa wöttis, oli tuttaw Pärnu õpetaja Rosenplänter. Weel enam raskufſi, kui tööjõuu puudus, tegi lugijate puudus. Masing iſe kirjutab ſelleſt omas lehes (1823), kus ta umbes ſamal ajal aſutatud Soome lehe „Turun Wiikko Sanomate“ ja Läti lehe „Latweeſhu Wiſeſe“ kohta tähendab, et neil palju lugijaid, kuna tema lehel neid liiga wähe olla. Nii töi leht Masingile ainult kulu ja meelegaigufſt. Wälimiſte raskufſte pärast jäi ta 1824 ilmunuta. Järgmiſel 1825 aafſtal hakkas ta küll uueſti wälja tulema, lõpetas aga ſelle aafſtaga täeſti oma tegevufſe. Lehe ſeiſmajäämiſe põhjuſt tuleb wiſť meie rahwa waefuſeſť ja haridufſe puudufſeſť oſfida. Rahwas pidi teoorjuſe raskufſte all ohkama. Sſeenefſt mõiſta, et tema waimu- ja ufſuelu ſell järjel õitſeda ei wõinud. Ebauſu ja pimedufſe wõim oli suur. Kooliſid weel fuurt ei olnud, pääle mõne. Rahwas ei tunnud weel haridufſe kaſu ega tahtnud mitte koolide eefť hoolť kanda ega jõudnudki mitte, ſeſť ta oli liiga waene ja ära kurnatud. Masingile jääb fuur au, et tema raskel ja kurwal ajal Ceſti ajalehe aſutanud ja teda mitu aafſtat ülewal pidanud. Kui ka tema külwatud ſeeme enamafſti kaſju pääle langes, fiiski juhtus mõni iwa hää maa pääle ja hakkas pärast wiſja kandma.

Runa lätlaste „Latweeshu Awises“ jäädawalt käima jäi ja soomlastele hingama läinud „Turun Wiikko Sanomate“ asemele uus leht tuli, ei ilmunud Eesti rahwale pärast Masingi „Näddala-Lehte“ enam kui 30 aastat ühtegi ajalehte. Küll anti walitsuse poolt Riias Tallora hwa kulutaja“ wälja, kuid sääl sees ei olnud muud midagi, kui seadlusi ja kohtukuulutusi. Ka ilmusiwad aastatel 1847 ja 1848 mõned kirjad, nagu „Leiwatorwifenne,“ „Maailm ja mõnda,“ „Sannumetooja,“ ja Krimmi sõja ajal sõjasõnumed nime all „Tallinna kodaniku raamat“ ükshikute numbrite kaupa, aga neid ei wõi ajalehtedeks arwata. Alles 1857 rajas J. W. Jannsen meie ajakirjandusele kindla ja jäädawa aluse. Juba kümneaastase poisikestena, Wändras köster Kochi juures koolis käies, puutus temale Masingi „Näddala = Leht“ silma, ning juba siis ärkas wäikse mehe südames soow Eesti rahwale ajalehte kirjutada. Ta rääkis oma sõnadest kõstrile, kes muidugi teada lapse mõtte üle naeris.

J. W. Jannsen,
sünd. 4. mail 1819, surm. 1. juulil 1890.

aegu, ning andis siis uue palwekirja sisse, aga ka seekord asjata. Temale wastati: „Ei ole weel paras aeg seesuguse etteõtmise tarwis.“ Wiimaks läks wabameelse Aleksander II. walitsuse esimestel aastatel Jannseni soow täide. Trükikoja omanikud Borm Pärnus ja Laakmann Tartus oliwad ajalehe wäljaandmiseks luba saanud ning soowisiwad nüüd kumbki Jannsenit oma lehe toimetajaks. Et Jannsen sell ajal Pärnus kooliõpetaja ametit pidas ja ajalehe toimetamisest üksi ülespidamist ei lootnud saada, siis tegi ta Bormiga kauba maha ja hakkas „Perno Postimeest“ toimetama. Laakmann sai oma lehele Tartu = Maarja koguduse õpetaja N. H. Willigerode toimetajaks, kes kuu aega pärast Jannseni lehe ilmumist „Tallorahwa Postimehhe“ Eesti rahwa kätte saatis. „Perno Postimehhe“ esimene number ilmus 5 = m a l j a a n i = k u u p ä e w a l 1857.

Uga ka pärast, kui Jannsen meheks sirgus, ei jätnud tema neid mõtteid maha. Ikka suuremaks ja palawamaks läks tema lapsepõlwe soow. Wiimaks andis ta 1845 ülemale poole palwekirja sisse ja palus ajalehe asutamiseks luba. Luba jäi tulemata. Wiis aastat ootas

Jannsen paremaid

Suur oli Jannseni rõõm. Soojal sõnal ja tänulikul meelel Sumala vastu terwitab tema omas lehes Eesti rahvast:

„Tere, armas Eesti rahvas!
 Mina, Bernu Postimees,
 Kuulutama olen wahwas
 Rõik, mis sünnib ilma pääl j. n. e.“

Ta awaldab soowi, et lugijad kauaks tema sõbraks jääfiwad, ning palub neid kannatlikud tema vastu olla, kui uus leht igas tükis täielik ei ole: uus wanter jookswat esmalt ikka natukene raskesti. Lõbusal jututoonil ja ladusjal keelel, wahel nalja heites, wahel jälle tõsiheid tõendusi asja juure tehes, räägib ta nüüd sündmustest ja juhtumistest meie kodumaal ja riigis. Astub siis üle piiri wälja ja jutustab, Sumalat tänades, kui rahu walitjemas ja mõdegad tupes, kahjatsedes, kui paha teatada on, — Türgi hääst maast ja pahast rahvast, inglaste imetõdest, Preisi kuningast, Prantsuse „Punapardiist“ (Napoleon III.), Egiptuse jõekaewamisest (Suetzi kanal) j. n. e., ka ristiusu mõitudest pagana rahwaste seas. Selle kõrwal ei jäta ta ka kasulikku õpetust majapidamises, põlluharimises ja terwijehoidmises mitte andmata. Ta räägib oma lugijatele noorte puude kaswatamisest, leiwajahude alalhoidmisest, aadrilastmisest, punasest tõwest, weiste muhtudest ja n. e. Lõpuks westab ta meelejahutuseks weel magusat külajuttu, heidab nalja ja lasseb oma laulu kuulda. Seda sõrd „Bernu Postimehhe“ siisut.

Waataume nüüd, mida tahab ja püüab „Bernu Postimees.“

Rahwuslist sihti temal weel ei ole. Usjata otsime meie temast juhtkirju, milledees isamaalisi asju sügawamalt läbi räägitakse, wastaste vastu rahwa õiguste eest wälja astutakse. Küll kirjutab Jannsen oma lehte juba Eesti rahwale; küll püüab ta seda Eesti rahvast, iseäranis neid, kes natukene enam kooliharidust saanud, jakselaks minemisest tagasi hoida, mitte juhtkirjades, waid üfsikutes wäiksemates tähendustes, neile äraseletades, et eestlane olla jugugi häbits ei ole; küll awaldab ta korra mõtet, et juba aeg oleks eestlastele ja lätlastele põllutöös nende emakeeles õpetust anda, „et selge Eesti keel enne selget Saksa keelt pingi alla ei kuku.“ — Kuid seda ei wõi weel rahwuslikeks politikaks nimetada. Jannseni pääpüüdmine on: rahulikud waimus rahwa haridust tõsta ja rahwa elu parandada.

Mis teeb tema siis selleks otstarbeks? Ta püüab rahwa seas armastust ja lugupidamist koolide vastu äratada, temale kooliõpetuse

kafu selgeks tehes, tema lugemise himu kasvatada, teda laulule ja mängule elustada. Waljul sõnal manitseb ta laisklemaid ja joodikuid, tülitsemaid ja kätsemaid, ebausku ja rumaluse jüngrid, karistab wargaid ja rööwlikid, neile nende hirmust otša meele tuletades ja neid meeleparandamisele kutsudes. Tee tööd ja palu Sumalat! Kartkem Sumalat, auustagem kuningat ja elagem edaspidi oma kallil Ewangeliumi usu sees, nii kui ristiniimese kohus on! Olgem rahul sellega, mis meil on, ja ärgem nõudkem suuri asju taga — see on Jannseni õpetus ja manitusus.

Seame nüüd „Marahwa Näddala-Lehhe“ „Perno Postimehhega“ kõrwa, siis leiame, et „Perno Postimees“ juba hääl jammu edasi poole on jõudnud. Kuna Masing maarahwale kirjutab, kes õiguse poolest alles ori oli, kirjutab Jannsen juba Gesti rahwale, kes ifka enam ja enam õigusi saab. Masing paneb omas lehes päärõhku õpetuste pääle, kuna Jannseni juures sõnumed lehe etteotsa astuwad. Masingi leht oli neljaleheline 8°, kuna Jannseni leht 4 leheline 4° on.

Niijamati kui Masingil oli ka Jannsenil esialgu tööd wäga raske. Ta pidi kõik üksi toimetama, kaastöölisi oli temal õige wähe. Ta ise kirjutab selle üle 1861 N° 44 järgmiselt: „Seitungi kirjutamise abiga“ on sarnane lugu: „kes tahaks, ei jõua, kes jõuaks, ei taha, kes tahaks ja jõuaks, ei tohi, kartes teiste wiha alla langeda.“ Negamööda hakkasiwad aga asjad paranema. Leht tõmbas mõnusa sisu ja kena keele läbi ifka enam ja enam lugijaid külge, nii et mõne aasta pärast nende arw juba üle 2000 oli. Lugijate ringkonnast leidis Jannsen ka rohkem kaastöölisi.

Kuna „Perno Postimehhele“ käsi hästi käima hakkas, oli tema kaaskirwenna „**Tallorahwa Postimehhe**“ lugu halb, ehk küll Willigerodel enam ku 30 õpetajat ja muud haritud meest kaastööliseks oli. Lehel oli umbes sama eeskawa, mis „Perno Postimehhelgi“, selle wahega, et ta ka „juhatamist taewa poole“ ja teatusti Sumala riigist pidi tooma, see on ühtlasi ka waimuliku lehe kohusid püüdis täita. Juba ammu paniwad õpetajad omaks suureks meelepahaks tähele, et rahwakirjandus Wennaste koguduse ja koolmeistrite kätte hakkas minema. See sundis neid kätt adra külge panema. Njaleht „Tallorahwa Postimees“ pidi nüüd „eesõueks saama“ uuele Gesti keelsele rahwakirjandusele (Vorhof für eine neue erblühende Estnische Volkslitteratur), mille edendajad õpetajad tahtsiwad olla. Ta pidi Willigerode oma ütlu järel parem olema, kui Jannseni leht — „koolmeistrid ei ole weel nii kangel, et nende kirjad õpetajate kirjade kõrwa astuda wõiksiwad“ ütleb ta — aga

dieti oli ta Jannseni lehest hää tüki taga. „Tallorahwa Postimehhe“ keel oli palju waerwalisem, sisu üfkitpoolsem kui „Perno Postimehhel“, ta meel oli sakkif. Lehe kirjutajad ei kõnelelud mitte rahwaga kui isa lapfega, nagu seda Jannfen tegi, waid kui ijandad sulastega. Iseäranis fuurt rõhku pandi ifka sõnade „faks“ ja „talupoeg“ pääle. Aasta päraft läks lehe toimetuf Alfi õpetaja Theoli ja fiis Wändra õpetaja K. Kõrberi kätte. Wiimsete toimetufe all jäi „T. r. P-he“ sifu weel kehwmemaks. Terwet lehte täitis wahel ainult jutt. Iseenesest mõista, et ta farnafel järjel rahwa armastuft wõita ei wõinud. Eñialgu oli temal kaunike hull lugijaid, fiis aga sulas nende arw nii fokku, et tellimise raha enam paberi kulu ei tafumud. Kolme aasta päraft 1860 a. jäi „Tallorahwa Postimees“ seisma. Lugijad läkfimad enamasti „Perno Postimehhe“ juure.

1858 a. jõulu-k. lõpul sai „Perno Postimees“ weel ühe teise selfilise. See oli Tallinnas ilmum Cestimaa õpetajate toimetaf

kaswas tema jõud ifka fuuremaks, nii et ta 1861 lifalehte „Pagganate õõ ja koit ehk misñioni leht“ hinnata wõis kaasa anda. Seda lifa wõis ka päälehest lahus tellida. — Sellest kaswamifest hoolimata tõi „Perno P.“ oma toimetajale wähe tulu, küll aga waewa. Kafu läks kõik Bormi kaufasse, kes Jannfenile ainult pakka makfis. Et Jannfen ühtlasi kooliõpetaja ametit pidas, fiis läks wiimaks temale toimetamife töö liiga raskek. Lapsi oli waja kooli panna, Pärnus aga parajaid koolifid ei olnud. Sellepäraft wõttis Jannfen nõuufs Pärnufst lahkuda ja Tartu afuda ning fiin oma kää pääl uut ajalehte wälja andma ja toimetama hakata. Jõulu-kul 1863 tuli ta Tartu. Määri-kul 1864 hakkas juba tema fulest uus ajaleht „Cesti Postimees“ ilmuma. „Perno

A. S. Willigerode,
sünd. 2. weebr. 1816, surm. 26. aug. 1893.

„Misñioni leht“. Nagu lehe nini näitab, oli ta päapüüdmine rahwale teateid Sumala riigi wäljalootamife tööst tuua. Selle kõrwal pakkus ta lifas ka muid sõnumeid. Ka see leht ei elanud mitte kaua. Paari aasta päraft läks ta juba hingusele. Mii jäi „Perno Postimees“ täiesti ükfi. Negamõõda

Postimehhe" toimetajaks sai Pärnu Elisabeti kiriku köster Lorenzsonn, kes seda ametit kunni 1880 aastani pidas. Erialgu ei lastnud Vorm midagi sellest nimetada, et Jannsen toimetusest lahkunud, ja tegi, nagu oleks Jannsen ikka alles toimetaja. Pea tuli aga asi nähtavale ja nüüd hakkas „Perno P.“ lugijate arv kahanema, nii et ta wiimati 500 pääle langes. „Perno P.“ kaotas selleläbi oma tähenduse ja jäi tähtsujeta kohalikuks leheks.

„Eesti Postimehhe“ käsi hakkas juba esimesel aastal hästi käima. Esimestel kuudel läks asi küll natukene wiisasti, sest et lugijate arv weel wähene oli, pea aga hakkasivad Jannseni endised sõbrad „Perno Postimehhe“ juurest tema juure tagasi tulema, nii pea kui Vormi asjalugu awalikuks tuli. Asta lõpul oli „Eesti Postimehhe“ tellijate arv juba 1700 pääle tõusnud, mis selle aja kohta kaunis juuroli. Ei olnud ju „Perno Postimehhelgi“ siamaani palju üle 2000 lugija olnud (1863 — 2200, lisalehel 800). 1867 aastal oli „E. P-el“ 2800 tellijat, juure arwamata weel paar tuhat lisade lugijat. Ka töhjõudu oli temal enam, kui „Perno Postimehhel“. Selle põhjal wõis ta iga nädal lisalehte „Eesti Postimehe Tututuba“ ja iga kahe nädala tagant „Eesti Missionäri“ päälehe kõrwal wälja anda. Mõlemaid wõis ka ükifikult ilma pääleheteta tellida. Suureks abiks oli Jannsenile lisalehete toimetamises tütar Lydia (Koidula), kelle esimene kirjatöö „Kiwiriisi“ juba 1863 „Perno Postimehhes“ ilmunud oli. 1869 astus „E. Missionäri“ asemele uus lisa „Eesti Põllumees“, mis juba 1868 aasta lõpul eralehena Keiserliku Liiwimaa Suurpõllumeeste ühijuse poolt wälja antud oli ja nüüd Jannseni kätte läks. Ka seda lisa wõis ükifikult tellida. Sellamal (1869) aastal muutis „E. P.“ oma wälimise kaju: tema neljalehelisest numbrist sai suur poognaline leht, millega „Tututuba“ pea ühenduses, pea lahus ilmus. 1871 aastal toimetas „Tututuba“ J. Hurt ning awaldas siin oma „Pildid ijamaa sündinud asjadest“, mida suure häameelega loeti ja mis lugijaid rahwuslisele ijetundmusle äratafiwad. Rahjaks pidi Hurt juba poole aasta pärast oma kasuliku tegewuse poolele jätma. Tähelepanemise wäärt on weel, et Hurdist saadik lisaleht uues kirjawiihis ilmus, kuna pääleht ikka weel wanast kirjawiihist kinni hoidis.

Nii kui „Perno P.“ Masingi „Näddala-Lehhest“, oli „Eesti Postimees“ „Perno Postimehhest“ jällegi tükk maad edasi. Tema hind (1 r. 10 l.) ja suurus oli küll sama, aga tema siju sai aegamööda palju täielikumaks ja tuumakamaks, kui „Perno Postimehhel“. Temas ilmuwad

juba ifamaalised juhtkirjad, mida meie „Perno Postimehhest“ asjata otsime. Nalast aastalt võib „Cesti Postimehhes“ edenemist selles tükis märgata, ning nõnda saab ta lühikese ajaga Cesti rahwa hääleandjaks. Rahulikult ja samm sammult, ilma et ägedaks ja kärjatumaks läheks, püüab ta oma sihtidele lähineda. Ta teab, kui vähene meie rahwa jõud on, ning tahab seda jõudu rahus kasvatada ja mitte tühjade tülide pääle raisata. Meie rahvas hakkab jell ajal waimlikelt ärkama ja märkama, et ta Cesti rahwas on. „Cesti Postimees“ püüab seda tundmust kasvatada. Ta kutsub seltsa elusse, kutsub armastust ja lugupidamist Cesti emakeele ja Cesti rahwasoo vastu äratada, nõuab, et meie walla- ja kihelkonnakoolides, kui ka kohtutoas, Cesti keel esimeheks jääks, wõitleb sajakas minemise vastu, kogub 1869 Cesti lauljad kõigist maanurkadest meie esimehele suurele laulupeole kokku. Cesti talurahwal on jell ajal juba oma kogukonna walitsus. 1866 tunnistatakse meie talupoeg uue seaduse läbi täiealiseks. Tema majandusline jõud on kasvamas pärismaade omandamise läbi. — „Cesti Postimees“ püüab omawalitjuse ja majandusliste küsimuste läbirääkimisega rahwast arusaamisele äratada, mis õigused temale kätte antud ja kuidas neid tarwitada. Ta tuletab temale meele, et ta iseenehe kasuks ainult kõige mõistlikumaid ja tublimaid mehi walla ametite pääle waliks, — wallaametnikkudele, et nad rahwale eeskujuks oleksiwad ja tema kasu silmas peaksiwad. Ta annab nõuu pärismaade ostmisega rutata ja koolide tarwis päriskohti muretseada j. n. e. Nende küsimuste kõrwal harutab ta 1865 aastast kunni 1870 Cesti kirjawiihi küsimust. 1865 aastast pääle hakatakse „Cesti Postimehhes“ noore C. N. Jakobsoni ettevõtmisel õige elawasti ka meie kooliküsimuse üle rääkima ja waidlema. Julgesti nõuab siin Jakobson Cesti koolide uuendust ja parandust. Ta näitab, et senniaegsete ühetaalweskoolides lapsed suurt õppida ei wõi, ja arwab tarwilikuks kooliaega 3 ehk 4 aastaseks pikendada ja pääle usuõpetuse, kirikulaulu, lugemise, kirjutamise ka wiijika, looduse, tervise ning maamõetmise õpetust sisse seada. Ühtlasi soowib ta, et koolid kindlale alusele põhjendataks ja neisse tublid toolmeistriid ametisse pandaks. „Minge edasi!“ hüüab ta: „kui mitte, siis lähete tagasi.“ Selle pääle tõuseb „Cesti Postimehhes“ julesõda. Jakobsoni vastu astuwad mõned mehed wälja ja püüawad tema mõtteid tühjaks teha. Zannsen seisab oma kaastõõlise poolt. Jakobson lähleb oma nõudmistes kaugemale ja soowib, et Cesti noorfugu Cesti meeles ja Cesti keeles peab üles kaswatatama. Neg ajalt lähewad tema kirjad offkalijemaks, tema nõudmised waljumaks ja tungiwamaks.

1869 sattub ta uue kirjawiisi pärast tülli ja haawab see juures mitu meest. 1870 wõtab ta jälle koolitüsimuse harutusele. Tormiliselt, terawal sõnal, astub ta iseäranis kirikuõpetajate vastu, kes wana koolikorda kaitsewad. Wastaste wahel läheb õige põnewats. Jannsenile, kes rahu nõuab, on asi piinlik. Ta püüab esialgu pahandusi diendada ja hääts teha, wiimati ei suuda ta seda, sest et Jakobson ennast waigistada ei lafe. Sellest tekkib nende wahel lõhe, mis wiimati nii suureks läheb, et Jannsen oma lehe Jakobsoni eest kinni paneb, kartuses, et tema käreduis rahwa asjale kahju tuua wõiks. Jakobson heidab nüüd Jannsenile ette, et tema mitte nii, kuidas waja, eestlaste õiguste eest ei seiswat, et tema liiga külmawereline ja unine olewat. Senni ajani oli Jannsen rahwa seas väga lugupeetud ja armastatud, sellepärast ei awalda Jakobsoni süüdistused esialgu rahwa päale mõju. Ta jääb „Eesti Postimehele“ ustawaks.

Et aga oma arwamistele ja nõudmistele rahwa seka teed leida, wõtab Jakobson kindla nõuu omale ise lehte ajutada. Juba 1867 oli tema selleks luba palunud. Nüüd teeb ta seda uuesti. Luba oodates awaldab tema oma mõtteid wabameelses „Neue Dörrtsche Zeitungis“, kuid ainult lühikeste aja. „N. D. Z.“ saab uue kaastoimetaja, wanameelse A. Hasselblatti. Iseenesest mõista, et Jakobsonile see leht enam awatud ei ole. Ka uue lehe luba jääb tulemata. Nii peab Jakobson esiotja waikima, kuna Jannsen oma tööd endisel sihil ja endises meeles edasi teeb. Ta püüab sakstega sõpruses ja rahus elada, sell põhjal, et temale isiklikult nende poolt palju hääd osaks saanud, aga ka sellepärast, et ta nendes meie rahwa kaswatajaid ja toetajaid näeb. 1872 aastal tõusewad mõnel pool kirikuõpetaja walimise pärast tülid. Jannsen waigistab rahwast, temale seletades, et kogudus ainult jääb kaaswalimise õigust nõuda wõib, kus kogukonnad ka ise kiriku eest hoolt kannawad. Kui ka Jannsen mitmes asjas wanameelne on, püüab ta enamasti aja-nõudmistega käsi käes käia ja omal wiisil, rahulisel teel, Eesti asja edendada. On ta ju meie wanemate feltside (Wanemuise 1865 ja Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi 1870) elulekutjuja. Ta toetab omas lehes Aleksandrikooli ettewõtet, mille kohta nüüd palju waidlusi tekkib õpetaja Noldeni ja mõne teise mehe kirjade pärast, soovitab Eesti wanawara korjamist, mille päale juba mõtlema hakatakse, edendab Eesti kirjandust uute raamatute arwustamise ja soovitamise läbi. Et rahwa lugupidamist koolide vastu kaswatada, seletab ta, kuidas rahwas ilma kooliharidujeta närtisima peab, nõuab, et koolidewalitjuse aruanded ka rahwale

tema keeles välja antaks j. n. e. Endist wiisi harutab ta ka nüüd rahwa majanduslisi ja omavalitfufe küsimusi. Ta annab nõuu loomataitsemise ja põllumeeste selfiisid asutada, seletab misjuguft tulu põllutöö näitused rahwale toowad. Omavalitfufe asjus soowib Jannsen 1875 wallawanemate konwerentfifid j. n. e. — ühe sõnaga katfub Jannsen rahwast isetegewusele äratada. Tema kaastööliste arw kaswab järgesti. Peaaegu kõik tuttawamad mehed awaldawad sell ajal „Eesti Postimehes“ oma mõtteid.

Ruuni 1875 aastani oliwad „Eesti Postimees“ ja „Perno Postimees“ ainjad Eesti ajalehed. Küll mõtles Tartu „Õpetatud Eesti Selts“ 1867 aastal Dr. Kreutzwaldi toimetamisel ajalehte „Eesti Koit,“ ja J. Hurt 1869 ajakirja „Mesilane“ välja anda, kuid mõlemad lehed jäiwad ilmuimata. Ka räägiti neil aastatel liiwimaal ühe missioonilehe ja Tallinnamaal ühe kirikulehe asutamisest, aga seft ei tulnud nii pea midagi välja. Alles

W. Kentmann.

sünd. 22. märtsil 1833, suri. 24. aprillil 1901.

õpetajad oma kokkutulekul otfufele jõudnud, et „Eesti rahwale“ tema edasiminewa hariduse juures tingimata kristlikku rahwalehte tarwis läheks, mis tõsist Jumala sõna pakuks, ühtlasi aga ka ühiskondlise elu kohta arwamisi ja mõju awaldaks ning tähtsamaid politika sõnumeid, „kristlikust seisukohast waadates,“ tooks. See pidi nüüd „Kristirahwa pühapäewa lehe“ ülesanne olema. Rahjaks sai see leht kohe wanameelsete õpetajate häälekandjaks ja Saksa püüdmiste kaitfjaks. Püha Kirja seletusi tõi ta küll puhtas Ewangeliumi-Lutheruse usu waimus, aga Eesti rahwusliste püüdmiste ja soowide kohta näitas ta külma ja osawõtmata, koguni waenulikku meelt. Allpool puutume meie temaga weel kokku ja paneme tema seisukoha mõnes asjas tähele, ehk ta küll juurt politikalist mõju elades kätte ei ole saanud.

1875 ilmus Tallinnas waimulik leht „Kristirahwa pühapäewa leht.“ Lehe toimetaja oli Keina õpetaja A. W. Haller, 1879 aastast saadik Ruusalu õpetaja W.

Kentmann, kes pärast poole oma poja, Kullamaa õpetaja Wilhelm Kentmanni, abiliseks wõttis. Juba mitme aasta eest oliwad Eestimaa

II.

Meie astume nüüd Eesti ajakirjanduse ajaloos sellesse ajajärku, mis 1878 aastaga algab. Sellest aastast saadik kasvab Eesti ajalehete arv kiiresti. Oli jenni politika asjus Jannseni „Eesti Postimees“ mõelduandew leht olnud, siis astub nüüd tema kõrwa C. R. Jakobsoni „Sakala,“ kes Jannseni poliitikaga sugugi rahul ei ole, uued arvamised ja nõudmised üles seab ja seega Eesti poliitikale uued sihid ajab. Lühikeste aja sees kasvab selle lehe mõju nii suureks, et ta pea „Eesti Postimeest“ tagasi tõrjudes awaliku elu etteotsja astub.

1878 aasta algul hakkas lõbu ja kirjandusline ajakiri „**Meelejahutaja**“ raamatu kujul (8°) 10 andes aastas, Laakmanni trükitojast Tartus ilmuma. Lehe toimetaja oli stud. theol. A. Mohrfeldt, teda J. Bergmann, F. Ederberg ja mõned teised oma kaastöoga toetasivad. „Meelejahutaja“ siht oli Eesti rahwale raamatutogu muretseada, ja sellepärast kandis ta ka päälkirja: „Eesti rahwa Biblioteek,“ tema püüdmine — waimuhariduse töö ja kirjanduse edendamise. Oma kohuseid täitis ta ustawalt: ta tõi nii hästi algupäralisi jutte, näitemängusid ja luuletusi, kui ka häid tõlkeid wõderasteist keeltest, awaldas palju ajaloolikka ja muud kirjatoõsid ja andis näpunäiteid majapidamises ning lastekaswatamises. Lehte kaunistasivad wahel ka pildid. Poliitikast „Meelejahutaja“ osa ei wõtnud. Sellest ehk tuli siis, et rahwa osawõtmine tema wastu wähenes oli. Rahwas ei mõistnud weel mitte kirjanduslikest lehest lugu pidada. 1880 aastal muutub „Meelejahutaja“ kuuleheks ning järgmisel aastal muudab ta ka oma näo. Ta hakkab neljaks käänatud poogna kaustas ilmuma.

11-mal paastu-kuu päewal 1878 ilmub Jakobsoni „**Sakala**“ esimene nummer. 11 aastase ootamise järele oli Jakobsonile ommeti ajalehe asutamise luba tulnud. Suure rõõmuga terwitab Eesti rahwas selle lehe ilmumist. Igaltpoolt, ka Eesti hõrnemalt soolt, tuleb Jakobsonile tänu- ja rõõmuawaldusi ning õnnesoowisid. Suur hulk õpetatud Eesti poegi, nende hulgas Dr. Kreuzwald, õp. J. Hurt, Dr. Weste, lubawad temale kaastööks oma abi. Enne ilmumist on „Sakala“ juba üle 2000 tellija. See arv kasvab päew päewalt. Tahab ju „Sakala“ selle eest tööd teha, „et meie igas isamaa asjas, mis meie waimu edendab, edasi jõuaksite“ — selle eest wõidelda, „et igalpool õigus ja walgus wõidaksiwad ja lõppeks rahu ja üksmeel meie maal walitseksiwad.“ „Sakala“ programm on: politika, kirjandus ja põllutöö, tema põhjasmõte: „teed on mitmesugused, aga üks on armastus,“

tema lipukiri: „Eesti.“ Oli Jannsen näidanud, et Eesti rahwas rahwas on, siis hakkab Jakobson „Sakalas“ sellele rahwale õigust nõudma ja teda isamaalisele tööle waimustama. „Eesti rahwas elab tõesti!“ hüüab „Sakala“: temal on 700 aastajest orjapõlwest hoolimata weel eluwõimu. Ta peab aga iseenele wastu lugupidamist õppima, usaldust oma jõuu sisse üles näitama, oma isamaad armastama ja keelt kalliks pidama. Maharõhutud orjameel kadugu! Eesti rahwas näidatu ennast kui waba mees, kes mitte enam lapseningis ei käi, waid juba oma jala pääl seisda wõib. Oma piinajate ja kurnajate käest argu wõtku ja lootku ta midagi. Kõik, mis ta tahab, püüdku ta iseenele tubliduse ning Wene keisrite armu läbi kätte saada, kelle wägew käsi teda rasketest orjakütetest wabastanud. Mida läheb siis Eesti rahwale tarwis? Mis nõuab ja püüab „Sakala“ Eesti rahwale?

1, Haridust ja waimuwalgust Eesti keeles ja Eesti meeles. Rahwa waimuelule kahjulik sakkastamine

Tema peab Saksa keelega ühewäiriliseks saama, koolides ja kohtutes wõdetagu ta tarwitusele!

3, Eesti rahwas peab Saksa kaastodanikkudega ühediguliseks, „peab üleüldiste riigiseaduste osaliseks saama, kus kõikidel rahwakklassidel oma eestseisjad on. Temale antagu osawõtmist maa omawalitusest. Sakste eesõigused peawad kaduma (nagu patronadi õigus).

4, Eesti rahwas peab paremad, see on awalikud, oma keelega ja kassatjoni õigusega kohtud ja uue, mitte mõisnikkude seatud politsei saama.

5, Walitus peab mõisnikka sundima talukohte päriks müüma ja talukohtade kaubalepingud uuesti läbi vaatama.

G. H. Jakobson,

sünd. 14. juulil 1841, surm. 7. märtil 1882.

jäägu maha! Linna- nadesse tulewad Eesti koolid asutada, maakoollid aga peab uuendatama. Wabamaks edendamiseks läheb koolidele unt walitust tarwis: nad seatagu rahwahariduse ministriumi alla!

2, Eesti keelele enam auu ja lugupidamist. Argu olgu ta mitte enam alatu orjade keel!

Need on „Sakala“ nõrkemata nõudmised. Paremast põlwe nõuutades piitsutab „Sakala“ kõiksugu halbu nähtusi, nagu teoorjust, mis sell ajal mitmes kohas veel kadunud ei ole, ja veel praegugi mõnes paigas edasi kestab, jaksate ülbust ja kõrkust, kirituõpetajate hooletust ja uhkust, kadakasajust ja n. e. Igalpool astub ta karedasti Eesti rahwa eest wälja.

„Sakala“ püüdmiisi hakkab pea ka „Tartu Eesti Seitung“ edendama. Selle lehe asutas 1878 aasta lõpul A. Mint. Oma jõuu poolest oli leht nõrk, juuruse poolest wähenene. Sellepärast otsis ta ka Jakobsoni tiibade all warju ja toetust. Jakobsonile on see meelt mööda, sest tema soov on, „et wäiksemad ajalehed, kelle jõud wäike ja politifika filmaring kitsam, enesele oma awaldustes igas tükis oma partei suuremat ajalehte juhiks hoiatsiwad.“ Eht „Tartu Eesti Seitung“ küll Jakobsoni poole hoidis, ei käinud ta käsi süiski mitte hästi. Ta katsus lühikese aja Tallinmaški oma õnne, aga ka jääb ei tahtnud asi edeneda. Wiimati jäi ta 1881 aastal ajutiselt seisma. Siis hakkas „Sakala“ poole ka „Perno Postimees“ hoidma, kelle toimetajaks 1880 pärast Lorenzsonni jurna Suislepi peremees J. Lipp sai. Ütleme siin kohal ära, et Lipp „Perno Postimeest“ ainult wähe aega toimetas. Pea suri lehe wäljaandja Borm, ja tema poeg andis lehe toimetamise oma õemehe, noore Dr. E. Jannseni, kätte.

Mii löi Jakobsoni „Sakala“ omale lühikese aja sees suure erakonna, kellel kindlad sihid ja tugew jõud näis olema. Wägewa sõnaga tõmbas ta hulgad kaasa. Mitmed, kes siinamaani tuimad ja külmad oliwad olnud, wõtsiwad nüüd töwriistad kätte, et isamaa hääks midagi teha. Uued seltsid ärkasiwad elule, uued ettevõtted ja püüdmiised tuliwad igalpool nähtawale („Vinda“ selts). Paljude rinnus muutus isamaa ja rahwa armastus „loitawaks leegiks“. Rahwas tundis, et ta midagi on ja midagi nõuda tohib. Nende hääde nähtuste kõrwal hakkasiwad aga kohe ka „Sakala“ tegewuse tumedad küljed nähtawale tulema. Dmas üleauruses tuhinas ei puhastanud Jakobson igakord seemet, waid külwas ühes hää seemnega ka umbrohtu, mis kasvama löi. Rahwa „ärganud poegadel“ kadus autoritedi tundmus, palju hakkasiwad iseenesest ja oma tegewusest liiga palju arvama. Ra tõusis tüli wendade wahel ja wihawaen jakslaste wastu.

Wiimsetele ei olnud „Sakala“ rahvusline politifika jugugi meelt mööda. Nad näewad oma wõimust ja mõju kaduma, oma tähtsust kustuma kippuwat. Sellepärast tormawad kõik Saksa lehed, nendega

ühes „Ristirahwa pühapäewa leht“, Jakobsoni kallale. Nad nimetawad tema püüdmiši tühjaks rahvusliliseks hullustuseks, rahwa äsfitamiseks, wõrgutamiseks ja petmiseks. Kirikuõpetajad hoiatawad kantslilt rahwast „Sakala“ eest. Sakala poolehoidjaid koolmeistrid ähwardatakse koha päält lahtilaskmisega. Aga see ei ole weel kõik. Wiimati arwawad saklad Jakobsonist, kes kõige selle pääle waatamata neile endist wiisi pihta annab ja oma nõudmistes ennast mitte ekstitada ei laise, jelleläbi wõitu saawat, et nad uue Eesti keelse ajalehe tema wastu töötama panewad. See leht on „**Tallinna Sõber**“. Tema toimetajaks nimetawad nad W. F. Eichhorni, kes juba enne oma raamatu läbi „Rahu kosutab, waen kaotab“, mis Jakobsoni „Kolme isamaa kõne“ wastu sihitud, tuttawaks oli saanud. Aga enne weel, kui uus leht wälja tuli, pandi „Sakala“ jüri-kuu lõpul 1879 walitjuse poolt 8 kuuks finni. Wiist oliwad kahtlustused ja kaebtused ülewal pool mõjunud. Kinniolemine „Sakalale“ kahju ei toonud. Tema lugijate arw kaswas jelleläbi kuni 5000 ning jõuluks 1879 kingiti temale 600 rubla. — „Tallinna Sõbra“ esimene nummer ilmus juuni-kuul 1879. Tema lipukiri oli „Rahu kosutab, waen kaotab“. Ta pidi „pinnaks“ olema, „kus pääl wõderistanud ja wõderastatud sugud ja seijused ennast wastastiku paremine tundma õpiwad ja edaspidi sõbralikult kõikide kasuks ühelmeel le tööd teha wõiwad.“ Nõudis Jakobson omas lehes rahwale õigusi ja püüdis ta orjapõlwe jälgi kaotada, siis seletab „Tallinna Sõber“, et Eesti rahwal orjapõlwe olnud ei ole, waid „pärispõlw“, et Eesti rahwal midagi nõuda ei olla: temal on maad käes, ta on waba, tema eluford on häa ja õnnelik — ta peab tänulik sakste wastu olema, kes temale ristiisu ja hariduse tõonud. Eesti rahwas tehku tööd ja palugu Jumalat — see on kõige parem nõu ja plaan. „Eesti rahwas ei ole millalgi mässamiist teinud, ei ole wägivallega õigusi pärima läinud, waid lastis esiteks oma osawust kosutada töõga ja oma waimu kaswatada ristiisu õpetusega.“ „Hoidku Jumal ka meid eesõigusi pärima minemast.“ Selle juures kaebab „Tallinna Sõber“ meie kirjanduse halwenemise üle: „Dihkirjad wõtta meie juures üleliiga wõimust, kenadus ja iludus tahta kaduda meie kirjandusest.“ Iseäransis püüab ta „Sakalat“ mustaks teha, selle pääle waatamata, et „Sakala“ jell ajal suud lahti teha ei saa. — Suure rõõmuga ja kiiduwaldustega wõtawad Saksa ajalehed „Sõpra“ wastu. Suure usinuse ja agarusega püüatse teda laiale laotada. Tallinna linnatogu walib teda oma häälekandjaks, mõisnikud saadawad temale kuulutusi ja jagawad teda rahwale hinnata wälja. Aga rahwas näitab siiski wähe osawõtmist

tema vastu. Ta tunneb teda tema wiljast ja hakkab teda põlgama. Kui „Sakala“ 1880 aastal jälle ilmuma hakkab, saab „Tallinna Sõber“ tema käest esialgu halastamata kombel wiisutada. Pärast poole, tema wähest tähtsust tundes, jätab Jakobson teda oma „Kallja Mardid“ pilgata.

Misjugu seisuks oli „Eesti Postimehes“ „Sakala“ politika wastas? Hakatuses waatas ta rahulikult päält ja tegi endises waimus oma tööd edasi. Jakobsonile, kes juba enne Jannseniga tüllis oli olnud, ei meeldinud see rahuline olek. Ta hakkas teda wälja kutsuma, temale kitsast politika filmaringi ja sakste poole hoidmist ette heites. Jannsen ei pannud esialgu „Sakala“ mõnitamisi mitte tähele. Kui wiimati asi liiale kippus minema, hakkas ta Jakobsonile wastu. Sellest tõusis wastastikune sulesõda „Eesti Postimehe“ ja „Sakala“ wahel, mis wast 1881 aastaga täielikult lõppis.

Jannsen nimetas Jakobsoni nõudmisi „tuletikkude ja terariistade laste kätte andmiseks,“ Jakobson omalt poolt — Jannseni politikast „kepi ja wiisa pakkumiseks,“ „Eesti rahwa teotamiseks“ ja „laimamiseks“. Dr. Kreuzwald hoiab Jakobsoni poole ja mõistab awalikus kirjas „Eesti Postimehe“ hukka. See ärritab Jannseni veel enam. Ta wastab jämedalt ja ütleb, et üks kana munenud muna ja teine kaagutanud sinna juure, ning pakub Dr. Kreuzwaldile wanaduse pehme padja istumise alla. „Sakala“ wihal ei ole nüüd enam äärt. Ta nokib „Eesti Postimeest“ igalpool, kus aga ligi saab. Jannsen waikib ja „hakkab wiimati ennast usu kilbiga katma ja kristliku kannatuse müüri taha tagasi tõmbama.“ „Sakala“ kinniolemine toob jälle rahu.

Ka oma kaastöölise õp. Hurdiga sattus Jakobson juba esimesel aastal tülli. Hurdile ei tahtnud mitmed „Sakala“ pilkawad tähendused usu ja kiriku kohta mitte meeldida. Ta hoiatas esialgu „Sakalat“. Kui see aga midagi kuulda ei wõtnud, astus ta „Eesti Postimehes“ awalikus kirjas „Sakala“ toimetaja wastu wälja, teda „usupõhja alt ärakaewamise ja kirikumüüride mahakiskumises“ süüdistades ning ennast „Sakalast“ lahti wõlbes. Ka sellepärast tõusis sulesõda, mis pikale läks ja mille läbi põnew olek „Eesti Postimehe“ ja „Sakala“ wahel kaswas.

1879 aasta lõpul wõttis wana Jannsen oma poja Harry enesele „Eesti Postimehe“ abitoimetajaks. Oma tegevust alates kuulutab Harry Jannsen oma „Robustes mõtetes“ uut, nõnda nimetatud „baltlaste“ politikast. Selle politika siht on Balti rahwasugude wõerust teine teise wastu kaotada ja ühise kultura abil üht ühendatud Balti rahwast ühisel

Balti kodumaal elusje kutsuda. Igale rahvale jäävad tema isekrahdused. Ta jääb selleks, mis ta sündimise poolest on. Kuid oma kohuste ja õiguste poolest peab ta „baltlasteks“ saama. On eestlased, lätlased ja sakslased oma ühiskondlike ja poliitilise elu poolest parema põlve, see on Baltia järje osaliseks saanud, siis ei ole ühegi rahwa hing „teiseks“ ehk võerats läinud, vaid rikkamaks ja täielikumaks.“ Alles baltlasteks saanud eestlane on õige eestlane. Esiteks baltlane, siis eestlane. Uuel Balti kodumaal ei jää walitsus mitte ühe seltskonna ja klassi, vaid loomuliku ja poliitikalise küpse intelligentsia kätte. Et sellele sihile jõuda, peavad sakslased, kes senni meie vastu külmad ja waenulised olnud, meie vastu tulema, meid, meie keelt ja kirjandust tundma ning meie püüdmisi auustama õppima. — Meed on Harry Januseni „baltlaste mõtted“. Kuidas aga võetakse neid vastu? Saksa ajalehed, nende eesotsas „Zeitung für Stadt u. Land“, nimetavad neid „nooruse pillutamiseks“. „Sakala“, kes pea jälle käima hakkab, arvustab eialgu neid mõtteid kaunis lühidalt ja tähendab, et meie praegusel ajal ainult võitlemise teel, samm samm järele, wiimaks rahule jõuda võime. Enne seda, kui õigusekaalud ühetasa ei ole, oleks rahutegemine teotaw. Iga eestlane peab kõige päält eestlane olema, siis wast võib ta muulane olla. — Nii pea aga, kui endine tüli „Sakala“ ja „Eesti Postimehe“ wahel uuesti lõhkele lööb, hakkab Jakobson Janusenile jällegi sakste poole hoidmist ja wabameelsete mõisnikkude lipu all sõdimist ette heitma. Ta süüdistab teda koguni selles, et ta ennast sakste poolt ära osta lastnud. Ta nimetab kõiki „Eesti Postimehe“ poolehoidjaid „baltlasteks“ ja „kiriklasteks“. Ajalehtede waiaelused lähewad nüüd ka rahwa sekka ja sünnitawad jäl lahutus, mis ennast mitmel pool awaldab. Rahwas langeb kahte erakonda. „Sakala“ ümber kogub aegamööda terve ringkond, kes iga tema sõna õigeks peab ja teda taewani tõstab. „Eesti Postimees“ nimetab neid „sakalalasteks“. „Sakalalaste“ poole hoiawad ka „Pärnu Postimees“ ja „Dartu Eesti Seitung“. „Sakala“ poolt on ka Wene ajalehed, kes meie rahwuslike püüdeid hakkawad tähele panema. „Eesti Postimehe“ lugijate arv hakkab küll kahanema, sest et palju „Sakala“ leeri lähewad, siiski jääb temale veel kaunis hulk sõpru. Tema poole hoiawad nüüd ka „Tallinna Sõber“ ja „Riistirahwa pühapäewa leht“ ning meie maa Saksa lehed. „Sakala“ kui ka „Eesti Postimehe“ erakondadel on sama siht: Eesti rahwa olu ja elu paremale järjele tõstmine. Iseennast loewad nad mõlemad õigeteks eestlasteks. Kuid selles, mis parema järje all arvata tuleb ja misjugaused abinõuud selle kättesaamiseks kõige

sündsamad on, lähewad nende mõtted lahku. Natutejeks ajaks jääb tüli nende wahel weel üksford waitsemaks, siis kui Jannsenit sagedate pahanduste ja alalise meelehaiguse tagajärjel 1. talwe-kuu-päewal 1880 raske rabanduse löök tabas, ja tema ajakirjanduse tööpõllult täiesti lahkuma pidi. „Cesti Postimees“ sai uue toimetaja, A. Grenzsteini. Rahu kuulutustega ja soowidega algas wiimane oma tööd ja näitas koge oma osawust ajakirjanduses. „Cesti Postimees“ läks siju poolest tublimaks ja tuumakamaks. Ühtlasi muutis ta oma politikat. Ka tema hakkas sakste eesõiguste wastu sõdima, aga tagasihoidlikumal ja rahulisemal toonil, kui „Sakala“.

Rahu lootustega alati Cesti ajakirjanduses aastat 1881. 20. jaanuaril pidas Cesti Kirjameeste Selts Wanemuise saalis koosolekut. „Sakala“ oli Cesti Kirjameeste Seltsi aastaraamatu kohta kareda laituise awaldanud, mis karedat läbirääkimist sünnitas. Rahel järgmisel päewal peeti Aleksandrikooli komiteede koosolekut, kus põnewus kahe erakonna wahel ju õige suur oli. Kooli õpeplaan oli kõne all. Koosolekute wahel tegiwad Grenzsteini soowi pääle „Sakala“ toimetaja Jakobson, „Pärnu Postimehe“ toimetaja J. Lipp ja „Cesti Postimehe“ toimetaja Grenzstein eneste keskkel maha üheteisega rahu pidada, iseäranis suuremates rahwalikkudes ettewõtetes, nagu Cesti Kirjameeste Seltsi ja Aleksandrikooli komiteede asjus. Esiawgu nähti neid käsikäes käiwat, aga pea tuli wana erakondade waenus suurema ägedusega, kui enne, nähtawale, „Cesti Postimees“ kaldus enam Cesti Kirjameeste ja Aleksandrikooli komitees juhataja erakonna poole, mille eesotsas õpetaja J. Hurt seisis ja millega „Sakala“ juba enne suure libedusega wõitles. Sellepärast hakkas nüüd Jakobson Grenzsteini püüdmisi kahtlustama. Nende wahel tõusis riid. Jakobson nimetas Grenzsteini „baltlaseks“ ja „kirikõpetajate sõbraks“, Grenzstein süüdistas Jakobsoni sõnamurdmises. Tuli weel uusi asju juure, mille läbi waenu tuli lausa põlema löi. J. W. Jannsen pühitises 16. juunil 1881 oma 25 aastast toimetaja pidu Tallinnas. „Cesti Postimehe“ sõbrad soowisiwad, et Cesti Kirjameeste Selts Jannsenile tema töö eest tänukirja saadaks. Jakobson oma poolehoidjatega oli aga selle wastu. Ta kirjutas: Jannsen ei olla seda wäärt; ta ei olla elades Cesti rahwust kuulutanud ja n. e. kiri jäi saatmata. — 15. juunil saatsiwad eestlased A. Grenzsteini ettepaneku pääle keiser Aleksander II. hauale saadikuid. 19. juunil sai neil õnn osaks keisri ette astuda. Saadikud andsiwad riigivalitsujele ühe „mürgukirja“ ära, milles nad Cesti elu uuenduse kohta „kümme soowi“ awaldasiwad.

Need soovivad ei olnud kõik mitte nii palju terve rahwa, kui Sakala — Jakobson oli ka saadik — ja tema sõbruskonna soovid. Sellepärast ei olnud õp. Hurt, ka üks saadik, neile mitte alla kirjutanud. See andis tülile uusi põhjusti. „Wiimati tuli kange torm ühes müristamisega õhku puhastama.“ 28. aug. 1881 pörkasivad mõlemad erakonnad Eesti Kirjameeste Seltsis kõvasti kokku. „Eesti Postimehe“ poolehoidjad, enamasti Tartu ülikooli haridusega mehed, kõige päält J. Hurt, lahkusivad Eesti Kirjameeste Seltsist, ka Dr. Kreuzwald oli seekord nende poolt ja pani Eesti Kirjameeste Seltsi auuesimehe ameti maha. Ta astus „Eesti Postimehes“ ilma nimeta „rahwameeste“ vastu välja ja avaldas Jakobsoni vastu awaliku kirja, kus ta teda „sakslaste õgijaks“ nimetab. Jakobson wastab selle pääle tagasihoidlikult, aga julgesti. Ta kurvastab Dr. Kreuzwaldi lahkuminemise üle, kuna ta õp. Hurdi ja tema sõprade lahkumise üle rõõmu avaldab: Eesti Kirjameeste Selts olla nüüd mädapaisest lahti saanud ja võivat taistamata oma tööd teha. Waielusjed Kirjameeste Seltsi asjus kestawad kunni aasta lõpuni. Siis on kõik tülitsemisest wäsinud ja igatsewad rahu.

Täie jõuu ja võidu julgusega astus „Sakala“ uuel aastal 1882 Eesti rahwa ette ja rahwas lootis, et sell aastal temale ta rahwuslises töös enam midagi takistust ei tule. „Eesti Postimees“ oli 1881 aasta lõpul ostu teel Jannsenite käest W. Justti kätte läinud. Tema toimetajaks hakkas Dr. K. A. Hermann, kes Jakobsonile ühenduseks kätt pakkus. Harry Jannsen ajutas Tallinnas 1881 aasta lõpul uue Sakka keelse, aga Eesti meelse päewalehe „Die Heimath“,*) mille siht oli Eesti ja Läti rahwa kasude eest sakste vastu seista. Jakobson terwitas seda ettevõtet ja püüdis teda toetada. Sennine „Eesti Postimehe“ toimetaja A. Grenzstein ajutas omale ise lehe „Dlewitu“, mis 1882 aasta alguga ilmuma hakkas. „Sakalal“ oli temaga esialgu küll seletamisi ja sekeldusi. Kuid need lõpsivad pea. 7-mal paastu-kuu-päewal 1882 langes Jakobson 41 aasta wanaduses raske soojatõwe ohwriks. Kõikides Eesti ajalehtedes ilmusiwad pikad leinakirjad, aimult „Tallinna Söber“ kirjutas rõõmsal toonil: ühe surm olla tuhandete rahu. Jakobsoniga kadus üks tähtsamatest ajakirjanikkudest. Tema on see olnud, kes meie ajakirjandusele rahwa

*) Eht küll „Heimath“ tubli leht oli ja Eesti ning Läti rahwuslised lehed teda soojal sõnal soovitasiwad, et saanud ta siiski mitte, oma politika pärast, küllalt lugijaid. Sakka lehed oliwad ikka kui kiskujad kullid tema kallal, jaksad, kes tema läbi meie püüdmistega tuttawaks saama pidiwad, ei tahtnud temast kuuldagi. 1883 muutus ta nädalaleheks. 1884 aasta lõpul läks ta Riiga, kus ta pea hingusele läks.

kohta selle tähtsuse andis, mis temal praegu on. Tema rajab meie ajakirjanduses uued sihid ja teed, mis seitsaadiit maksma jäävad. „Sakalast“ saadit wõib meie ajakirjandust õigusega „rahwa elu awalduseks“, „rahwa elu sooneks“ nimetada. „Sakalast“ saadit hakkab rahwas suurema himuga ajalehti lugema ja nende kasust aru saama. „Sakalast“ saadit hakkawad Saksa ja Wene lehed meie ajakirjandust tähele panema. Ka meie naabrid soomlasi ja lätlasi hakkab ta hurwitama. Ühe sõnaga — Jakobson annab meie ajakirjandusele uue elu. Küll tuleb sellega ühes meie ajakirjandusesse tüli ja riid, mis semmi tundmata oliwad. Aga see tüli ja riid ei ole asjata. Igalpool, kus uued ja wanad arwamised kokku põrkawad, ei saa ilma jelleta läbi. Rahetjeda tuleb ainult seda, et Jakobson oma waidlustes mitte alati asja juure ei jäänud, waid isikute kallale kippus ja ägeduse tuhinas mitte igakord kõige paremaid abinõusid

A. Grenzstein.

taja oli kooli- ja hariduseselts „Kalewipoeg“ Rakweres. Lehe nimi pidi esiteks „Wabadus“ saama. Ta asutati 1880 keiser Aleksander II. 25 aastase walituse juubeli mälestuseks. Rahjuks anti toimetamine wähesse haridusega koolmeistri Michail Lindenbergi kätte, kellel mingisugust politika seisukohta ei olnud. Lindenbergi pääpüüdmine oli lehe läbi õige palju kasu saada. Ta hakkas iseennast, oma lehte kiitma, teisi ajalehti põhjuseta laimama ja teotama. Teised ajalehed ei pannud seda tähele. Dmmeti ei olnud „Walguse“ oma lugijad Lindenbergi mõtteawaldustega rahul ja nõudsiwad lehele paremat toimetajat. Küll manitses „Kalewipoja“ selts Lindenbergi, aga see ei aidanud. Ta hakkas wiimaks Seltsi ennaft laimama. Lahti teda lasta ei olnud

oma sihtide kätte-
saamiseks ei tar-
witanud.

Nõnda oleme
siis „Sakala“
ajaga lõpule jõud-
nud. Meil jääks
weel mõni sõna
ajalehe „Wal-
guse“ sündimise
kohta ütelda, kes
wäljaspool selle-
aegset politikat
seisis, pääle selle
paar ajalehe asu-
tamise katset nime-
tada.

„Walguse“ asu-

nii kerge asi, sest ta oli kõik tellimiste rahad oma kätte võtnud. Viimati anti ta kohtu kätte. Leht jäi nüüd seisma (1881 teisel poolel), sest et temal toimetajat ei olnud. 1882 aastal juuni-kuus ostis J. Kõrv „Walguse“ ära ja hakkas teda jälle korralikult välja andma.

1881 aastal tahtis üks teine, „Walguse“ farnane leht ilmuma hakata, nimega „Lindanisa“. Suure kära ju hooplemisega tuli ta proovinumbrer ilmale. Leht kadus niisama ruttu, kui ta ilmunud oli, ära.

Selljal aastal tahtis ka Tallinnas trükikoja omanik Bergmann „Gesti Futustajat“ välja anda. Tema ilmunist oli juba tema tulevane toimetaja Dr. K. A. Hermann teistes lehtedes kuulutanud. Kuid ilmuma ta ei hakanud.

III.

Pärast Jakobsoni surma käiwad Gesti ajalehed tema ettemääratud rada. Nad selgitawad ja laiendawad tema mõtteid ja nõudmisi, püüawad neid tegelikus elus kindlamale alusele põhjendada ja neid rahwa jekka istutada. Nende üleüldine politika on Wene sõbraline, aga Saksa wastaline. Käiwad ju wenelased ja Wene ajalehed senni neile ainult hääd soowivat, kuna sakslad ja nende ajakirjandus meie edenemist takistada ja raskendada, meie nõudmisi ja püüdmisi kahtlustada ja tühjaks teha püüdsiwad. Sellest tõusis Gesti ja Saksa ajalehede wahel tüli, mis 1882 aasta algul väga suureks läks. Juba 1881 aastal awaldasiwad Saksa lehed selle üle paha meelt, et eestlased jaatkonna keisri juure läkitasiwad. Selle aasta lõpul ja uue (1882) aasta algul oli linnas ja maal palju tulekahjusid ja põletamisi. Suhtus ka, et paar korda mõisnikkude elu kallale oli kiputud. Weel mõnest muust kuritõõst teadsiwad ajalehed rääkida. Sell põhjal seletasiwad Saksa lehed, nendega ühes nende „sabarakud“ „Tallinna Sõber“ ja „Ristirahwa pühapäewa leht“, et „Maarahwa“ elukombed pahemaks minemas olewat, ja tõstsiwad Gesti rahwuslike liikumise kohta raskeid kaebusi: kõik pahad nähtused rahwa seas tulla Gesti selfidest ja Gesti ajalehdest, kes oma mäsju- ja mõrtsuka-politikaga rahwast effitada ja üles äsfitada. Gesti „rahwamehed“ olla kõik sojialistid, kommunistid, rööwmõrtsukad, nihilistid jne. Meie ajalehed astusiwad ühelmeel nende süüdistuste ja laimamiste wastu välja ja näitasiwad, misjagused sakste eneste püüdmised on. 1882 aasta lehe-kuul algas meie maa rewiderimine senatori Manasseini läbi. Sellest lootsiwad eestlased

palju muudatusi oma kodumaale. Ajalehed kõnelesivad rahukohtutest, maakonnaajeadlusest (semstivost), nõudsid patronadi õiguse kaotamist, Eesti keele tarvitusele võtmist jne., andsid rahvale nõuu, kuidas senatorile palvekirju kirjutada, töivad agarasti teateid meie maa elu ja olu halbade nähtuste kohta, nagu teoorjus ja muud. „Eesti Postimees“ võttis Eesti keele prohvesjori küsimuse Tartu ülikooli juures harutusele. Kõik see äritas Saksa ajalehti veel enam. Nad nimetasivad Eesti rahvast kiriku ja riigi vaenlaseks, ähwardasivad oma käsi meie hariduse wanfri küllest lahti lasta (Ristirahwa p. 1.). Eesti prohvesjori küsimuse asjus seletasivad nad: „Meie ülikool ei pea mitte politika tallermaaks saama“ (Unsere Universität soll nicht zum Tummelplatz der Politik werden). Patronadi õiguse kohta arwab „Tallinna Sõber“ sündsaks, et teda ainult niisugustes kohtades koguduse kätte usaldada võivat, kus kogudus jeda ei nõua, muidu aga mitte. Eesti ajalehede wastused olivad õige kärebad ja kibedad. Iseäranis osawasti ja terawasti andis „Olewit“ wastastele pihta. Sellepärast andis temale aasta lõpul Schnaakenburgi trükikoda teada, et ta teda enam trükki ei võta. „Olewit“ asutas omale ise trükikoja.

Kõige nende jagelemiste juures sai iseäranis „Tallinna Sõber,“ kes ihu ja hingega oma leiwawanemate kasusid kaitjis ja oma Eesti ametiwendi laimata katsus, igalt poolt walusaid hoopu. Ta jattus nii kimpu, et ta ruum waidluste pärast muude teadete tarwis wähefeks kippus minema. Kõikl püüdiswad mõned ajalehed temast kui alatumast loomast waidlides mööda minna, aga nad ei läbenud kuigi kaua oma juud kinni pidada. Sääll tõusis temale 1882 a. teisel pool abiline — „Küündja“. Lehe wäljaandja oli Mülleri trükikoda Riias, toimetaja endine Kuuda seminari kooliõpetaja J. Rebohat, kes pärast ka „Küündja“ peremeheks sai. Lehe pääpüüdmine oli põllutöös ja majapidamises wäikepõllumehetele õpetust ja nõuu anda. Selle kõrwal tahtis ta aga ka politika elust osa wõtta ja siin „rahu ning ühendust“ sobitada. Põllutöö asjus töi „Küündja“ kaunis mõnusaid seletusi, kahjuks aga waewalises keeles. Oma politika seisukohta aga ei näidanud ta esialgu mitte. Temas ei ilmu ühtegi politilist juhtkirja, ta ei awalda millalgi rahvuslistes küsimustes oma arwamist, waid käib ikka ääri weeri mööda ja mängib erapooletumat. Koed ja aga tema kirjawastuseid ja kõrwalisi tähendusi, siis näed, et selle lambanaha all „Tallinna Sõbra“ farnane mees peidus on. Oma teatused wõtab ta mitmejuguustest, ka rahvuslistest lehtedest, aga ainult siis, kui neis midagi ei ole, mis mõisnikkudele

vastu meelt on. „Kündjal“ näib suur jõud olema: ta ilmub 1½ poognat nädalas; temal on Eesti ajalehete hulgas kõige puhtam trükk ja ilusam paber; trükitakse teda õige suurel arvul. Ilma rahata tuleb ta walla- wanematele, koolmeistritele ja talunikkudele kätte. Selle jõuu hallikas peitub mõisnikkude kassas, mida ta kuskil „emarinnaks“ nimetab. Sellepärast ei leia „Kündja“ ka Eesti ajalehete poolt mitte wemmalikku wastuwõtmist, kuna Saksa ajalehed tema erapooletumat seisukohta kiidawad. Tema iseenesekiitus ei tõmba ka rahwast mitte ligi, waid tõrjub teda ennem eemale. Nii on siis „Kündja“ tellijate arv õige väike. Ta jääb tähtsusetu ja mõjuta, ning — kõik jakske katsed, Eesti ajakirjandust oma mõju alla saada, näiwad asjata olewat. Nähes, et nende asi sell teel kuidagi ei taha edeneda, hakkawad nad wiimati eestlasi surmaga hirmutama, mis neile wenenestamise politika poolt tulla ähwardada. Kuid Eesti ajalehed ei pane jeda tähele. Nad on kindlas arwamises, et Saksa lehed neile kolli teewad ja et Wene walitsus meilt meie usku ja meie keelt wõtta ei taha. Wenenestamisest wõida ainult „halbid ja mõistmatad meile ette puhuda.“ 1882 aasta lõpu poole waikneb tüli, kuid täiesti lõpeb ta wast 1884 aastal.

1883 aasta lõpul asutab üks mõisnik weel ühe Eesti ajalehe. Kuid see leht ei kõnele mitte enam jeda keelt, mis „Tallinna Söber“, „Ristirahwa pühapäewa leht“ ehk „Kündja“, waid ta on palju wabameelsem, kui need. Ehk ta küll wäiklane on, ei ole ta siiski mitte tähtsusetu. Ta julgeb (iseäranis 1886 aastast pääle) ka üleüldistes Eesti küsimustes oma arwamist avaldada, milledes temal enamasti oma seisukoht on. See leht on „Saarlane“. Tema wäljaandja on wabameelne cand. pol. oec. parun Hartwig von Saks, kes ühtlasi Kurefaare Saksa „Nädalalehte“ toimetab. „Saarlase“ tööpõld on Saaremaa, Saare rahwa äratamine tema ülesanne. Ta püüab, et „saarlased haritud rahwaks saatsiwad“, ning katseb sellepärast koolielule hoogu anda, põllumeeste seltsisid elusse kutsuda, mereasjandust edendada jne. Oma rahwuslist seisukohta avaldab ta lauses: „ei ole eestlast, ei sakslast, ei lätlast, ei wenelast, waid meie kõik oleme isamaalased — saarlased“. Sell põhjal ei meeldi temale „Sakala“ meelsed rahwuslised püüdmised (suuremate õiguste nõudmine), kui ta ka rahwa waba majanduslike ja waimlike edenemise poolt on. Patronadi õigusest ja teistest farnastest küsimustest armastab ta ennem waikides mööda minna; ta ütleb, et „sõna orjapöli Kallja Mardi ja Kallja Pärdi meeleliste juttudest tulnud“; asi ei olla nii hull olnud, kui teda kujutatakse.

Näitab ta neis asjus mõisniku meelt, siis tuletab ta ommeti mõisnikkudele meele, et ka neil kohused rahwa vastu on ja nõuab mõisatööliste elukorra parandust, talukohtade päriseks müümist. Nii võib „Saarlast“ niisuguste ajalehete hulka arvata, kes ennem Eesti asja edendajaks kui talistajaks on olnud.

Waatame nüüd, kuidas Eesti rahvuslised lehed pärast Jakobsoni surma edasi elavad. Oma elulekutsuja surmaga jääb „Sakala“ kängu. Ta seisab esialgu paar kuud, hakkab siis jälle ilmuma, aga oma endise tähtsuse ja mõju Eesti rahva politika kohta on ta kaotanud. Jakobsoni suur waim ei lehti enam mitte „Sakalast“ vastu. Lehe siju on waewaline. Pääle kodumaa ja politika sõnumite ei paku ta peaaegu midagi. Tema peremehed, Jakobsoni pärijad, ei saa temaga tegemist teha. Teda kirjutavad ja toimetavad palgalised, kellel Jakobsoni osawus, kui ka usinus puudub. Lühikese aja sees on lehel mitu toimetajat: 1882 a. J. Kõrw, 1883 J. Jürgenstein, 1884 J. Lipp. Wiimse ajal on „Sakala“ raamatutrükkija J. Feldti käes rendi pääl. 1885 aastal seisab „Sakala“ jälle tükk aega ning läheb siis oksjoni teel Jakobsoni wõlgade pärast Jüri Peedi kätte. Peedi kätte saades oli temal kõigest 432 lugijat. Nii wäga oli ta paari aasta jooksul langenud. Peet püüab teda jälle wanale järjele tõsta, Eesti üleüldisest elust jälle osa wõttes ja sääl kaasa rääkides, kuid ilma suurema tagajärjeta. Eesti ajalehete suure arwu pärast on see temal raske. Küll on ta muidu usin töötaja, kes rahulikult ja tõsiselt oma rahwa kasuks tööd tahab teha, ilma et emast ühe eht teise erakonna poole lüüa, kes „igaleihele tema eluraskust kanda püüab aidata, olgu see õige või luteriusuline.“ Tema iseäraline püüe näib olema rahwa kõlblist seisukorda tõsta: ta wõitleb suure agarusega kuritegute ja kõrtsielu kaswamise vastu. Sellepärast jääb „Sakalast“ osawõtmine wäheldajeks, kui ka tema lugijate arv, endisega wõrrelles, kaswamas on.

Kirjutajema jäänud „Sakala“ asemel käib nüüd rahvusliste ajalehete eesotsas „Dlewif.“ Tema tubli siju, haritud ja ladusa keele tõttu võib teda kõige paremaks selleaegseks Eesti ajaleheks tunnistada. Temas läbiräägitawad ained nõuavad teatawat haridust. Sellepärast saab „Dlewif“ enam haritud eestlaste, kui talurahwa leheks. Algusest saadit on tema Jakobsoni wastalise erakonna häälekandja. Kuni 1887 aastani näib temal kindel rahvusline politika siht ja püüed olema. Terawasti paneb ta kodumaa elu ja olu tähele. „Eesti rahwas ei lähe kaduma; ta peab edasi püüdma oma jalul ilma fakste abita“ — see

mõte näib tema isamaaliste plaanide ja ettevõtete kohta mõeldud olevat. Sellel rahvuslikel alusel seisest nõuab ta, et iga rahvapoeg rahvuse põllul oma jagu peaks tööd tegema, ja annab ise selleks häd eesmärki. Ta nõuab igal elu väljal Eesti rahwa iseseiswat edasijaamist ja waba edenemist. Waimuwäljal kannab ta iseäranis Eesti kooli, keele ja kirjanduse eest hoolt. Ta tuletab rahwale meele, kui suur tähtsus rahvuslikul koolil rahwa alalhoidmiseks ja hariduse edenemiseks on, ja paneb sellepärast õige suurt rõhku rahwakooli peäle. „Rahwakool seisku rahwa enese elu ja olu esimeses reas.“ Tema hääks peab tubliksid koolmeistrid ette valmistama, Eesti keelega ja Eesti meelega seminaris, koolmeistrite konverentsisid elule kutsutama, koolmeistrite palga suurendama ja nende raskest eluforda parandama. Rahwakooli kõrwal seisawad linnakoolid. „Eesti linnad põhjendagu oma wolinikkude abil alamaid, kui ka kõrgemaid Eesti koolisid.“ „Kõrgem Eesti rahvusline kool peaks aga Aleksandrikool olema.“ „Ülikoolihariduse tahtjad noored mehed mingi päälinna õppima.“ — „Eesti keelt peab nii kaugele haritama, et ta tubliks haritud rahwa keeleks saaks.“ „Ajalehed loogu teaduse põldude ehk muude tarwituste järele plaanilikult uusi sõnu.“ „Dlewit“ käib ise selle nõudmise täitmises teiste eel. Ta on ujin ja osaw uusi sõnu looma, milledest praega mitmed üleüldiselt tarwitusel on.

Et Eesti kirjandus jõudsamini kosuks ja kaswaks, lubab „Dlewit“ paremate juhtkirjade eest auuhindasid, algupäraliste kirjandusliste toodete eest, mida ta suurel arwul awaldab, auutumistusi. Dsialt näib ta neid nõudmisi täitnud olema. Et aga rahwas kirjandusega enam tutwaks saaks, kihutab ta waldasid, koolisid raamatutogude asutamisele ja õpetab, kuidas seda teha tuleb. Eesti näitemängu kõrgemale järjele tõstmiseks annab „Dlewit“ näitemängu seltsidele nõuu, kirjanikkudele, kelle tüübid edendatakse, ühte osa mängu sisetulekust anda, niisamati omal kulul näitemängu juhatajaid wälja koolitada ja Tartu Eesti näitejaal ehitada.

Waimuwälja harimise kõrwal nõuab „Dlewit“ Eesti rahwa kirikliku elu edenemist, rahvusliku kiriku eest wõideldes. Ka katjub ta Eesti rahwa poliitilis-ühiskondlist ja majanduslist seisukorda parandada ning äratub ka siin tema isetegewust ja toetab tema iseseiswust. Ta on nende uuenduste poolt, mida sell ajal üleüldiselt oodati, nagu: uued kohtud, politsei, kooliwalitus, talukohtade sundusline päriks müümine jne., soowib aga ühtlasi ka põllutöökoolide asutamist ning et seltsid omal kulul asjatundjaid wälja koolitaksiwad, kes rahwamajandust juhataksiwad. Omawalituse asjus iseäranis tähtsaks peab „Dlewit“ rahwa

isetegewust wallawalitsuses, kus rahwas „oma jõudu ja mõistust walitsuses näidata wõib.“

See on „Olewiku“ ijamaaline püüd.

Mis tema seisukohasse teiste ajalehtede vastu puutub, siis on tema nendega alati tülis. Selleks põhjust annawad tema Jakobsoni wastane erakondlik seisukoht ning see, et tema teisi torgata püüab. Oma tubliduse pärast aga leiab ta kaunis palju lugijaid ja poolehoidjaid.

Ijamaalises töös „Olewikuga“ käsi käes käib „Cesti Postimees,“ keda 1882—1886 Dr. Hermann toimetab. Toimetust oma pääle wõttes lubab Dr. Hermann „Cesti teed kõndida,“ „Cesti rahwa kasu püüda,“ „wanakumata ustawuses ja palawas armastuses Cesti rahwast teenida.“ Selle lubamise juure on tema ka jäänud. Tema otsekohene Cesti meel ja soe Cesti süda tulewad igal weerul nähtawale. Iseäranis püüab ta rahwuslikku meelt kaswatada ja awaldab selle otstarbega hulga ijamaalisi juhtkirju, milledes ta näitab, et Cesti rahwal eludiguust on, kui rahwal, kellel oma waimuanded on, kes midagi teha jõuab ja teinud on, et eestlane olla häbits ei ole jne. Keeleteadlasena kannab ta hoolt ka Cesti keele harimise eest ja nõuab temale aset perekondadesse, kooli, kohtusse, linnawalitjustesse jne. Kui muusikaarmastaja edendab ta Cesti laulu ja mängu rahwa seas, armastust laulu vastu äratades, ja annab oma lehe lisana wäikest muusikalehte kaaja. Kui ka „Cesti Postimees“ siju poolest „Olewikust“ lihtsam on, siiski on temal juur tähtsus: ka temal on oma sõprade ringkond; tema lihtne sõna mõjub ja äratab nii mõndagi. Cesti ajalehtedega katsub ta rahus läbi saada, aga see ei lähe temale mitte korda. Sagedasti peab ta ennaft teiste pääletungimiste eest kaitsema. Ka püüab ta wahel erapooletuna Cesti ajalehtede wahel rahu joritada. Kuid ka see ei näi temale mitte õnnistama. Saksa ajakirjanduse vastu astub „Cesti Postimees,“ kus tarwis, julgesti wälja.

„Olewiku“ wastases erakonnas seisab „Wirulane,“ endine „Tartu Cesti Seitung,“ mis 1881 hingama läinud oli, 1882 J. Järwe kätte läks ja Tartust Tallinna asus. „Wirulane“ töötab täiesti Jakobsoni mõttel ja sihil. Ta on libe sakste waenlane, mikspärast need teda kõige häbemamatamaks nooreestlaste leheks nimetawad, suur kodumaa sõber ja poolehoidja. Tema nõuab, et igalpool ikka „Cesti“ maksema peaks; kui koolidesse ja kohtutesse Cesti keelt ei saaks, siis tulgu Wene keel, Saksa keel aga tõrjutagu jäält tagasi. „Wirulase“ iseäraldusteks wõiks nimetada, et ta feltside elu tähele paneb ja, kus tarwis, parandust

nõuab ning et ta töörahma kasude eest seisab. Eesti ajalehtedega on ta ühtelugu karvupidi koos. Ta on kange teiste kallale kippuma ja tüli otsima igast vähesest sõnast, mis ta omas umbusalduses enese kohta arvab käima. Oma kindla isamaalise waimu ja Saksa wastase seisukoha pärast leiab ta kaunis suurt tähelepanemist, nii et ta 1884 oma kaju suurendada julgeb.

Jakobsoni erafonna poole kaldub ta „Walgus,“ kes 1882 aastal jälle ilmuma hakkab. Kuid Jakobsoni mõtetest läheb ta õige pea lahku. Ta muutub õigeusu-wenemeeliseks leheks ja hakkab iseäralist rõhku Jakobsoni nõudmise päälle panema, et Eesti rahwas Wene rahwale lähineks. „Waimline ühendus Wene rahwaga“ ütleb ta — „Wene rahwa hariduse najal edasi kõrgema järje päälle tungimine olgu Eesti rahwa mõte ja eesmärk.“ Et Eesti rahwas niisugusele ühendusele jõuaks, edendab „Walgus“ Wene asja awaliku osawõtmisega, awaldab elawat tähelepanemist õigeusufenni wilets olnud. Runni 1884 aastani ilmus ta 2 korda nädalas, esialgu Rakweres, siis 1883 päälle Tallinnas. Lugijaid oli temal wäga wähe. Et neid enam oma poole tõmmata, kiidab ta isennast kui rahwa sõpra, enese politikat, laidab teisi, neile omakaasu püüdumist etteheites, astub iseäranis maata rahwa eest wälja, kellele ta hingemaad ja kõisuguseid eesõigusi nõuab, teotab mõisnikka ja kirikuõpetajaid jne. Selleläbi kogub ta enesele sõpru ja lugijaid sulastest, moonameestest, pöpsidest, talurentnikkudest.

J. Järw.

liste eestlaste wastu, kiidab Wene preestrite õiguse armastust ja hääduft, õigeusu õndjaks tegewat wõimu, laidab Lutheruse õpetajaid, kui filmakirja teenriid jne. Mõeduwandwad on temale selle juures Wene ajalehed „Рижский Вѣстникъ“, „Свѣтъ“, „Новое Время“. Lehe edasisaamine oli

Jakobsoni surm oli Eesti ajalehtede wahale ajutise rahu toonud. Wastastikud erafonnad, kes 28. augustil 1881 Eesti Kirjameeste Seltsis nii ägedasti kokku põrganud, ühendasiwad ennast Jakobsoni haia juures.

Aga ainult lühitejeks ajaks, et siis teineteist jälle edasi hõeruma hakata. Oli Jakobsoni erafond, teda juhatastwad nüüd Dr. Beske ja Köler — sell korral wõitjaks jäänud, siis ei olnud ta ommeti mitte kõigi Eesti asjade juhatajaks saanud: Eesti Aleksandrikooli komiteede juhatus oli weel õp. Hurdi ja tema sõprade käes. Seda oli tarwis weel enese fätte saada.

Juuni-kuul 1882 waliti Aleksandrikooli pääkomiteele uusi liikmeid juure ja Dr. Beske teatas, et koolist realgümnaasium tahetakse teha. See andis ajalehtede waidlusteks põhjust. Ühed nõudstiwad realkooli (Walgus), teised klassika gümnaasiumi, kolmandamad põllutöökooli. Pääkomitee liikmete kohta ilmus hukkamõistmise kirju. „Dlewit“ püüdis neid kaitsta. Tuliwad pikad jagelused, mis 1883 a. edasi keststiwad. Eeis tuli weel teine põnew küsimus juure, mis wihawaenu suurendas. Prohwersor Köler oli Krimmi poolsaarel Eesti asunikude tarwis Kuntaugani mõisa 270,000 rubla eest ostnud ja tahtis Aleksandrikooli kassast selle tarwis 25—30,000 rubla laenata. Pääkomitee esimees õp. Hurt oli selle wastu. 23 meest awaldasiwad „Walguses“ kirja, milles nad tema esimehe ametist lahti mõiststiwad. Hurdi eest astustiwad nüüd „Dlewit“ ja „Eesti Postimees“ ning ka „Tallinna Sõber“ wälja — wiimsele näis see lahkuminek meeldima — Hurdi wastu ühendastiwad ennast aga „Walgusega“ „Wirulane“ ja „Sakala“. Jälle ilmus wa' „baltlane“ ajalehtede weergudele ning „Walgus“ hüüdis õp. Hurdile ja tema poolehoidjatele: „Baltlased, jätke Eesti rahwas rahule!“ Tuli läts weel suuremaks pärast koosolelut 23. juunil, kus Hurt lahti waliti. „Walgus“ ja „Wirulane“ awaldasiwad selle üle rõõmu, „Dlewit“ aga katsus näidata, mis kasulikku tööd õp. Hurt Aleksandrikooli hääks teinud ja kui ülekohustelt tema kohta otsus tehtud. Neile seletustele järgnestiwad pilkamised ja sõim teiselt poolt. Küll püüdis „Eesti Postimees“, ennast erapooletumaks nimetades, lahkuminiidaid lepitada, aga see ei läinud temale mitte forda. Wiimaks läks asi nii kaugele, et ajalehtede toimetajad üksteise pääle haawamise pärast kohtus kaebtust tõststiwad, mis riigiwaltstust fundis wahale astuma ja tülitsejate suud kinni sulguma. See sündis 1884 aastal. Sell aastal weebruari-kuus määrati Dr. E. Jannsen Tartu Eesti ja Saksa keelsete asjade tšenjoriks ja keelbi ajalehtede awalikud kisklemised ära. Järgmised aastad oliwad nüüd rahu aastad. Kuid see rahu ei näi kasuks olema. Eesti rahwusline asi hakkab sest ajast pääle tagurpibi minema. „Linda“ laewameeste selts saab puudulise juhatusse pärast suured kahjud. „Dlewit“ hoiatab teda, kuid teised lehed

wõtawad teda oma kaitse alla. Sügavamalt seda ajalehtedes seletada ei tohita, mis ehk mõnest tükist asjale kasulik oleks olnud. — 24. juunil 1884 walitakse Aleksandrikooli pääkomitee asemele 25 liikmeline komisjon, mille esimeheks Köler, abiesimeheks G. Treffner saawad. Walimistega ei ole „Olewit“ ja mõned lehed mitte rahul, sest et Köler ja Treffner wastase erakonna mehed on, teised aga kiidawad seda hääts. Aasta lõpul kaotatakse ülemalt poolt Aleksandrikooli abikomiteed ära. Uuel aastal toob „Рижскій Вѣстникъ“ teate, et kuratoril nõu olla Aleksandrikoolist linnakooli teha, ning kiidab seda plaani kõigiti hääts. „Walgus“ on kõigeist siidamest selle poolt, kuna ta enne Aleksandrikoolist realkooli nõudis. „Walguse“ nõuus on ka „Satala“. Teised lehed, „Wirulane“, „Gesti Postimees“ ja „Olewit“, püüawad neid teateid tühjaks teha ja awaldawad lootust, et Aleksandrikoolist ikka Gesti rahwale kõrgem Gesti kool saab. Senatori rewisjon on lõppenud. Tema aruanne antakse 1885 aastal ülemale poole sisse. Nüüd on kindel plaan meie maa muudatuste kohta walmis ning tema täidesaatmine algab wiibimata. Seatakse samal aastal uued kubernerid ametisse ja pannakse koolid ministeriumi alla. Gesti ajalehed näewad selles meie rahwa ammuste joowide täideminemist ja teretawad neid uuendusi rõõmuga. Nad loodawad, et nüüd Gesti rahwas iseseiswamale järjele saab, kui ta senni olnud. Nende tähtsamad päewaküsimused on Gesti elu uuendamine ja korraldamine. Nii kõneleb weel 1884 „Gesti Postimees“ Wene keele õppimiseist meie koolides. Selles arwamises on ka „Wirulane“, kes enam muu õpetuse pääle käsib rõhku panna. „Olewit“ oma arwamist enam otsekohse wälja ei ütle. Kuna ta aasta enne seda weel umbes samas mõttes, kui „Gesti Postimees“ ja „Wirulane“ kirjutas, siis lasseb ta nüüd koolmeistrid selle küsimuse üle waielda ja wastastikku mõtteid selle asja kohta awaldada. 1885 aasta uuendused aga annawad temale põhjust pikka plaani üles seada, „mille järele Gesti elu tuleks korraldada.“ Selles plaanis wõtab ta kõik kokku, mis senni ajani Geste rahwa elu iseseiswamale järjele tõstmise poolt teistes ajalehtedes ja tema enese weergudel kõneldud ja kirjutatud. Kogukirjatükist, mis 10 numbrist läbi läheb, lehtab meile weel tubli Gesti meel ja waim wastu.

Mis teistesse päewaküsimustesse puutub, mille üle ajalehed aastatel 1884 ja 1885 sagedasti kõnelewad, siis seisab nende eesotjas rahwa majandusline küsimus. Kurdetakse üleüldse waeste aegade üle. Naskete majandusliste olude sunnil rändab rahwas wälja, nagu 1881 a., ja tungib linnadesse. Rahwa filma selgitamiseks ajalehed midagi kirjutada

ei tohi. Küll aga avaldatakse juhtkirju wäljarändamise vastu, hoiatatakse rahwast linnadesse minemast, otfitakse abinõusid põllutöö parandamiseks. Rahwa kombelise elu kohta toowad ajalehed kurbe teateid, et kõrftielu, kuriteod, hobusewargused, wõfsised hulkumised jõudfasti maad wõtta. „Dlewit“ astub pikas kirjas joomise, kui kõigi nende pääpõhjuse vastu üles. Sellesfamas mõttes kirjutawad ka teised lehed.

* * *

Enne kui meie üleüldiste poliitiliste ajalehtede saatuste kirjeldamises edasi läheme, heidame wahel pääl pilgu ajakirjandusliste toodete pääle, kellede pääülesandeks oli teadust ja kunsti edendada. 1883 aastal meil ühtegi sarnast ajakirja ei olnud.

„Meelejahutaja“ pidas wahet ja ootas nädalaleheks jaamiks luba. Selleks lubajaades hakkas ta 1884 a. algul jälle ilmuma ning lubas nüüd kirjanduslise töö kõrwal iseäranis Eesti perekondliku elu nõuete eest hoolt kanda. Toimetajaks heitis J. Kunder, kes lehte kummi 1886

Dr. M. Weske,
jüünd. 17. jaan. 1843, jure. 4. mail 1890.

ilmus uus Eesti kirjandusline ja teaduslik kuukiri. See oli „**Dumaa**,” mille wäljaandja Dr. Weske oli. Lehe siht oli „koolidele appi tulla“ ja Eesti rahwale niisugust teadust pakkuda, mis kestmistes koolides wahel õpetatakse, ehk sugugi ei õpetata,“ mis aga tarwis läheb. Ta tahtis rahwast oma kitsama kodumaa ja selle ajaloo, oma keele ja waimuwaraga tutvustada, ühtlasi aga ka „hoolt kanda, et wõeras Wenemaa meile oma maaks, armsaks kodumaaks saaks.“ Selleks otstarbeks avaldas ta hulga jäädawa tähtsusega kirjatööfid Eesti rahwa, keele, luule, muinasusu, Soome sugu rahwaste kohta, tõi Eesti algupäralisi jutte ja laule, aga ka häid tõlkeid Wene tähtsamatest kirjanikkudest (Pushkin, Lermontow, Gogol ja muud),

juhataks. Selle järelle läks toimetus J. Kurriku kätte. Mõlemate toimetuse ajal oli „Meelejahutaja“ wäga tubli ning teised ajalehed soovitawad teda Eesti perekondadesse. Kuid sellest hoolimata oli temast osawõtmine wähenene, mispärast ta 1887 aastatäiuga lõppis.

Aprilli-kuul 1884

teatufi Wenemaa, rahwa ja ajaloo kohta. Selle pääpüüie kõrwal oliwad „Omäl Maal“ weel teised püüded, nagu põlluharimise, majapidamise, kaubanduse edendamise. Beske toimetufel tuli „Oma Maa“ kõigist aasta wälja. Siis lahkus Beske Tartust ning leht sai pika seismise järele ostu teel Hugo Treffneri kätte, kes teda J. Sögeweri toimetada jättis. Sögeweri toimetufel katsus „Oma Maa“ wahel ka Eesti politika kohta oma mõtteid awaldada.

Rahwa osawõtmine „Oma Maa“ oli niisama wähelepane, kui „Meelajahutaja“. Näha on, et rahwas ainult teaduslise ehk kirjanduslise siuga lehtedest lugu ei oska pidada. Siiski elutses „Oma Maa“ kuni 1890 aastani. Wähe tellijaid leiab ka „Pawlu ja mänguleht“, mille Dr. K. A. Hermann 1885 asutas ja mis üks kord kuus ilmus. See leht töi oma lugemise osas suurte heliloojate elulugusid, noodi- ja komponerimise õpetust, oma muusikalises osas aga andis ta palju häid laule sega- ja meestekooride tarwis, kui ka mängutükka klaweri ja wiili jaoks, ühtekokku kõiki umbes sada numbrit. „Pawlu ja mänguleht“ käis selle pääle waatamata, et temast wähe osa wõeti, ommeti 13 aastat, kuni 1898 aastani. Siis muutis Dr. Hermann tema kirjanduslikuks kuukirjaks.

Ehk küll ülewal pool nimetatud lehtede käekäit näidata wõis, et poliitikast eemal seisaw ajakirjandus mitte tarwilikku tähelepanemist ei leia, julgetakse siiski 1887 aasta lõpul weel üht seejugust lehte, nimelt „Linda“ elusse kutsuda. „Linda“ nimetab ennast, oma otstarbet tähendades, „esimeseks literatuurlikuks ja ajakohaseks ajakirjaks Eesti naesterahwale.“ Ta ilmub Wiljandis üks kord kuus kooliõpetaja Caroline (Lilly) Suburgi toimetufel. Wastutajaks oli esialgu H. Treffner. Leht tahab Eesti naesterahwa õiguste eest seista ja temale elus häid juhatusi anda. Nii hoiatab ta noori neidusid „mesimagusaid armulaulusid“ uskumast ja annab neile nõuu parem hiljem tanu alla saada, wõi koguni ükfinda jääda, kui pahale mehele minna; astub ta meeste wastu wälja, kes joomise läbi perekonda õnnetusesse wiiwad; nõuab naesterahwale enam haridust ja lugupidamist; pakub emadele õpetust lastekaswata- mises, haigete rawitsemises, perenaestele näpunäiteid majatalituses jne. Esialgu teeb „Linda“ oma asjaga natuke palju kõma ning algab oma tööd liig suure waimustusega, mis wahel koguni naljakaks kipub minema. Nii on temal „lõbusaks südamete wäljapuiustamiseks suguõdedele ja wendadele ise nurgate siise seatud: Nääklemise nurf neidudele, nuramise nurf naestele, muramise maa meestele.“ Aga pea jääwad niijugused „nääklemise nurgad“ maha ning „Linda“ hakkab tõsisemalt oma kohustest

aru saama. Tema kirjandusline osa on mõnus ja terweisfuline. Kirjawiisis on temal tublid uuendused. Ta katsub võimalikult häälte järkufid kirjas ära tähendada, et jelle läbi sõnawormide selgust tõsta. Ta kirjutab näituseks: tarrtus, maanurrt, õige jne. Nagu ette ära näha oli, ei käi „Linda“ käsi mitte kõige paremine. Korratu ilmumine ja sagedane seisumine on tema juures harilikud nähtused. Tema eluford paraneb alles siis, kui ta oma eeskawa muudab (1894). Aga sellest edaspidi.

* * *

1886 aasta toob poliitiliste ajalehtede toimetustes ja politikas mõne muudatuse. Dr. Hermann astub „Cesti Postimehe“ toimetusest tagasi, sest et W.

Just tema vastu oma kohuseid ei täida. Ta ostab „Pärnu Postimehe“ ära, kes Dr. E. Jannseni ajast saadik itka kehmemaks läks, ning hakkab teda Tarius nime all

„Postimees“ välja andma. Dr. Hermann jääb oma wana lipu- kirjale truuks.

Ehk küll „Postimees“ teistest

Caroline (Lilly) Suburg.

Cesti lehtedest wäiksem oli ja ruumi puuduse pärast mitte palju ei wõinud pakuda, siiski sai ta pea nii mõnestki juuremast lehest tubliduse poolest ette. Ta leidis oma kindla seisukoha najal enesele kauni hulga sõpru, kaastöölisi ja kirjasatjaid.

„Cesti Postimeest“ hakkab aga J. Tülk toime-

tama (1886—1893), kes oma püüdmistes wanameelsete „Tallinna Sõbra“ ja „Küündja“ poole kaldub. Armsamateks jutuwaineteks on temal matemaatika juurused, Prantsuse mõttetarkus, toidu valmistamine, Cestimaa mõisnikkude hääd teod. Tema enese ütlemise järele olla tema politika: wäljanäituse afutada ja põllutööst kirjutada. Muudes küsimustes ei taha tema kaasa rääkida. Üleüldse on Tülk waewaline lehetoimetaja: tema ajal leidub „Cesti Postimehes“ wähe algupäralisi sõnumeid, kõik teated on teistest lehtedest wõetud ja sellepärast wananenud, lehe keel on konarik, siju tühine. Lugijate arv väheneb märksa. 1887 aasta lõpul jääb Just pankrotti ja leht läheb oksjoni teel Hugo Treffneri kätte. Tülk aga

jääb toimetajaks edasi, ning saab mõne aja pärast ka „Cesti Postimehe“ peremeheks ja väljaandjaks.

1886 aastal astub Cesti ajalehete liiki uus poliitiline leht „Wirmaline“. Lehe asupaik on esialgu Peeterburis, 1888 kolib ta aga Narwa, sest et päälinnas ilmumine temale raskesti teeb. Kui ka „Wirmaline“ Wene föbralist wärwi awaldab ning sakste ja kirikuõpetajate sõber ei ole, siis mõistab ta enam ehk vähem meie rahwa tarwitusi tähele panna ja tema püüdmisi toetada ja nõuab Cesti keelele õigusi ja lugupidamist. Narwa asudes saab „Wirmaline“ enesele ülesandeks, Narwa linna ja tema wabrikute rahwa kohta parandawat mõju awaldada ja tema keskel seltsielu edendada. Narwas leiab ta omale ka lugijaid, teistes paikades tuntakse teda kaunis wähe.

„Wirmalise“ ilmumisega oli Cesti ajalehete arv 14 pääle tõusnud. 1878 pääle oli peaaegu iga aasta ühe ehk paari uut ajalehte juure toonud. 1887 oli „Linda“ sündimise aasta. Nüüd seisib Cesti ajalehete arv omal kõrgemal tipul (15), mida ta enne ja ka pärastpoole enam kätte saanud ei ole. Väljaspidi näis siis meie ajakirjandus 1885, 1886 ja 1887 õitswale järjele jõudnud olema. Kuid vaatame sügavamale, siis näeme, et sellest suurest arvust wähe tulu oli. Rahwa raskete majandusliste olude ja tema lugemise tarwituse kohta oli ta liig suur. Kõik ajalehed ei saanud küllalt tellijaid, väljaandmise kulud oliwad aga nii suured, et väljaandjad omaga läbi ei wõinud ajada ja pankrotti tegiwad. Tuletame „Sakala“, „Cesti Postimehe“, „Pärnu Postimehe“ saatust meele. Ainult mõnel lehel: „Wirulasel“, „Walgusel“ ja „Olewikul“ käis käsi hästi. Esimesel oli 1887 aastal üle 5000 lugija, teine ütleb neid enesel 1886 pääle 4000 olemat. Kaunis hästi sai omaga läbi ka „Postimees“. Wiimane suutis oma hinda kõrgendades (3 rublani nagu harilikult) talwekuus 1887 juba 3 korda nädalas välja tulema hakata, mida siia saadik ükski Cesti ajaleht ei olnud teinud. Loomulikult tekkis ajalehete wahel nende suure arwu pärast ka wõistlus ja leiwatadedus. Ühe teise wõidu püüdsiwad nad enam tühje jutulisajad pakkuda, kui tuumakat teaduslist lugemist tuua. Näituseks: kui Postimees kolm korda nädalas ilmuma hakkas, hakkas „Wirulane“ kohe iga nädal jutulisa kaasa tooma, „Wirmaline“ lubas aga 2 piltidega lisa kuus, pääle selle seinakalendri ja A. Reimwaldi luuletused pääle kauba anda. Et lugijaid teiselt ära peletada, katjuti teist rahwa silmas kahtlustada ja süüdistada. Sellest aga tõusis hõerumisi ja tülitsemisi. Enamasti mindi nende tülitsemiste juures üle wiisakuse piiride. Auupakkumine teineteise

wastu näis Gesti ajalehtedel wõeras asi olema. Iseäranis jämedad olivad „Wirulane“ ja „Walgus“, ka „Wirmaline.“ „Olewik“, kes ka küll alati teistega karwu kiskus, näis ommeti oma sõnadega ettewaatlikum olema. Ka üleüldiste asjade harutamisel sündis sefelbusi ja mõtete lahkuminekist, mille põhjuseks mitte nii palju eraseisukoht ei olnud, waid isiklik wihawaen ja kadetus. Pääle selle ei olnud Jakobsoni aegne erakondade waenus weel mitte täiesti kadunud. Kui ka need sefelbused rahwa seas suurt erakondlikku õhinat ei sünnitanud ja tema tundmust wähe äritasiwad, siis kaotas ommeti üleüldine asi nende läbi palju. Kõige parem tegewuse jõud raijati ning parajad filmapildud mõndagi asja korda saata wiideti tülitsemisega ära. Meie ettewõtted ei leidnud tarwilikku toetust ja edendamist ning ähwardasiwad kääst nurja minna. „Viinda“ laewafelts oli uinumas.

„Postimees“ andis nõuu uut laewafelti asutada, aga keegi ei tõstnud selle hääks oma häält.

Aleksandrikooli rahakorjandus sei-

gus“ soowitab selleks Hugo Treffneri, „Olewik“ on kõigest jõuust selle wastu. Treffner saab wõidu. Runtaugani ostmise ei õnnista. Sellepärast süüdistatakse ühelt poolt iseäranis Kõleri (Olewik), kuma teiselt poolt teda kaitsta püüakse (Walgus).

Nii ei leia meie Gesti ajalehtede keskelt ühegi asja harutamise juures ühtmeelt. Ka niisuguses küsimuseski, kui Gesti keele ühise kirjamiswiisi põhjendamine (1886), ei wõida erapooletumalt asja ajada. Mõtted ja soowid lähewad nii lahku, et asjast midagi wälja ei tule. Ühendus ja ühine töötamine näib Gesti ajalehtedel üsna raske olema. Küll tulewad ükfitud hääled ajalehtede koorist kuuldawale, kes ühendust ja rahu nõuawad, aga need kajawad tühja tuulde. 1886 aasta algul

Dr. A. A. Hermann.

sis. Küll waielbakse palju kooli direktori walimise üle, aga ilma et otsusele jõuda. Gesti Kirjameeste Seltsi liikmete arv on 1000 päält 101-ni langesnud. Seltsi oma maja soetamise küsimuses lähewad mõtted lahku. Niisamuti tülitsetakse 1887 aasta algul Gesti Kirjameeste Seltsi esimehe walimise pärast. „Wal-

igatsewad koguni kõik ajalehed rahu ja loodawad siis ühel meelel wõiwat tööd teha. „Olewit“ kutsub neid selleks üles ning awaldab ühtlasi soowi, et wanad kaebtused (aastast 1883), mis pikale weninud ja ifka weel seaduslikult otjastatud ei olnud, ära kaotataks. Kuid „Olewitu“ soov jääb ainult sooviks.

1887 aastal kõneldaske jälle ühendusest. „Wirulane“ teeb sellest pikemalt juttu ja tähendab: „Nii kaua kui meie lahus seisame, langeme meie.“ Selle pääle pakub „Olewit“ temale wenna kätt, ning mõlemad tahawad püüda „tegewalt Cesti ajakirjanduses ühendust ehitada.“ Mõtete lahkuminek Cesti Kirjameeste Seltsi esimehe walimises teeb aga fiin takistust, ja ka see ühenduse katse jääb katsetks.

Kuna Cesti rahwusliised ettewõtted ühenduse puudusel waewaliselt edenewad, wõetakse meie maal riigivalitsuse poolt tähtsad muudatused ette. Ühtewiisi antakse eeskirju, millede järele Wene keel ühes ja teises afutuses tuleb ametlikuks keeleks wõtta. Cesti keelele jääwad weel wallakohtud ja rahwakoolid. Ka Aleksandrikooli kinnitatakse Wene keel õpetuskeeleks. „Walgus“ lööb sell puhul „Cesti keelekeelele jurmakella“ ja nimetab seda õnnetusleks, laste leiwa ja teenistuse käest ära riisumiseks, kui Aleksandrikooli Cesti keel õpetuskeeleks oleks saanud. Üleülbse lähewad Cesti ajalehede soowid ja lootused luhta. 1887 keelatakse neile ära uuenduste kohta oma soowijid awaldada. Ajakirjanduselt ei oodeta mitte näpunäiteid riigiametnikkudele, waid riigi politika meelelist mõju rahwa kohta.

IV.

Arglikult waatawad ajalehed 1888 aasta algul tundmata tulewikkü. Iseäranis „Postimees“ ja „Wirulane“ teewad ifka rahwa kasuks tööd: edendawad wanawara korjamist, millega nüüd Dr. Hurt uut alustust teeb, tuletawad rahwale meele, et emakeelt Wene keele kõrwal mitte unustada ei tohi, ja manitsewad Cesti poegi ning tütreid südamed oma wäikesse rahwa wastu soojad hoida. „Olewit“ aga peab tulufats oma endist seisukohta ajakohasemaks muuta. Ta astub Cesti rahwast täisealiseks tunnistades kõigist awalikkudest toimetustest tagasi nagu: seltside tegewusest, näitemängude, rahwapidude, laulupidude kordasaatmisest jne. Minuke asi, millest ta oja wõtab, on wanawara korjamine. Oli ta siiaamaani Cesti ettewõtetes suurema jao Cesti haritud poegade häälekandja olnud, siis paneb ta nüüd „erakonna lipu maha“ ja tõstab rahu lipu üles. Ta

kuulutab rahu „Gesti ajalehtedes, rahu Gesti seltsielus ja igas Gesti ettevõttes.“ Isamaalikud juhtkirjad jäävad ära, unsi mõtteid, millede poolest ta enne nii rikas oli, ei ole tema weergudest enam leida. Ta näib 1888 nagu täiesti ilma seisukohata olevat. Tema rahukuulutusi võtavad teised ajalehed umbusaldusega vastu ja heidavad temale kindluseteta meelt ette.

„Oma Maa“ arwab, et nüüd rahvusliste küsimuste aeg möödas on. „Rahvus julab näppude wahela niisama kergesti, kui lumi“ ütleb ta. Rahvuse küsimus jäägu luuletajate jaoks. Ohulosside ehitamise teel sündisivad „Gesti“ laewameeste Selts ja „Gesti“ Aleksandritool . . . Nüüd on luuleaeg möödas. Laps on esimesed sammud elus astunud, sõrmed tuleesse pistunud ja ära kõrvetanud . . . Praegusel ajal laulda: „ilus oled, Gestimaa!“ on tühi joru ja mõistuse ahtruse tundemärk . . . Gesti rahvuse küsimused on nüüd, kuidas põldu tublimine harida, kuidas wiljapuuaeda sisse seada, kaubale turgu leida j. n. e. Nende küsimuste üle peakisivad ajalehed rääkima.“ (Waata „Oma Maa“ 1888 „Luuleaeg“, „Rahvuse küsimus“, „Mis tuleb nüüd?“) Riisuguste mõtete vastu astuvad „Sakala“ ja „Wirulane“ südisti wälja. „Saarlane“ aga on seekord „Oma Maa“ mõtete poolt.

„Wirulane“ pandi 5. noowembril 1888 täiesti kinni ja Järw jaadeti kaheks aastaks omalt maalt eemale. See on meie ajakirjanduse ajaloos ainukene farnane nähtus.

„Wirulase“ õnnetus manitses Gesti ajalehetoimetajaid ettevaatuslele. Nad püüawad hääd tahtmist Wene politika edendamises üles näidata. Nad hakkawad seletama, kui tarwilik Wene keele tundmine ja õppimine meie rahwale on, ja võtawad iga uuendust tänuga vastu. Mõned („Postimees“, „Walgus“) annawad Wene keele sõnaraamatuid lehe kaasa. Oma „wõistleja Wirulase“ surma järele jõuab „Walgus“ pea õitswale järjele. Tema lugijate arm hakkab tõusma. Nende kogumiseks hakkas ta iga nädal suuri juttude lisasid lehe kaasa andma, kus korruga mitu romani mereröwolitest ja inimesejõhjatest ilmusiwad, mis mitmest aastakäigust läbi käiswad ja lugijaid sündisiwad lehte edasi tellima. 1890 kiidab Walgus enesel juba 8000, 1895 pääle 10000 lugija olevat. Oma weergusid täidab ta kujutustega orjaajast, teotusekirjadega kirikuõpetajate ja mõisnikkude vastu. Selle töö eest leiab ta mõnelt poolt palju kiitust.

„Dewik“ seab 1889 enesele Wene „keele kooli“ sisse. Samal aastal muudab ta oma wälimise kuju uute kohtute ilmumise mälestuseks.

1891 sõdib ta Eesti üleüldise laulupeo vastu ja ei taha enam selle küsimuse pääle wastust anda, kas Eesti rahwas elama jääb. „Kui Eesti rahwas kaob“ — ütleb ta — „mis sellest juttu teha; kui kaome, kes siis haige juures surmalaulusid hakkab laulma.“ Ta lasseb nüüd „oma suud ja sulge olewast seisukorraft juhutada.“ Ta „käinud päälinnas ja kodumaa kubermangulinnades ja koputanud nende uste pihta, kust ta sündsäl kombel on wõinud teada saada, kuidas ülewalpool neist asjadest mõeldakse, milledest tema kirjutada tahab.“ 1893 nimetab ta juba kõiki endiseid püüdmisi ekslikkudeks, Eesti Aleksandrikooli soowisid wasjimiseks. Ta seletab, sõna „Eesti politika“ ei olla temale meelt mööda. „Eesti politika on Eesti rahwa ajakohane edendamine.“ „Tema eesmärk on kodumaa ja rahwa liginemine suurele ifamaale ja tema päärahwale.“ „Eesti politika olgu: tundkem oma nõrkust, tundkem teiste tublidust!“ „Mitte kuhu möte, waid kuhu käsi ulatab.“ „Tasa ja targu!“ Sarnase poliitilise seisukoha juures mõistab „Dlewit“ ajatarnitusi tähele panma. Tema on üks edukamatest rahwa majanduslise olu parandajatest ja karstkuse liikumise edendajatest. See liikumine tõusub meie maal 1889 elusje. Kuna teised ajalehed, pääle „Postimehe“ ja „Wirmalise“, kes ka karstkuse eest töötawad, ennemine selle liikumise vastu on — nagu „Safala,“ ijeäranis „Walgus,“ kes alkoholi kasu selgeks teha püüab — awaldab „Dlewit“ üleskutseid joomise vastu wõitlemisele, toob karstkuse sihilisi jutte jne. ning püüab seda liikumist korraldada (karstkuse seltside jaadikute koosolekud). „Postimehe“ mõju on kaswamas. Muudugi mõista sünnitab see „Dlewikule,“ kes nüüd „Postimeesi“ ifka enam nägi ette poole tungiwat, niisamuti ka teistele ajalehtedele, nagu „Walgus“ ja „Wirmaline“, palju mõrudat meelt. Nad hakkawad „Postimehe“ toimetajat noffima, „doktori herra“ üle naerma, temalt wiga otsima, et teda rahwa filmas halwaks teha. Sellest tekkiwad neil alalised nägelemised ja diendamised „Postimehega.“ Nende meelepaha lähed weel suuremaks siis, kui ta augusti-kuus 1891 päewa = leheks muutub ja loomulikult Eesti juhatajaks ajaleheks ja üleüldiseks häälkandjaks saab. „Walgus“ ja „Wirmaline“ püüawad nüüd seletada, et Eesti rahwale päewalehest mingisugust kasu ei ole; sedasama räägib ka „Dlewit,“ kes omal ajal (1885) päewalehte wäga tarwilikuks arwas ja selleks ennast soowitas. Uus päewaleht pidi nii kofe oma teekäiku riiega algama, mis õige pikale wenis.

„Postimehe“ päewaleheks saamine on tähtis sündmus Eesti ajakirjanduse ajaloo. Sellegaibi tõusis Eesti ajakirjandus teiste rahwaste

omaga ühewääriliseks. Palju kokkupõrtamisi temal ommeti ei olnud. Epiteks ei olnud selleks tähtsaid põhjusi, teiseks ei tohtinud ta kõiki südametunniselt wabalt ära ütelda, ning kolmandamaks ei armastanud ta üleüldise mitte teiste päale tormi jooksta. Saksa meelne Eesti ajakirjandus, kellega Eesti rahwuslistel lehtedel enamalt waidlusi oli, wõitles aga juba surmaga. 1891 aastal kadus „Küündja“. Wiimajel ajal oli temast ainult weel kuulu järele teada, et ta elutseda. Nähtawale tuli ta õige harwa ja tõi siis ainult jutte, paar sõnumikest ja Saksa ning Prantsuse keeli kuulutusi. Tema toimetaja „wabritseris“ Eesti keeli teaduslisi raamatuid, jutte, laulusid, hakkas koguni Eesti-Saksa ja Saksa-Eesti sõnaraamatut wälja andma. Wiist oli see töö tulusam, kui lehe kirjutamine, millel peaaegu ühtegi tellijat ei olnud. Enne „Küündja“ surma tegi ta peremees siiski weel ühe katse teda elusse äratada. Tema lubas neile, kes lehest 20 ekf. telliwad, tsilinder-uuri, neile, kes 25 — anker-uuri, iga üksikule tellijale aga 5% ehk 10% odavamalt wäljamaalt kaupa muretseda. Aga see katse läks nurja.

„Küündja“ wanem wend „Tallinna Sõber“ kiratšes weel natukene aega edasi, aga kodumaa poliitika asjus tõstis ta harwa weel häält. Ka kodumaa sõnumed oliwad temal õige wähesed. Oma weergudes tõi ta enamasti ainult teateid wäljamaalt, iseäranis Saksumaa, nii et „Sakala“ õiguslega korra tema kohta küsida wõis, kas ta Berlinis wõi Tallinnas ilmuda. 1895 läks see leht oma peremehe surmaga hingusele. Paha lugu oli ka „Eesti Postimehega.“ Lugijaid oli temal õige wähe. Leidus temas ainult weel „õpetlikka ja südameharidlikka“ jutte ning wähe põllutööst. Tema elupäewad näisiwad juba loetud olema. Sääli sai ta 1893 aastal uue peremehe, A. Buschi, kes ta warsti Tallinnasse wiis, et sääli teda ise toimetada. Siin hakkas „Eesti Postimees“ aegamööda toibuma ja kosuma, sest et nüüd jälle Eesti meel ja waim temasje teed leidis. Nii jäi siis Saksa meelsetest lehtedest ainult „Risti-rahwa pühapäewa leht“ järele. Tema käsi käis hästi, sest et ta kiriku-õpetajate poolt hääd toetust leidis. Aga, kui waimulik leht, ei olnud tema Eesti asjale kardetaw waenlane.

Pöörame aga tähtsamate Eesti ajalehete juure tagasi. 1892 näeme meie neid jälle isekeskes tülitsema. Põhjust selleks andis „Walguse“ toimetaja J. Kõrwi wäljaseitmine Eesti Kirjameeste Seltsist. Täis wiha selle üle awaldas „Walgus“ terwe rea waenulisi kirjasid Eesti Kirjameeste Seltsi wastu. Tema poolt seisiwad Wene lehed. Eesti Kirjameeste Seltsi kaitšes „Postimees“. Tema poole löiwad kõik muud

ajalehed pääle „Dlewifu“ ja „Wirmalise“. Esmine waatas asja rahulikult päält ja awaldas oma kahjuröömu. Teine püüdis esialgu rahu sobitada ja soowis, et tüli „wagusi“ ära diendataks. Pärastpoole, kui liikumine üleüldiseks läks, löi ta aga Kõrwi poole. Ommeti, kui aasta lõpul weel asi selgusele ei olnud jõudnud, manitses ta jällegi kõif „wennalikult korda seada,“ nii kaua kui weel aega on. Seda manitsust ei pandud aga tähele. Gesti kirjameeste Seltsi pärast kiselidi nii kaua, kuni ta 1893 a. ülemalt poolt finni pandi. Selle üle oli „Dlewikul“ hää meel. Tema tähendas, et meie kirjandus „ka ilma seltsita“ edasi wõida saada. Pärastpoole hakkas ta uut Wene-Gesti kirjanduse seltsi nõuutama, aga etterwõtteft ei tulnud midagi wälja.

Miisamuti sünnitas „Dlewiku“ soow päewaleheks saada 1894 palju pakku werd. Asi oli nimelt nõnda. 1893 aasta lõpul oli „Sakala“ toimetaja J. Peet ära surunud. Et „Sakala“ asjad wiimasel ajal kaunis halwad oliwad olnud, siis tahtis Grenzstein Jüri Peedi pärija A. Peedi käest teda ära osta. Grenzsteini plaan oli see: „Dlewit“ pidi Peeterburi wenelaste abil päewaleheks ümber muudetama, „Sakala“ aga sennise „Dlewiku“ sijnuga ja Wisjandi kuulutustega täidetama. Ka mõnda teist Gesti ajalehte katsunud Grenzstein osta, et neid ühe koore alla panna. Kuid see plaan läks nurja ning tuli „Wirmalise“ ja „Sakala“ läbi awalikuks. See kistus „Dlewiku“ tülisje suurema jao Gesti ajalehtedega, iseäranis aga „Wirmalisega“. Mis „Sakalasse“ puutub, siis jäi ta ifka A. Peedi kätte. Tema toimetaja oli 1894 aasta algul K. Krimm, kes pea hauda läks, ja selle järele M. Kampmann ja A. Peet ise, kes „Sakalat“ praegugi toimetab.

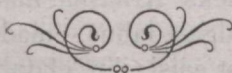
Mis järgmistel aastatel Gesti ajakirjanduses tähelepanemise wäärilist ette tulnud, sellest ei saa siin pikemalt kõneleda. Tuletame ainult tähtsamaid käänutokhte üfifikute ajalehtede elust meele.

1895 a. hakkas põlluasjandusline kuufiri „**Põllumees**“ H. Laasi toimetusel ilmuma. „Postimeest“ toimetab Dr. Hermann kuni 1896 a. jõulu-kuuni. Siis läks leht cand. jur. J. Tõnissoni kätte, kes teda praegugi toimetab ja wälja annab. — „Walguses“ jääwad 1895 aastast pääle laimu- ja teotusekirjad Lutheruse õpetajate ja mõisnikkude wastu wähemaks ning järgmistel aastatel kaowad nad täiesti. — „Linda“ muutub 1894 Gesti perekondlikuks lehets ja asub Pärnu elama, kus teda H. Prants toimetama hakkab. 1897 aasta lõpul läheb „Linda“ A. Jürgensteini kätte, kes lehe paremale järjele seab, nii et see teenitud tähelepanemist hakkab leidma. — „Laulu ja mängu lehe“ muudab

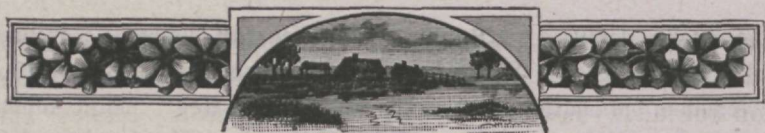
Dr. Hermann 1898 a. „**Nahwa Lõbu-leht**“ ümber. Särgmiljel aastal müüb ta lehe S. L. Jürgensile. — „Wirmalise“ ostab 1899 a. M. Neumann ja hakkab teda nime all „**Mus Meg**“ välja andma. Minewal aastal läks ta Tallinna ja hakkas augusti-kuus 1901 kolm korda nädalas välja tulema. — 1900 a. ilmus kuukiri „**Meilane**“ Jr. Kase toimetusel.

Wäljaspool Eesti ajakirjanduslist woolu seiswatest Eesti lehtedest oleks nimetada „**Ameerika Eesti Postimees**“, mis 1897 õp. A. Rebase toimetusel iga kahe kuu tagant ilmuma hakkas, ning „**Paide Teataja**“, kolmefeelne Paide linna leht (üks kord nädalas; hakkas ilmuma 1900 a. algul).

f.

Surnute auustamine Kraasna maarahva juures.

Üks neist veeres Venemaale,“ kuid ta ei sirgunud mitte „kauniks kaubameheks,“ nii kui „Kalevipojast“ kuuleme, vaid känges ja närtsis ning kuivas kokku ihu- ja vaimuelu poolest, kunni ta tänaseks Kraasna maameheks muutus, kes, sugurahva suuremast hulgast lahus, emade keele ja isade meele on unustanud ja vaevast viisi ihu elatab, kuna vaim kõvemat nalga peab nägema.

Tüvi ja oksad, nad on loodud koos elama, olema, muidu ei pääse juurte rammu okstele ligi ja kosutavast kevadisest mahlast nad jäävad ilma; veel mõni aeg täidab ennast mahalõigatud oks endisest tagavarast, kuid siis ta kuivab, kaob.

Niisugused Eesti emapuu küljest mahalõigatud oksad on lugijale ehk juba tuttav Lutsi maarahvas¹⁾ (Vitebski kubermangus, Lutsi linna ligidal) ja Kraasna maarahvas, Pihkva kubermangus²⁾.

Versta 120 Pihkvast lõuna poole minnes jõuame väiksesse Kraasna alevikku; siin ümbruskonnas leiame 35 küla, kus muiste Eesti keelt mõisteti ja osalt veel mõistetakse. Orjuse ajal oli siin Eesti keel valitsemas, nüüd on ta suuremalt jaolt kadunud; külade 2000 elaniku hulgas on aga mõnikümmend, kes tast veel vaevast viisi jagu saavad, ja ainult mõned, kes teda veel kaunis hästi kõnelevad. Põlve pooteist edasi, siis on siit kolgast

1) Vaata minu „Lutsi maarahvas,“ Helsingis 1894 ja „Kaheksakümmend Lutsi maarahva muinasjuttu, Tartus 1900.

2) Vaata „Postimees“ a. 1901 nr. 152.

vististi viimane Eesti keele heli kadunud ja nagu läbi udu ehk mäletatakse siis, et rahvas siin kord võeras oli ja kuskilt poolt siia on tulnud.

Aastasade eest valgus rahvast setude piirilt siia Kraasna metsadesse, muutis palud põlluks, künkad küladeks. Orjapõlve viletsuse tulest käidi ka siin läbi, ja *ezändid* olnud muiste palju, kuid nad on kadunud ja nüüd „mõistab juba igaüks tööd teha.“

„Isandatest“ on kõiksugu mälestusi olemas. Mõned neist ei pidanud mitte ainult alamate ihuelu eest hoolt, vaid juhtinud ka nende tundeid õigetesse rööbastesse.

Keegi elutark mõisaisa olnud iseäranis hää meelega abielu sobitajaks ja et inimeste sugu ei langeks, käinud ta põhjusemõtte järel: *hüü tsura*¹⁾ ja *paha kabõhõnõ*²⁾, *paha tsura* ja *hüü kabõhõnõ*. Sagedasti näidanud ta mõisapõllul mõrsja ehk peigmehe kätte, ja kui see vast meele järele ei olnud, siis soetanud *katskümmeviis* ehk hädakorral enam, õige koha pääle paigutatud, imekiirusega abielusse astumiseks tarvilise osa armastust. Nime järele oli rahvas Vene usuline, südames elasivad tall pagana-aja mälestused ja katoliku õpetused. *Vinne-jumalid* küll auustati ka oma jagu, kuid nad tulivad endistele lisaks, mitte nende asemele.

Maajumalilt olivad juba isad abi saanud, miks siis pojadki nende poole ei oleks õhanud! Eks vili kasvanud *nurme nulga pääle, põllu kolga pääle*, kui see *nurmejzä* tahtmine oli; eks laudaelanikkudele annud *laudajumala'* sigidust ja kosumist, kui neid õigel viisil kaks korda aastas, neljapäeva pühal päeval, ohvrisöögiga kosutati ja ohvrijoogiga rõõmustati!

Häärhius, hallhapõn ootas aianurgas palvetajaid, ja ta ei ootanud asjata. Noor abielupaar oli alles siis seaduslikult laulatatud, kui nad temalt *täüt tehrükeist, nii õõ mako, nii päävä lebähüst* olivad palunud, ja ka pärastpoole astus peremees siia „puhtasse paika“ *kirivä kikkaga*³⁾, *kauni kahjaga*⁴⁾ ja muu hääparemaga, kui teda mõni häda oli vaevamas.

Veel nüüdki, kus ju põlve poolteist tagasi vanade jumalate auustamine unustusesse on jäänud, mälestatakse neid häämeelega, sest *ku maajumalid palleldi*, siis kasvanud vili lopsakam, teinud pikne vähem paha.

1) = poiss. 2) = tüdruk. 3) = kukk. 4) = ohvrijook.

Soome sugu rahvastel oli ja on kombeks surnute hingesid auustada, sest surmaga lõpeb ainult kehalik olemine, hing elab pärast keha suremist veel edasi. Hinged võivad järelejäanud omakstele kahju ja kasu saata; neid kardetakse ja katsutakse lepitada, nende poole õhatakse, et nad oma abi ei keelaks.

Sarnast surnute auustamist tundis ka Kraasna maarahvas ja vanemad inimesed on allpool kirjeldatud kombeid veel oma silmaga näinud.

Lihavõtte esimese püha hommikul laotas perenaene puhta laudlina värava ligidale õue pääle, ta seadis rohkelt kõiksugu söökisid: pütiga piima, juustu, võid, liha, piirakaid nne.

Oli see töö tehtud, siis hakkas perenaene surnud sugulasi — nende tarvis oli siin laud kaetud — sööma kutsuma. Iga surnut ta hüüdis üksikult, nime järele ja õhkas siis kõikide poole, nad ei peaks oma õnnistust keelma.

Palve sõnadest olen ainult riismeid saanud, allpool üks näitus: „*Tulke, mu sõzar (nimi), mu ezä (nimi); tulke ezi, nii võtke oma ladzõkõz¹⁾, tulke me söögi manu²⁾, mi joogi manu! Ma kutsu teid hüäl meelel, heldel süämel; teile inne anna, peräh ezi võta. Är vihaku, är vitsaku mu karja, tõbrast, mu kündü, külbü; laske kari kazuma, nii vili vinnima³⁾! Võtke sis, ku ma kutsu. Mi Jumal' mulle and, ma teile ka tei⁴⁾, teid unehuizi jätä as.“*

Mõned silmapilgud vaikis nüüd paluja ja andis hingedele aega söömiseks ja joomiseks, siis hakkas ta neid ära saatma, igauhte omasse paika: „*Minke te är, saage nu söönü, nii joonu! Minke sinne, kohe te olete viidü, omma paika är ega üts; ladzõkõz võtke käe perra, minke är!*“

Toidud, mis surnutele olivad toodud ja millest need nüüd oma osa olivad võtnud, viidi jällegi tagasi tuppa; nad pandi lauale, ning pere istus sööma.

Et muiste surnutele õue pääle toitusid viidud, oli kaunis laialt tuttav. Keegi elatanud mees teadis mulle sarnasest surnute auustamisest jutustada, kuid siin toimetatud kõik seespool maja. Jutustaja arvates olnud viimane komme uuem, kui ülemal kirjeldatud surnute söötmine. Nüüd on see ja too unustatud.

1) = lapsekesed. 2) = juurde. 3) = lopsakalt kasvama. 4) = tõin.

Komme käib järgmiselt: Lihavõtte hommikul on laud puhtasti kaetud; söökisid on lauale pandud, teisi seisab katlaga ahjus.

Ukse kõrvale on külma vett seatud, viht sees, puhas käterätik riputatud. Uks ise on pärani lahti.

Peremehel on *pliiniraud*¹⁾ käes, suitsutab selle pääl viirukit; siis kastab viha vee sisse (ukse kõrval) riputab vett põrmandule ja kutsub surnud sugulased sööma: „*Me hõimukene, suukene*²⁾, *olge te targemba vasta võtma, me oleme ulli*³⁾ *andma! Unehuda ei me teid, te meid unehuttu ei! Hoitke te meid! Jumal kasvada künndi, küllbi, leivakest, soolakeist; Jumal pand leivakezele, soolakezele jakku! Ku Jumal meile and, sis me teile ka anname.“*

Oli palve loetud, siis tervitati Vene keelse Lihavõtte tervitusega⁴⁾ ja istuti lauda sööma.

O. Kallas.

---

1) = koogi kúpsetamise raud. 2) = sugu. 3) = mõistmatad.
4) Христось воскресе.

Päätükk pikemast romanist.

(Soome keelest).

— — — Wara hommikul lähleb Kirsti suure roheline kastekannuga wett tooma. Rannal ta näeb mehe, kes parajasti wenet kiinitab.

Ta mõiks kohe ütelda, et mees siin nurgas wõeras on. Seda näeb tema pilgust, millega ta oma eesfeiswat pilti terawasti filmitseb, ja kuidas ta kaua aega võib seista ja ühe koha poole waadata. Lahe sopik oma liiwase rannaga mõjub tema pääle wist kui esimest kord nägija pääle, kes kogu pildi iludusest aru mõistab saada. Järgmistel kordadel näeb üksikuid osajid, aga siis on mõju wägewus juba jõudnud jaguneda.

Tema on wõeras, seda näeb ka sellest, et ta ei tea dieti, kuhu wenet kinni siduda. Ta ei mõista wenet õigeste koosi juhtida, ega leia ka kohe rõngast leinakase küllest ülesse. Niipea kui ta aga kuuleb, et keegi rannale tuleb, kijub ta ühe tõmbamisega wene liiwale ja weeretab juure kiwi ahelate pääle. Kõik seda ta teeb ruttu ja kindlasti.

„Eilane wõeras — muidugi!“ wilkatab Kirstil läbi pää. Ühe filmapilgu ta tahaks kas tagasi pöörata ehk aia juures oodata, kummi wõeras mees ära lähleb. Kuid järgmisel filmapilgul heidab ta pääga tagasi ja lipjab kiriku lotjade wahelt suure lapiku kiwi pääle. Ta ei waata silla poolegi, aga näeb siiski, et mees ennast kummargile olekust sirgetks on ajanud ja teda filmitseb. Ta küüritab, et kannu täita, jää juures tuleb talle korraga weri palgesse. Ta päästab käikse lahti ja poetab käe küünarnukani wälja. See on noor, peen käsivarz, mille randme külge kohane käekene liitub. Weidi kõhn, mitte weel täis ümmargune, aga siiski kaunis oma neitjilikus hõrnuses. Kannu sügawamale liitjudes ilmuvad käe pääle wirwendawad weepijarad.

Kivilt tõustes ta näeb, et mees ifka veel teda vaatleb. Ta on vististi terve aja teda waadelnud ja jääb juures ta naeratab pilkawalt, aga ühtlasi ka sõbralikult. Waatleb Kirsti, kui oleks temagi selle hommituse pildi üks osa, nagu walgeääreline wene wõi leinakast, kellest igauhel luba on rõõmu tunda. See kõik ühineb tema meelest kui kauniks maa-idülliks. Ja miks ei peaks mitte waatama, kui pilt meeldib!

Kirsti on tulipunaseks läinud. Wõera terwes olekus, õlade hoidmisest pääle, on midagi ülemeelikut ja käskiwat. Näüid ta alles näeb, kui pika kaswuga wõeras on, kui ta sirgelt seisab ja kehajooned wasta sinendawat hommitust õhku selgesti kätte paistawad. Ta peab otse wõitu saama iseenele üle, et selle nuriwa pilgu ees mitte ära ei kohmetaks. Ka sellega ta saab toredasti toime. Näitleja wõiks tema üle kadestust tunda. Ümber pöbrates astub ta niisama hooletusialt, kui oleks ta ükspäinis rannal. Ja minnes ei waata ta fordagi tagasi.

Uga ta on siiski filmapilgu aega natuke pahane. Ta ei tea ka, miks see temast wiimati tunnub, nagu oleks see pahameel wäikeste weepinnal wurdlewate laente sarnane, ja kui käiks nende all põhjatu häätuju wool.

Sagedasti on inimene hääl tujul ja rõõmsal meelel ja ei tea ommetigi, kust see tuleb ja mis seda sünnitab. Ei tea, kas see tuleb õhust, mida ta hingab, wõi sünnib see omas südames, wõi on see ehk ainult kehaliku hääl terwise tundemärk. See on ifeteadmata rõõm. See on see rõõm, mida hingeta loodus kaswades tunneb, mis korraga lillede wärwidele heledama läike annab ja haawa lehed sala wiisil paneb jahisema. Wäikeste laste rõõmus on ka midagi selle sarnast. See on rõõm, mis ifeenesega rahul on, mis wäljaspoole ei rühi, ega oma olemisele põhjuseid ei otsi. Kui ja hakkaksid selle rõõmu põhjuseid otsima ja neid harutama, siis oleks ta ife sellega kadunud.

Kirsti on nõnda hääl tujul, et seda kõik peawad märkama, Teppo, mõisa Lapimaakoer, kes suwimajale on tulnud omi ülemaataja kohuseid täitma, tunneb seda ka ära ja usaldab selle tõttu oma poriste käppadega tema kuue hõlmastid määrida. Ta teab, et teda näüid mitte eemale ei tõrjuta, waid silitatakse veel päälegi. Seda märkawad ka wäikesed plitad ja tihtawad teda loole ühes kutsuda; see on sell aastal wiimne loowõtmine. EtS nemadki näi teadwat, et ta sell korral wastu ei juuda panna.

Ta on nii hääl tujul, et ta tõesti kõige sellega nõuus on. Ta on walmis halba teed mõõda nagisewa heinaree pääl jõitma, mille

jalased kivi pääle sattudes wiukfutawad, ja mis igal tõmbamisel pörutab ja hüpleb. Ta alandab ennaft piigakeste seletusi ja teateid kuulma ja neid weel imetlemagi.

Nad teadwad tõesti ime palju. Nad teadwad kõik, millal kõige parem on heinateoga alata ja misuguse ilmaga, mill wiisil heina tuleb niita, loogu wõtta ja saadu panna, kuidas wikatit luisjata ja kuidas rehapiisid tuleb parandada. Nad on igaltpoolt suured asjatundjad. On nad aga mõnes asjas kindluseta, siis mükstawad poisi külge, kes selg nende poole istub ja wahete wahel oma laia nägu naerule weab.

Kõik on Kirstiile ütlemata lõbus. Ta ei ole wõinud jeda aimatagi, et nõnda lõbus on heina saagi kanda, suuri sülitäisi kuiwi heinu, — kõrred kõbitawad silmi ja nina ja hakkawad juukstesse kinni. Nad lõhnawad nõnda, et kas lämmata ära. Lõhnaft tuleb aga õige palaw, just nagu tõuseks see pähä. Ta toob nii suuri sületäisi, et oma kandaniga peaaegu lao läwele kommistab. Heinalised naerawad talle argutawalt wastu, plikad hüppawad rõõmu pärast, ja ta isegi naerab, kuna ta põsed higist nõretawad.

Plikafesed on siin temast palju targemad ja püüawad osalt nagu tema kaitsejaks olla. Nad on punaseks wärwitud puust piimalähtri leidnud ja kõwa leiba, mida enne pead purema ja jarama, kui suutäie saada. Ta peab kibehaput piima jooma ja jeda toredaks kiitma. Siis ta peab enesele weel tassi täie roheda figurikohwi ära suitsunud katla seesst kallama. See on nii plikafeste tahtmine. Nad tunnewad jeda kõike wäga hästi. See siin on nende riik. Ja kohwi juures nad hakkawad Kirstilt küsima, kas tema ka teab, et Lepaneemele on wõeraid tulnud. Kirsti wastab, et ta eila olla aia ääres jalgratta näinud. Et ta wõeragi on näinud, sellest ei ütle ta sõnagi. Plikad lähewad jutufaks ja kõnelewad — täna hommiku olewat nad jeda mõisa karjatüdruku enese käest kuulnud. Wõeras on prohwešori wenna poeg — on omale Soome nime wõtnud — keegi noor magister — ja on siia mõneks päewaks tulnud. Ja pärastlõuneks nad on kõik Lepaneemele kutsutud. See ei olnud plikafestele sugugi meelt mööda. Nad oliwad parajasti jelles eas, kus nagu iseenesest häbened ja noorte herrade eest paku jootked.

Kirstil lähew korraga raskeks siin täis ahatud lao läwe pääl istuda. Ehk sellepärast, et päikene talle otsekohe silma paistab. Heina lõhnawad nii raugendawalt ja uimastawalt ja wikati luiskamine kuulub nii tajaselt nagu rohutirtsu firistamine. Plikafesed ei suuda ära mõista,

miks ta korraga nii tõsijaks läheb ja ära tahab minna. Ja ta ei saa sellest ifegi aru. Korraga aga hakkab talle kõigest sellest küllalt saama.

Sääl istub ema õue pääl, kui ta mööda läheb. Ja korraga arusaamata, nagu kõik teisedki tänased fundmused, ärkab temas ääreta hahemeel ema vastu. Ta peab kummardama ning ema suudlema, ja ta teeb seda kõike, nagu paluks ta midagi andeks, nagu tahaks ta midagi hääks teha. Aga ema lööb imestades filmad üles ja ei näi aru saawat, mis see tähendab; ütleb ainult wähe wäsinult, ta ei suutwat millgi wiisil Sepaneemele tulla, — Kirsti wõiks üffinda minna.

Ja ta läheb pööningukambriisse riidesse panema; hakkab jäl ümifema ja laulma, et seda imelist rahutust, mis wastu tahtmist temas kaswab, eemale peletada. Laulab, et mõtteid kaugemale tõrjuda. Aga laul muutub niisamajuguseks, kui tujugi. ühtegi laulu ei wii ta lõpule, jätab kefkpaigas poolele, lööb paar wäikest lõõritust wähele ja ürgab fiis uuesti mõnes teises heliafimes. Tall on põhjatu suur laulude tagawara, — wallatumaid, rutulifi ja pikaldafi, kõigefuguseid. Ta laulab neid ilma sõnadeta, ehk seab sõnad, kuis juhtub, — ühe rea fiit, teise säält, kõik läbifegamini.

See rahutus on ainult eelkäijaks sellele, mis tulemas. See on ainult lõpper, kes saatkonna lähenemist kuulutab. Kui tahaks, wõiks ta nagu läbi udu hulga mõtteid ja tundeid näha, mis tulemas on. Aga ta ei taha mõtelda. Minult seda ta teab, et ta ühtlafi wõiks nii hästi nutta, kui naerda.

Ta wõiks järgmifel filmapilgul just selle wastu teha, mis enne seda; wõiks praegu üteldud sõnad ära salata ja waleks tunnistada. Dga filmapilk on ta teine. Tema hing on nagu wäikestest killukestest kokku pandud, millest igauks liigub ja elab.

Kui nad Sepaneemele jõuawad, istuwad juba kõik kaetud kohwilaual ümber weranda pääl. Ta kuulab, kuidas prohwerssor wanaaja wiifakal kombel efitab: „Minul on rõõm Teid teineteifega tutwustada, — minu wennapoeg, magister Wiristo, — neu Berg, minu noor ettelugija, wõikfin ütelda.“ üles waadates näeb ta sama naeratus, mis teda hommikul oli pahandanud. See naeratus on juba nagu selle näo omadus.

Ta istub teifele poole lauda juure lillekimbu warju, mis teda nagu kilp kaitseb. Aga fiin istudes algab see kõik temas.

Dn inimesi, kes filmapillife nägemife järele tutwalt tunduwad. Näed neid rahwakogu hulgas ja kui nad filmist on kadunud, fiis tahafid

neile järele jooksta ja küsida, kes nad on. Ja ommetigi ei oska seletada, mis neis nõnda tutwalt mõjub. See võib olla mõnes väikeses liigutuses, öla kehitamises, käe pigistamises, see võib olla mõnes kogemata pilgus ehk ka ilmes, mis üle näo wilksatab. Ehk jälle üleüldine mõju ajab find mõtlema, kus ma olen seda enne näinud, — kõnewiis, kõik terve olemine, kõnnak, — kõik, nagu waremalt nähtud.

Tema waatleb võerast kogu aja, kuna see prohwešjoriga kõneleb. Aga näojoontes ei ole midagi sarnast, mis talle kedagi tuttavat meele tuletaks. Ja ommeti ei ole nad sugugi iseäralised, ennemine võiks ütelda, et nad harilikud on, või kas ilma iluduseta. Ainult ilme on neil oma, midagi, mis seda nagu iseäralikuks teeb. Neis nurgelistes, järskudes näojoontes on midagi mehiski ja otskohesti. Ja mitte ainult näo pääl, niisamasugune jõud ilmub ka terwes olekus, igas väikesemas kui liigutuses, — tugew kehajõud ja selle kõrwal tahtmise jõud, mis nagu esimese käest oleks võimuse võtnud ja nüüd walitseb. Piirides peetud aegsalt taltjutatud võim, mida ilmaaegu ei ole raisatud ega laiale pillatud, waid mis nagu kokkuhoitud kapital renti on kannud.

Ta juhib oma tähelepanemist võera filmade pääle. Esimesel waatamisel on nad külmad, hallid, aga juba järgmisel filmapilgul on nad siinikad ja kui filmalauud allapoole langewad, saawad nad isesuguse tumesinise wärwi. Silmawalge on wärwi poolest puhast ja läigib.

Ommetigi on see just see selge ja iseäraline ilme võera näo pääl, mis talle tutwalt tunneb. Kuid võimata on tall mäletada, keda see meele tuletab. Just nagu kedagi, kes talle omane on olnud. Ta on ennegi juba selle iseloomu mõju tunnud.

Wast siis, kui võeras tõuseb ja temast mööda üle rõdu astub on see tall korraga selge. Siin on midagi, mis tema isa meele tuletab, — jah nimelt isa! Ta rõõmustab oma leiduse üle nii, et isegi selle üle peab imestama. Ta oleks wõinud selle võera juure minna, tema kätt suruda ja teda tänada. Korraga on lahke hingata ja kerge olla.

Ta hakkab waidlust, mis politikasse ja päewajuhumistesse puutub, päält kuulama. Suuremaid wastandid ei võiks ette kujutada, kui wana prohwešjori ja tema wenna poega.

Prohwešjor awaldab oma mõtteid ettewaatlikult ja mahedalt, korrapäraši kõik väikesestesse osadesse ära jaotatud: esiteks, teiseks ja siis lõpuks. Ei iialgi ühtki järsku sõna, ega asjast kõrwale kaldumist ühele ehk teisele poole. Kõik arwamised on hästi sõelatud ja läbi mõeldud — ta parandab ja muudab hää meelega oma lauseid, kõneleb pikalt ja

põhjalikult, nagu seisaks ta maapäeval ja katsuks seijustele asja tähtsust selgeks teha. Kõik tema kõne tuletab nagu wanaaegset kaunimoelist menuetti meele, kus kenasti mööda astutakse ja paenduwalt käänatakse.

Miristo selle wastu hakkab mõneist üksikust sõnast kinni ja ehitab selle pääle täielise uue kawa ülesse. Üheainukese käänuga terwet kõnet uuele sihile juhtides näib temas midagi totka jarnast olema, kes üheainsa tiivalöögiga oma saagi kõrgematesse õhukihtidesse tõstab. Ta pillub julgeid mõtteid hõõweldamata wormis ja on oma kõnekäänudes hoolimata. Wahel näib, nagu keeks ta üle, aga just samas silmapilgus ta taltjutab ennast, wõtab juba lendu lastud lauseid kinni, nagu tiiwast neid pidades, ja alandab oma häält.

Wanaproua ei wõta peaaegu sugugi waidluselt osa, waid jaõrib terve aja kohwi laua ümber. Siiski wõib selgesti märgata, et temast ükski sõna kaduma ei lähe. Tema on terwele waidlusele nagu tasane kõlapõhi, mille päält näha sileda pinna wastu häält mitu korda kordab. Selle tõttu, et ta ainult päält kuulab, saab ta kõigest otsetui selgema üleüldise pildi. Ta wõiks waidluse lõpul kõigest sellest, mis on kõnelbud, lühikeste kokkuvõtte teha. Ta naeratab wahete wahel taha ja armsasti, nokutab mehele pääga ja mööda minnes koputab rahustades Miristole õla pääle, — just kui tahaks näidata, et ta mõlematest aru saab. Nähtawasti imetleb ta kumbagi. Kirstile tuleb mõte, et proua oma mehe wennapoega nõndasama armastab, kui oma last.

Pääle kohwi paneb prohwessjor ette wäikest jalutuskäiku rannale teha. Plikafestele, kellele kõik see hirmus igaw ja piinlik on olnud, näib see ettepanek nagu wabaduse kuulutus olema. Nad õige ohkawad kergitusest ja näpistawad salaja teineteist käsiwartest ning jääwad wiimasteks.

Kirsti selle asemel on tahtmijega ees ära läinud. Tee kõrwal kaswab roosipõesjas, see on üleni õisi täis, näib nagu ei mahuks nad kõik sinna külge, waid wõitleksiwad isekeskis ruumi ja päikese pärast. Siin on õisi, kellel kaelad on kõwerasse käänatud ja nüüd nad rippuwad pää alla poole, nagu hingepakis õhtu otstides, südalahed katti rebinenud.

Mõned jälle on teiste alla ära lämmatatud, just nagu wõditluse rüüinas jalge alla tallatud, nupp on neil kolletanud ja warre poolt mustaks lõõnud, enne weel, kui ta jõudis puhkeda.

Kirsti walib omale ühe päewapoolsetest, mis ennast täis lõhna ja wärwi on imenud. Murrab selle nagu kogemata ära ja torkab ta nagu kogemata juuksesesse, peaaegu hooletumalt. See jääb sinna wabalt rippuma, just nagu oleks tuul ta sinna toonud, wõi nagu oleks ta roosipõesja all

maganud ja dis-jäält talle otse juuksestesse kukkunud. Aga ta teab küll, et ta võera pääle mõtleb, kuna ta jeda sinna paneb. Ja kui ta filmapilguks seisatab, kus tee wainude wahale ära kaob, ja kui ta kaheldes ümber waatab, teab ta, ta ootab, et võeras teda kätte saaks ja temaga ühes läheks. Ja kui võeras tõesti tema kohale jõuab ja temaga rinnu kõnnib, siis teab ta, et ta oleks ennast petetud tunnud olewat, kui võeras teifiti oleks teinud. Wili on põllul tugew ja tihe ja ulatab juba ammu üle mehe pikkuse, ja laenetab tafajelt, nagu weewoog. Siin käid, kui piki mere põhja, kus wesi eest taganedes kaheks jaguneb. Tee pääl on rasketest wankritest jügawad roopad järele jäänud. Teistes paikades on eilane wihm wilja lõngu lõõnud, ja õhtupuhkusel tasanew tuul fergitab märgi kõrja, ilma et neid püsti jaksaks tõsta. Jällegi on kirsti meel paijumas, nagu hommikulgi jellest fergeft rõõmust, millel mingijugust sihti ei ole, waid mis aga naeratades ettepoole hüpleb. Kõdigis tema liigutustes on midagi ifeteadmatat olemas, kuidas ta oma kleiti kannab ja kuidas ennast üle kraawi aidata; ferget, loomulikku ärklemist igas wäitefes hiiuus ja igas palgete wahetlewas wärwis. See wõiks kõif meelega tehtud ja toimetatud olla, kuid jeda ta ei ole, kõif see on nagu jellefama arusaamata rõõmutundmuse paiste.

Aga võeras jääb kõif jelle aja tõsifeks, ja see hakkab temasfegi mõjuma; pääle jelle waatab võeras ühtelugu tema pääle. Ja tall ei ole jellest küllalt, et waatab, kui harilikult waadatakse, tunneb, kui tahaks ta teise läbi ära näha. See waade on selge ja teraw, nagu looduse uurija nõel, mis katseasja ära lahutab. See teeb teda pea-aegu araks. Ta tahaks jelle eest peitu minna ja küsida, misjuguise digufega see tema mõtteid loeb. Kõif tema loomulik enesefaitzmise fund ärtab jelle waate mõjul, mille ees midagi ei näi falaja jääda wõiwat. Dmmetigi ei wõi ta filmapilkugi kindel olla, mill wiifil see waade teda armustab, kas ta pilkab ja omaks lõbuks uurib, wõi aga hellitfep see teda.

Airisto murrab tee weereft paar täit ruffipääd, mis oma raskufe läbi lõngu on wajunud, nagu firbi ees juba, ja pistab warred hamaste wahale.

„Waadake, neiu,“ ütleb ta, „mis teeb dige taluperemees, kui ta põldufid waatamast tagasi tuleb. Ehk jälle ta hõõrub käte wahel iwad pää feest wälja, — waadake nii, — kallutab neid pihust pihusse, puhub neid, kummi selgekks sõelutud iwad järele jääwad, — waatleb neid ja tunnistab.“

„Kas võite arvata,“ kõneleb ta edasi, — mull on õige tulewiku paleuseks kord jäädavalt maale elama ajuda. Vanaisa oli mull talupoeg, seda on vist veres, — maa tõmbab nii imeliselt oma poole, just kui oleks kõik elu sarnases mustas mullas.“

Ta lööb saapaotsaga nii kõvasti vastu põllu veert, et muld lahti tuleb. Tall ei oleks tarvis olnud ütelda, et ta talupoja seisusest võrsunud on, sell filmapilgul oli see selgesti filmapaistev. Igamees oleks võinud seda ütelda. Juba õlade raskest hoidmisest oli seda näha.

„Dimmetigi teete nüüd koguni teisel põllul tööd,“ tähendab Kirsti.

„Tõsi küll, teen!“ vastab ta naeratades, „kaevan raamatukogu tolm, nagu tubli paberiko.“

Ta riputab sõrmede vahelt ükskhaaval teri maha.

„Aga waadake, kelle soontes talupoja veri tujukub, see jääb ikka osalt talupojaks. Ta ei või iialgi linnadega täiesti ära harjuda, — nad lähewad igawaks, ikka tead ja ära, mis järgmise nurga tagant tuleb: sirge, siie tänaw. Mitte mingisugust uudist ega imet.“

Ta hakkab waimustusega ja suure kindlusega kõnelema, mis wastupanemist ei ootagi. Waatab kõige aja Kirsti otsa, just nagu nõuaks, et ta kõiki tema arvamisi hääks peaks kiitma. Just nagu oleks juba iseenesest selge, et Kirsti nõndasama mõtleb, nagu temagi.

Need suure linna tüüpused äratavad temas osjetohe kehalikku wastumeelsust, ütleb ta. Nii hästi tühjaks imetud, nalginud töömehed, kui suure maailma naesterahwad, kes oma keha loomuvastastelt kokku pingutawad ja arwawad, et neil õigus on, endid oma naestekohustest wabastada. Wiimaste sõnade pääle ta paneb iseäranis rõhku.

„Waadake neid inimesi jäl,“ kõneleb ta edasi, „niisugused kahwatanud, ärarikunud näod, — wiltu kasw ja wigased liikmed, — äratüdinunud ehk jälle kirglikult põlewad waated. Nagu hull sookaskehid, kes oma pääd wärskesse õhku ei jõua tõsta, waid maad mööda roniwad.“

„Mäletan,“ kõneleb ta edasi, — kuidas mulle kuskil suurlinnas kesk inimeste tungi wäike pois wastu tuli, laia õladega, tüse jõmpikas, põsed pakase puretud. Nii mureta ta astus edasi, kui oleks ta üksipäinis tühja uulitsat mööda kõndinud ja kõdrutas rõdumust wiisi, õige südame küllusest. Selles poisikeses oli midagi nii arwamata lõbusat ja eluterwet olemas. Teate, ma oleksin teda häameelega õlale tõstnud ja tervele rahwale näidanud: „Waadake, niisugune peaks teie maa lootus olema!“

Kirsti on kõige aja sõnalausumata päält kuulanud, ja pää allapoolse edasi jammunud, nõnda et lahtiselt rippuw roos peaaegu tema kaela

puudutab. Dmmetigi on ta kõige aja sõna otsinud, millest kinni võiks hakata. Dieti ootab seda filmapilku, millal ta jutu otsast kinni saaks. Ta on täis vastupanemise himu. Mitte võera mõtete kohta, sest need on pea niisamasugused, nagu needki, mis temas sellel suvel looduse keskel elades on tärkanud. Aga see kindlus ja mõjuv võim, millega Miristo seda seletas, äritab teda. Siin on tema lähidal jõud, mis tema omast suurem on. Ja see hakkab temale üle pää kasvama.

Selle võimu vastu ta hakkab võitlema. Kuna ta suure waimustusega linna elu kaitsema hakkab, kaitseb ta dieti ijeennast. On nii waimustatud, et ta lähidalt ja järvalt kõneleb, mõtteid liialdades ja wäänates. Ta dieti ei mõtle sugugi nõnda, aga ta on sunnitud nõnda ütleva. Ireenese pärast. Ta peab võerale iga sõna tagasi andma ja teda kas wõi haavamagi. Ta võitleb nagu elu eest.

Sest kui ta wassagi võrra järele annab, lähineb korraga kõik see, mis tulemas on, ja kõidab teda ikka wäiksematesse piiridesse. Tall on kui umbsopi suus, millest wälja ei pääse. Sest see ei ole wõitlus eriawamiste wahel ja see ei puutu ka dieti mitte sellesse, millest kõne on. See on peidetud jõuukatsumine: kas sina wõi mina.

Nad on rannateele tulnud, kus järw harwa lepiku wahelt filma wilkatab, kui raamide wahelt. Sää! wast ta märkab, kui kaugele nad teistest mööda on läinud juttu westes. Ja sellsamal filmapilgul tunneb ta ennast wäsinud ja kurwa olevat.

„Teised on neemele kivistikku jäänud,“ ütleb ta seisates, „kas kuulete, kuidas nad meid huikawad? Siin on tore kaja,“ lijab ta juurde, et midagi ütelda.

Aga just kui ta ümber tahab käämata, jääb ta pitsikaelus rippuwasse kase oksa kinni. Miristo kummardab filmapilk seda lahti päästma. Aga ta ei saa seda korraga lahti; kase korbajed oksad hoiawad hõrnatoelilt pitji kui haakidega kinni ja see ähwardab katkeda. Ta harutab ettewaatlikult ja püüab lõnghaawal lahti päästa ja tahtmata puudutawad tema käed neiu paljast kaela. See puudutamine paneb kirsti wärisema ja ta käänab oma pää weidi taha poole.

Sis ta näeb et Miristo jälle teda waatleb. Ja selle asemel, et filmad teijale pöörda, jääb neingi talle filmi waatama.

Ta ei tea, mis sell ajal nende wahel sünnib, see on lühikene, kui filmapilk ja juba järgmisel sekundil on kõik wanawiisi. Aga temas ärkab korraga imelik suur rõõm. Talle on ühe filmapilguga midagi lijak tulnud, just nagu oleks midagi tema südamesse heidetud, ja see

sääl kohe juurdunud ja kaswama hakanud. „Kas tema ka seda peaks teadma?“ mõlgub tema meeles. „See ei ole mitte minus oma alguse saanud,“ mõtleb ta kohe selle järele, — „see on väljast poolt tulnud. Tema on seda minu südamesse heitnud. See on temas waremine tekkinud, tema on seda enne mõtelnud. Aga ta ei püüa seda mõtet lõpuni wiia, ega küsi, mis see on, mis temas on elule ärganud.“

Nad kõnelewad palju, just nagu tahaffiwad nad mõlemad oma kohmetuist warjata, aga pärastpoole ta ei mäleta sugugi, mille üle, wist ainult päris igapäewastest asjadest. See on temale üks puhas, igal sõnal on siiski päris teine tähendus. Terwe aja on neil mõtted teised, kui sõnad. Iga sõna on ainult tupeks tundele, mis siin wäänleb, nagu lendu püüdjaja liblikas. Ja see rõõm nendes on otse piirita. Nad wõifiwad teineteise käest kinni hakata ja pikki teed jookrema pista, nagu wallatumad lapsed.

Meemel teised juba ootawad. Öht on läbipaistem, järwe katab hall walguš. Öhtupool taewa serwal ujub paar helekollakast lagunewat pilwkest. Päike nagu kuluks otsekohe taewa serwalt wette: teda ei ole tagasi hoidmas ei pilwed, ega ehapuna. Ta kumab weepinnalt, nagu üksik määratu öhtuw süsi. Dotad suhinat kuulwat, kui ta kord weepinda puudutab, nii tulikuum ta näib olevat. Aga ta kustub taja ja wähehaawal ja raske on seda filmapilkua ära määrata, millal ta kaob.

Täna öhtu on Kirsti iseeneſele wõeras ja uus. Kui ta treppisid mööda pööningu-kambriſse astub, pakitawad mõtted ta pääs ja ſõeluwad läbisegamini. Nad keerlewad ühe ja sellesama ringi ſees, ei pääſe sellest wälja.

Ta peab filmapilguks käſipuu najale toetama, pigistab filmad kinni ja naeratab.

„Küll ta oli pikk,“ mõtleb ta just kui mõni kooliplika, „ma pidin pää ülesſe tõstma, kui talle ſilma tahtſin waadata, ja kui ta minuga kõneles, kummardas ta ikka natukene.“

Riidest lahti wõttes jäi ta pikaks ajaks woodi serwale istuma.

„Mis ma temast ſiis dieti tean?“ mõtleb ta. „Ei midagi, — ei tõesti mitte midagi. Nägin teda täna eſimeſt korda.“

„Ei tea, mišſugune ta on, aga tean, mišſugust mõju tema minu pääle on awaldanud. Mii see on,“ mõtleb ta.

Alumise korra päält kuulub aeglaſi, tajaſeid ſammusid, — ema käib toas. Temal on kombeks öhtati käia, üheſt nurgast teiſe, ikka edaſi

tagasi, lugemata korrad. Edasi tagasi kõneldes ümises ta lauluviisi, ta häälest on kõla kadunud ja see katkeb ühtelugu.

Dirsti siin woodi serwal istudes pühib käega otsaesist. Tema hakkab endise elu pääle mõtlema, selle lühikese aja pääle, mis kõik 21 aasta raamide sisse ära mahub.

„Kõike mull on elus olnud,“ mõtleb ta, „rõõmu ja muret, haigust, sõprust, armastustki, — kõike seda, mis iseloomu ebendab. Minult jõud on puudunud, — seda ei ole kunagi mu elu juhtinud. See jõud, mis oleks mind jundinud tundma, et ma naene olen.“

Ta istub siin kaua.

Uga vösel ta näeb unes, et purdel seisab, wöeraga wastakute. Mõlemad tahavad üle oja, aga puu on kitsas, kumbki ei saa kõrwale minna. Nad ei pääse teineteisest mööda. Nad peavad seisma ja teineteisele otsa waatama. Uga korraga haarab wöeras tema ümbert finni ja kannab tema teisele poole randa, enne kui ta kiljatadagi saab.

Aino Kallas'e käsikirjast tõlgitud.

Ahikotused.

Mis on ahikotus? Ma arwan, see nimi on Sakalamaalt kaugemal asujatel täiesti wõeras. Wäga wõimalik, et kõik Sakalamaa asujadki ahikotust ei tunne. Isegi Wiedemanni sõnaraamat ja raamat „Eestlaste sisemisest ja wälimisest elust“ jätab meid ses tükis kimpu: ahikotust nad ei tunne. Ülepää pole minu teades temale keegi weel tähelepanemist kinkinud. Niipalju kui mina aru saanud, tuleb ahikotuse kodumaaks ainult Tarwastu kihelkonda lugeda. Nii wäikese kodumaa pärast on ehk ahikotus tänini kirjatarkadele silmapaari wahele jäänud.

Teiseks on ommeti weel wõimalik, et nimi mõne mehe eksiteele saatnud. Nimi paneb meid kergelt uskuma, et ahikotus tarwastlastel seda tähendab, mis mujal aherwarteks hüütakse. Hääl korral wõiks ahikotus weel paika tähendada, kus enne ahju kodu, ahjukoht olnud.

Paneme aga Tarwastu ahikotusid paremine tähele, siis näeme, et nad wäga tihti ahjuga ega ahjuasemega kõige vähematki tegemist ei tee. Minagi pidasin esiotsa ahikotusid aherwarteks, kunni Tarwastu poolsete rahwaluule korjajate ülestähendused mulle ses tükis teised mõtted andsiwad. Nimelt nõuawad J. Kuuse, J. Kala, J. Waine, J. Tõllassoni, A. Rühka, A. Meose, M. Supseni ja H. Kosessoni teated ahikotuste kohta hoolast tähelepanemist.

Ju J. Kuusk kirjutab ahikotuste kohta¹⁾: Ahikotused oliwad kiwiaherwarred, puudealused, taretagused

1) Teised Kodused jutud. № 64.

aknaalused j. n. e.“ Aherwarsi peeti küll wist kõige sagedamine ahikotusteks, aga ammugi ei tohi neid ainukes-
teks ahikotusteks arwata. Ju J. Kuusk lisab juure: puude-
alused ja taretagused aknaalused. Sedasama tõendawad teised
korjajad. Meie kuuleme, et mõnes kohas põesaidki ahikotusteks
hüütud, põesaid, kelles mingisugust kiwihunikut ei leitud, olgu
siis üks kiwi, mille pääle ohwer maha pandi. Jälle teisal
peetud suur puu ahikotuseks, jälle mujal wäike metsatukk,
nagu Mõnnaste külas paar wersta Tennassilma piirist. Wiimased
ahikotused, üksikud puud ehk metsatukad, tuletawad meile
elawalt hiisi meele, seda enam, et ahikotused, kus nimelt puud
need olnud, täiesti hiie kohusid täidawad. Mis mujal hiiest
räägitakse, sedasama räägitakse Tarwastus ahikotustest. Kuida
mujal hiit auustatakse, niisama auustatakse Tarwastus ahikotust.

See wõrdlus lonkab. Ei peetud ju ainult puid ahi-
kotusteks, waid ka kiwa ja kiwihunikuid. Mõne korra ilmus
ahikotusena kiwiware ja puu wõi põesas ware ümber tühtlasi.
Sagedasti seisis ahikotusena õues aianurgas kiwiware; mõne
korra jälle oli ahikotus nurmel ehk oja kaldal, eluhoonetest
tükk maad eemal, nagu näituseks Mikupeetril.

Ahikotus oli sagedasti suur, lai kiwi, selle kiwi ümber aga
hulk wäiksid kiwa, nii näituseks Kadsakal. Teisal jälle ei
nähtud ahikotuses mingisugust korda: nagu keriseks hulk
wäiksid kiwa kokku kantud; — ahikotus walmis. Jälle teisale
oli suuremaid ja wähemaid raudkiwa wõi põllukiwa ahikotuseks
kokku weeretatud. Ahikotus näitas siis sedasama nägu, nagu
kiwihunik Eestimaa põllul, kiwihunik, mis peremees põldu
puhastades kokku kogunud. Ükskõik, missugust kiwihunikut
ahikotuseks peeti, ainult arukorral wõib tähele panna, et ahi-
kotuseks endine maja koht ehk ahju koht, aherwars saanud.
Suuremalt jaolt ei awalda ahikotus mingisugusid eluhoone
mälestusemärkisid. Seda wiisi taganeb arwamine, nagu oleks
Tarwastu ahikotused tawalised aherwarred, meist ikka kaugemale
ja me peame neile muud sündimise paika otsima.

Niisama wähe wõime neid hiitega täiesti ära wahetada, sest
et hiiteks ainult puid peeti, ahikotusteks aga muidki aineid tarwitati.
Muidugi leiame ahikotuste auustamises mõne külje, mida meie
hiite auustamises ei leia, olgu ka, et hiite auustamine nii mõnes

tükis ahikotuste auustamisega ühte läheb. Ahikotused on iseäralikud pühad paigad oma ette ja tuleb neid iseäralikult tähele panna.

Ahikotustel käidi ahtmas; wahel öeldakse ka ahkmas ja ahwmas, ehk muu rahwa keeli ohwerdamas, mõnes kohas harwemine, teisal igapäew. Igast söögist ja joogist wiidi päält natuke ahikotusele. Iseäranis ohwerdati aga kõigest uudest. Keedeti leent, esimene kulbitäis ahikotuselc. Keedeti liha, päält esimene tükk ahikotusele. Wärske liha keetmisel riisuti nimelt werine waht päält ära ja wiidi ahikotusele. Alles siis, kui oma jao ahikotus kätte saanud, wõisiwad inimesed süüa. Leiwategemisel küpsetati wäike kakk ahikotuse jaoks. Õlletegemisel sai ahikotus oma maki kätte, niisama walati uut kalja ahikotusele anniks.

Weel kaugemale ulatas ahtmine. Sündis perenaesele laps, pidi ahikotuski sest oma osa saama, mis ema lapsele andis. Ema pidi rinnast esimese piima riista sisse lüpsma ja selle ahikotusele saatma. Niisama sündis lehmaga ja muude loomadega poegimise korral. Talutüdruk pidi lehma ehk lamba nisast natuke piima wälja lüpsma ja seda ahikotusele ohwriks wiima.

Pääle selle käidi lõikusegi ohwrit ahtmas. Lõikuse ajal lõigati igast wiljast esimene sirbitäis ahikotuse jaoks. Linadest määrati niisama esimene peo sinna. Teisal jälle ei wiidud lõikuse uudist ommeti ahikotusele, waid lihtsalt aita ja pandi lae waele rippuma. Sinna jäi see tulewa aasta lõikuseni rippuma, mill wanad peod eest ära wõeti ja uued asemele pandi. — Wõimalik, et annid aita wiidi ainult neis taludes, kus iseäralikud ahikotused puudusiwad. Kuuleme ju sedagi, et mõnes talus needsamad ohwrid, mida tawalisesti ahikotusele ahtmas käidi, toa ehk kambri lae pääle pandi. Kas ehk mõnes kohas koguni kahekordselt ohwerdati, esmalt ahikotusele ja pääle selle weel toa lael, ehk sündis wiimast üksi ahikotuse puuduse korral, seda küsimust ei tohi ma seletada, seks puuduwad mull täielikumad ained.

Tähtpäewadel, nagu Jüripäewal, Tõnisepäewal j. n. e. olnud ahtmised õieti suured. A. Rühka teadmiste järele käinud Tõnisepäewa õhtul enamasti peremees ahtmas, ei jalgsi, waid koguni ratsa. Hämariku ajal karanud peremees hobuse selga, wõtnud sea pää kaenlasse ja kihutanud ahikotuse juure. Sea

pää puhastatud enne hoolega ära. Mõni peremees pannud sea pää kotti ja koti kaela. Ahikotusele jõudes wisanud ratsanik sea pää ahikotusele maha ja kihutanud siis ilma sõna lausumata tagasiwaatamata koju.

Hingede auustamist leiame ahikotustel. Hingede õhtul, see on 2. noowembril, wiidi käusiga wärsket keedetud liha ja werekäkka ahikotusele. Neli nädalat warem, hingede aja algusel, ohwerdati ahikotusele kausitäis tangu pudru.

Igapäewased ohwrid selle wastu oliwda palju vähemad, s. o. tawalisesti ei wiidud kausitäit, waid ainult lusikatäis ehk suutäis. Ohwer pandi mõnes kohas, kus suur kiwi olemas, kiwi pääle, mujal aga tawalisesti rohu ehk heinte alla. Kardeti nimelt, et linnud ehk loomad anni ära söowad. Suuremate loomade eest oli ahikotus küll warjatud, sest ahikotusel oli enamasti kõrge aed ümber. Kasside, koerte ja lindude eest ei wõinud kõrgegi aed ahikotust warjata. Nii mõni ahikotusele wiidud and langes seda wiisi lindudele ehk loomadele saagiks.

Mõnes kohas ohwerdati päewaajal, teisel õhtul, jälle teisel koguni öösel, nagu näituseks Pillusel. Öösel ohwerdamistel wõtnud anni wiija riided seljast ära ja läinud siis oma anniga ahikotusele. Seda wiisi wõis muidugi ainult suwe jooksul teha.

Weel tuleb tähendada, et Tarwastu rahwas kahesuguseid ahikotusid tundsiwad. Ühed oliwad ühe talu ahtmise paigad, teised üleüldised. Nagu tähendatud, leidis wanasti Tarwastus peaaegu igal talul oma ahikotus. Üleüldistest teatakse praegu weel kolme kõige tähtsamat nimetada: Pillusel, Mikupeetril ja Mõnnaste küla tee ääres Pillusel käis ümberkaudne rahwas ahtmas, Mikupeetri ahikotusel oja ääres aga kõik Ämmaste küla rahwas. Mõnnaste ahikotusele lepatukas ahtnud kõik möödaminijad. Kell toiduwara polnud, ahtnud raha. Ahtma pidi aga igaüks. Kes ilma et midagi oleks ahtnud, üleüldisest ahikotusest mööda läks, selle kannul käis warsti õnnetus.

Ülepää peeti ahikotusid pühaks, niisama pühaks nagu hiisi. Ahikotusele ei tohtinud keegi istuda. Istus mõni, sai warsti maaalused ehk mõne muu haiguse. Riietki ei tohtud ahikotusele kuiwama panna. Niisama wähe wõis säält ka

heina niita, peoga rohtu kitkuda ehk oksa wõi wõsa lõigata. Kiwidessegi puutumine oli keeldud. Puutunud loom kiwisse, saanud wigaseks ehk murdnud jalaluu ehk juhtunud talle mõni muu äpardus. Astunud keegi ilma ahtmiseta ahikotusele, siis tõmmatud astujal sagedasti jalad äkisti nii kangeks, et enam paigaltki ei pääsnud, kunni tark teda lahti päästma tulnud.

Wõhiwõerasse inimesesse ei mõjunud ahikotuse wägi nii kangesti. Pahema loo arwab rahwas šell oletat, kes kiwa paigalt ära liigutanud. See saanud kohe kanget walu maitsta. Pikru külas walinud keegi korra ahikotusest ilusa kiwi lauda nurga alla panemise jaoks wälja ja hakanud teda ära wiima. Enne kui mees tööga toime saanud, langenud ta maha ja karjunud kange walu pärast. Ei saanud oma jalaga enam kuskile. Suure rutuga mindud targa järele. Tark tulnud ja saatnud mehele abi. Ise ütelnud: „Miks sa kiwi rahu ei pea! Kes sind käskis ta külge puutada! Waata, see tuleb kõik sest.“

Mitte wähemine ei nuheldud rahwa arwamise järele neid, kes ahtmas ei käinud, kui nad muidu ahikotusesse ka ei puutunud. Ahikotusele määratud söögi ehk joogi maitsja jäi ka haigeks ehk suri. Korra maitsnud peretütar kulbiga enne leent, kui ahikotuse osa ära wõetud. Ööse kadunud tütar toast. Leitud wiimaks wäljast, päris siniseks pekstud. Pole teisest enam terwe mõistusega inimest saanud. — Wanas-Suislepas jälle pole perenaene ahikotusele midagi wiinud. Tahtnud ise liha ja leeme ära süüa. Kõõki minnes leidnud aga perenaene liha leemega ühes maha kallatud oletat. — Teisal jälle joonud perenaene esimese õlle ära. Surnud warsti selle pääle. — Teisal jälle teinud peremees õlut. Wõtnud esimese õlle ahikotuse jaoks ära ja wiinud kambri. Tahtnud pärast ahikotusele wiia. Perenaene pole teadnud, et see õlu ahikotuse jaoks määratud õlu olnud. Joonud õlle ära. Kohe jäänud perenaene haigeks. Wäiksed sinised poisikesed hakanud ta ümber tantsima. Perenaene ei saanud enam kuidagi wiisi rahu. Wiimaks läinud peremees targa juure abi otsima. Tark tulnud ja lugenud oma sõnu. Selle pääle wõtnud musta kuke, tapnud ära ja wiinud were ahikotusele. Kui ahikotusel seda wiisi ahtmas oli käidud, saanud perenaene jälle terweks.

Jätnud keegi ahtmise anni wiimata, siis juhtunud peremehele ikka mingisugune õnnetus. Ei wiidud leiba, ikaldanud wili. Ei wiidud leent ega liha, jäänud seda sugu loom, mille liha keedetud, kas põdema ehk lõpnud hoopis ära. Mõne korra kärwanud ahtmise hooletusesse jätjal kõik loomad ära. Nii juhtunud ka, kui keegi Tõnisepäewal ahikotusele sea pääd pole ahtmas käinud. Selle peremehe sea õnn kadunud täiesti.

Mida agaramine ja hoolsamine ahtmas käidud, seda paremine läinud kõik asjad ja ettewõtmised talus korda, seda paremine käinud peremehe käsi. Õnne armastaw peremees pidanud sellepärast alati oma pühaks kohuseks ahikotust kõigi loomade eest warjata ja käinud igapäew hoolega ahtmas. Lastega olnud wanematel kõige rohkem muret. Nimelt roninud poisikesed tihti üle aia. Kui wäga wanemad ka lapsi ahikotusele minemast keelnud, teinud lapsed siiski wastu käsku ja tõmmanud pea enestele, pea jälle wanematele käsu wastu tegemise tagajärje kaela.

Kõik niisugused ahtmised panewad meid küsima: kes see oli, kellele nii hoolsalt ahtmas käidi? Iseenesest selgub, et see ainult ahikotus ei wõinud olla, kellele andisid wiidi, sest ahikotus ei tähenda ju midagi muud, kui iseäralikku paika, kus ahiti. Ahikotuses pidi palju enam olemine asuma, kellele kõik need meeleshääd wiidi ja kes wiimata jätmise korral inimest warsti nuhtles. Mis olemine see aga oli?

Mõnesuguseid seletusi on Tarwastu rahwas selle küsimuse kohta annud. Ühed arwawad, et ahikotustes jumal wõi warejumal asunud. Jumalale wiidud siis need annid ja jumal nuhelnud warsti, kui teda ilma jäetud.

Teine seletus käib otsekohe esimese wasta. Teise seletuse järele ei asu ahikotustes jumal, waid kuradid, wanadpaganad. Nii kuulutawad nimelt Wennaste koguduse liikmed alati. Ja praegu annawad mitmed inimesed weel niisamasuguse seletuse. Wanapaganale ohwerdatud ahikotustes. Ahikotustest tulnud wanadpaganad mõne korra ka elumajadesse ega annud säääl inimestele sugugi rahu. Teinud tempusid kunni kuke lauluni, siis kadunud kõik korraga ära. Räägitakse koguni, et

wanadpaganad wahel ahikotustest wälja tulnud elumajadesse warrusid pidama. Nad katnud pikad lauad mõnesuguste roogadega ja jookidega ja lasknud hämariku sarnase walguse toas paista, tuli aga puudunud täiesti. Wanadpaganad ise ilmunud herrade ja prouade näol. Herrad kannud kolmenürgelisi kübaraid pääs. Wahel tantsinud ise, nii et jalad lakke käinud. Lapsele pandud warrudel nimi Kõrges.

Wanadpaganad käinud ülepeä ahikotustest wäljas hulkumas. Öhtuajal pole keegi inimene muidu julgenud toast wälja minna, kui lambaraudu kaasas pole kannud. Neid kartnud wanadpaganad. Mõne korra küsinud wanadpaganad: „Kas ma tulen?“ Selle pääle wastatud ikka talle: „Kui tuled, ühe korra sorkan, kaks auku saad.“ Niisuguse wastuse pääle ei tohtinud wanapagan kallale tulla.

Wäga mitmed elanud wanapaganatega suures sõpruses. Ju laupäewa lõunaajal hakanud inimesed Nohkla ja Sawi kõrtsi woolama. Sää! joodud ja tapeldud kunni esmapäewa lõunani, aga kedagi pole ära tapetud. Taplemine olnud nagu silmakirjaks, wanadpaganad kaitsnud alati oma mehi. Lõpnud riid ja taplemine, siis tulnud leppimine ja suure lahingi pääle weel suurem joomine, nõnda et koju minnes endised riiumehed jälle hääks sõbraks saanud.

Jälle teised nimetawad ahikotustes asujaid tontideks. Mõnes majas teinud nad hirmust kolinat ja mürinat ega annud majarahwale sugugi rahu. Wahel läinud ukсед iseenesest lahti ja kinni. Üks peremees pidanud tondiga ommeti suurt sõprust. Korra istunud peremes koldekiwi pääl ja hüüdnud tüdrukut: „Ann, tule siia, anna mulle piibu pääle tuld!“ Tüdruk tulnud, seganud koldes ja pannud peremehele suure sõe piibu pääle. Peremees ütelnud: „Anna sellele wõerale ka!“ Tüdruk waadanud, näinud wõera: põhjatu suur, waksapikkune nina pääs, hambad nagu rehapulgad suus. Tüdruk katsunud, et minema saanud.

Matu mägedel, Peetre pädistikus ja Peebu pääl olnud tontide pääpessa. Suiõhtutel pärast päewaloodet laulnud nad Matu mägedel: nõka, nõka, nõnu, nõnu j. n. e. Peebu pääl kõndinud tont jälle nagu ilmatu pikk kõrend.

Neljandamad teawad, et ahikotustes asujaid waimudeks tulla lugeda, ilma et juure teaksiwad lisada, missugused waimud need olnud. Ahtmise eest annud need waimud majaranahwale ikka õnne, muidu tulnud aga warsti õnnetus majasse. Ülepää kutsub suurem jagu teateid ahikotuste asunikka waimudeks.

Weel teatakse rääkida, et Pilluse peremeest keegi pole tohtinud peremeheks hüüda. Hüüdnud keegi Pilluse peremeest peremeheks, ütelnud hääl kohe: „Kas sina see peremees oled? Kas sina see peremees oled?“ Peremees wastanud iga korra: „Ei ole mina peremees! Ei ole mina peremees!“ Siis jäänud waim rahule. Oleks peremees ennast peremeheks nimetanud, oleks lugu pahasti läinud. Igapidi näitab see lugu, et waim enesele peremehe auu nõudis ega seda nime kellelegi muule ei tahtnud anda.

J. Waine teadete järele näidanud ahikotuste waim ennast wahel ussi näol. Kadsaku peremees läinud korra pärast pulmi aita. Näinud: suur must uss istunud keras koos jahukoti otsas, wahtinud peremehele wasta. Peremehel ei aidanud muu nõu, kui katsunud, kuidas minema saanud.

Need on Tarwastu rahwa tähtsamad arwamised ahikotuste asunikkude kohta: jumalad, kuradid, tondid, waimud, ussid.

Et jumalad kuskil kiwiwares wõi põesas asunud, see ei lähe rahwa muude arwamistega ühte. Ahtmise põhjusel on küll wist ristiusu mõjul neid, kellele ahikotustele andisid wiidi, jumalateks katsutud nimetada. Rahwaluulele jääwad niisugused jumalad enam ehk vähem wõeraks.

Päris kuulmata on, et esiwanemad kuskil kuradile wõi wanalepaganale oleks ohwerdanud. Rahwaluule ei tea sest midagi, et wanapagan inimestele oleks ohwerdamiste eest õnne annud ehk neid mitteahtmise korral nuhelnud. Rahwaluule wanapagan nõuab ainult üht ohwrit ja see on werd, nimelt ohwerdaja oma werd. Kes oma were wanapaganale ohwerdab, selle käsi käib hästi. Muist ohwritest ei pidanud wanapagan lugu. Et keegi ahikotusele oma werd oleks käinud ohwerdamas, sest ei ole ma kõige vähematki kuulnud. Arukorral wiiakse werd ahikotusele, aga wiidaw weri on ikka looma weri.

Ja ükski ahtja ei wii werd pettuse näoga, s. o. et looma werd oma were pähä tahaks anda. Ei, igamees ohwerdab looma werd just looma werena.

Wanapaganale ahtmine tuleb päris wõeraks toodeks arwata. Rääkigu ka mõnda lugu selle poolt, meie ei wõi muud, kui peame selle arwamise kirjast kustutama. Wanadpaganad on mujalt ahikotuste eheteks juure lisatud. Ükski lugu ei tea, et wanapagan ahikotustes enestes ennast oleks ilmutanud, waid ikka majades. Tawalised wanapagana jutud ühendati ahikotustega ja nii saiwad wanapaganad ahikotuste asunikudeks. See sündis seda hõlpsamine, et Wennaste koguduse liikmed ahikotuste asunikka kuraditeks hakkasiwad hüüdma. Seda wiisi ei ole tarwis imestleda, kui mõnigi wanapagana lugu ahikotustele juure luuletati.

Umbes sedasama wõime tontide kohta ütelda. Teawad mõned rahwaluule korjajad ka tontide ilmumisest rääkida, ei wõi ommeti ükski tunnistada, et tondid tõesti ahikotustest wälja tulnud. Nii palju kui mina neist tontide lugudest aru saanud, polnud tontidel ahikotustega midagi tegemist, olgu siis, et nad mõne korra neis taludes ilmusiwad, kus ahikotustel ahtmas käidi. Niisama wähe tunneb rahwaluule tontidele ohwerdamist. Lühidalt: meie peame selle lõpuotsuse tegema, et tondid ahikotustega alles hiljemal ajal niisama ühendusesse seatud, nagu wanadpaganad.

Ussi ilmumist olen kõigist üheainsa korra kuulnud. Usski ei ilmu ahikotusel, waid aidas Ussi arwatakse ommeti ahikotuse kodanikuks. Mõnigi tunnistus ei näita seda tõeks. Ja wõikski seda tõeks näidata, ei tahaks ma ommeti selle ühe nähtuse najal weel ussid ahikotuste asunikudeks teha, olgu ka, et mitmes kohas muidu ussidele niisama ohwerdati, nagu ahikotustele, ehk küll usside ohwer piimast kaugemale ei ulatanud.

Meile jääwad seega weel waimud wõi kõrgemad olemised üle. Missugused waimud wõi kõrgemad olemised oliwad need aga, keda Tarwastus ahikotustel auustati? Selle küsimuse pääle ei tea ükski tarwastlane aru anda.

Ehk saame wähe selgust waimude loomu kohta, kui ahikotuste kaotamise wõi häwitamise lugu tähele paneme.

Ahikotuste hävitamine alanud umbes 100 aasta eest. Hävitajad olnud Wennaste koguduse liikmed. Need tahtnud Tarwastut paganausust puhastada ja hääks ristiusu kihelkonnaks teha. Need annud peremeestele, kelle maa pääl ahikotusid leitud, nõuu ahtmise paiku ära kaotada. Ei pannud peremees nõuu tähele, wõtnud Wennaste koguduse liikmed ise kirwed kätte ja raiunud ahikotuste puud maha ehk wisanud kiwid laiale. Kõige niisuguse hävitamise pääle waatamata jäänud mõned ahikotused siiski seisma. Kõige kauemine hoidnud endid ahtmise paigad alal Ojal, Pillusel, Kadsakul ja Peetri-Käpardil. Nendegi talude ahikotused on nüüd ammugi kadunud.

Nagu näha, ei ulatanud Wendade hävitamise tuhin igale poole. Mitmes kohas wõtnud peremehed ahikotuse kaotamise iseoma tahtmise pääle ette. Rahwaluule on niisugusele tegewusele mõnigi korra iseäraliku põhjuse juure luuletanud: waimud läinud ahneks, peremees pole neile enam nii palju toitu jõudnud wiia, kui waimud igatsenud. Sellepärast katsunud peremees waimudest lahti saada. Waimudest lahtisaamiseks arwatud kõige vähemalt tarkade abi tarwis minewat. Mõni tark loeb nõiasõnu ja häwitab selle pääle ahikotuse ära. Teised jälle hakkawad neljapäewa õhtul ahikotust wemmeldama ja wemmeldawad senni, kunni waimud wälja lähewad.

Mõne korra aimanud waimud oma häwitajate tulekut. Korra sõitnud tark Suisleppa ahikotust waatama. Korraga antud targale talu lähidal teiwaga tubli matsakas selga. Tark waadanud, ei näinud kedagi lööjat. Ütelnud ise: „Löö pääle! Küll ma su sellegi pärast siit kaotan!“

Jälle teisal katsunud peremehed palwetega waimusid ahikotustest wälja ajada. Nii lasknud üks peremees ahikotusele hulga puid wiia. Ise langenud ahtmise koha juure palja pääga põlwili, wõtnud Piibli ette ja lugenud. Lugemise järele käinud mitu korda ahikotuse ümber ringi ja põletanud selle pääle puud ahikotusel ära. Seda wiisi ajanud ta waimu ahikotusest wälja. Kadsakal loetud kolm päewa ahikotuse juures Piiblit, siis saadud waimust wõitu. Niisama tarwitatud mujal mitmes kohas Piibli abi. Kange Piibli lugemise wastu pole waim iialgi jaksanud panna, waid pidanud warem ehk hiljem taganema.

Kõige kangem ahikotuste häwitaja Piibliga olnud Jaak Asser. Ta käinud ümber ahikotuse ja lugenud sündsaid salmisid. Suislepas pole korra Asseri waimude wäljaajamist ustud. Sell korral tarwitanud Asser iseäralikku kawalust*). Ta pannud wana püstoli ahikotusesse ja püstolile taelaga tuld pääle. Natukese aja pärast käinud pauk ja sinine suits tõusnud ahikotusest üles. Seda nähes uskunud peremees kindlasti, et waim ahikotusest wälja läinud.

Mõnes kohas teatakse, et waim tubli wäljaajamise pääle ahikotusest pidanud lahkuma, aga minnes mõne korra weel peremehele paha teinud. Nii surnud kuskil järgmisel hommikul pääle waimu wäljaajamise peremehe walge hobune ära. Kui midagi paha waimu wäljaajamise järele sündis, katsus rahwaluule seda wäljaaetud waimu süüks lugeda.

Mõnnaste ahikotust — lepikut — hakanud peremees maha raiuma. Lubanud ahikotusest kartuhwlimaad teha. Mõnnaste lepikust möödaminijad oodanud, et waim maharaiujale kirwe kas jalga ehk kätte lööb. Kuid mees raiunud lepiku maha, ilma et mingisugust wiga oleks juhtunud. Küll trööstinud nägijad endid: „Ega selle mehega hääd lugu tule!“ Oodatud nuhtlus jäänud aga tulemata.

Kuhu jäiwad aga ahikotustest wäljaaetud waimud? Pea-aegu kõik teated lähewad selle poolest ühte, et waimud wee enestele warjupaigaks wõtawad. Arukorral nimetatakse Sopasood. Wõib olla, et waimude wäljaajamine wesisel ajal ette wõeti, mill soogi weest laenetas. Siis läksiwad niisuguselgi korral waimud wette.

Wesi, mis waimud uueks elukohaks waliwad, on ikka suurem weekogu. Harwemine põgenewad ahikotustest wäljaaetud waimud ojasse, sagedamine jõkke, kõige sagedamine Wõrtsjärwe. Mõni waim kaebab wäljaminekul: „Kuhu pean ma waene minema!“ Niisugusele antakse käsk kätte: „Mine Järwesaarde!“ Waim wastu waidlema: „Sääl teisi juba

*) Teised Kodused jutud, 64.

ees küllalt, kuhu mina enam mahun!“ — Läänud siiski niisuguse hooga jõkke ja jõge mööda Wõrtsjärwe poole, et wesi waatajatele wastu silmi löönud.

Üks jagu waimusid jääb siis ojasse ehk jõkke, teine, suurem jagu, läheb Wõrtsjärwe. Sääl wõtawad neist wäga mitmed Järwesaare enestele eluasemeks. Lõpuks tähendan, et jõkke ehk Wõrtsjärwe rahwa arwamise järele wanadpaganad, tondid ja must usski läinud, siis kõik, keda kuidagi ahikotustega ühendusesse seatud.

Niisugune waimude wette põgenemine juhatab meid tahtmata arwama, et waimusid waimudeks tuleb pidada ja ahikotuste waim weewaim Ahti wõiks olla. Ja mõni ahikotus annab selleks näpunäiteid. Ahikotus tähendab ju kohta, kus Ahi kodu. Küll ei wõi salata, et lõunapoolse keelemurde järele ahikotus niisama hästi ahjukohta wõib tähendada. Enne aga kuulsime juba, et ahikotusel suuremalt jaolt ahjuasemega mingisugust tegemist ei ole: ainult arukorral wõib seda juhtuda. Pääle selle kuulsime, et puid ja põesaidki ahikotuseks hütud. Kõik see tähelepanemine sunnib meid lahkuma arwamisest, et ahikotuse nimele ahju käest seletust tuleb otsida. Meil jääb ommeti teine tee weel üle ja see on Ahti. Kotused on Ahi päralt, Ahile on neis ohwerdatud, Ahti sääal auustatnd. Selle poolt räägib waljult seegi nähtus, et waimud ahikotusest wäljaajamise järele ojadesse, jõgedesse ja Wõrtsjärwe enestele asupaika lähewad wõtma. Ei muu, kui weewaim poleks wette warjule läinud. Ahist wõime aga niisugust wette minemist wäga hästi mõista.

Et Ahi auustamine just Tarwastus enesele nii palju maad wõitis, ei pane meid imestama. Seisab ju Tarwastu Wõrtsjärwe kaldal ja on ju tarwastlastel Wõrtsjärwega palju tegemist. Wõrtsjärw andis muistsel ajal rahwale päätoidust. Mis ime siis, kui tarwastlased järwe walitseja Ahi auuks ohwerdama hakkasiwad ja oma ohwrite jaoks paiku määrasiwad. Aja-jooksul kadus Ahi nimi, ainult ta kotused jäiwad järele. Need seisiwad senni, kui Wennaste koguduse mõjul elusse ärganud liikumine nendegi päewad lõpetas ja wiimsed paganusest päritud ohwerdamise jäljed kaotas.

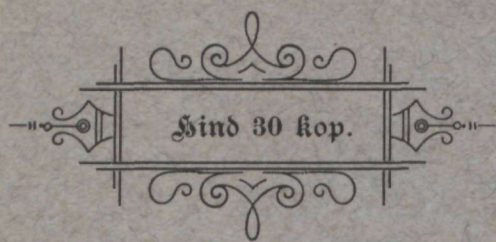
Imeks tuleb panna, et Rõngu, Rarnu, Kolga-Jaani ja Wiljandi kihelkondades ahikotustest midagi ei kuulu. Kõige vähemalt pole muist Wõrtsjärwe ümberkaudsetest kihelkondadest ahikotuste kohta midagi mu kõrwa kostnud. Miks muud kihelkonnad Wõrtsjärwe ümberkaudu siis Ahti ei auustanud? Ma mõtlen, et mujalgi Wõrtsjärwe ümberkaudu wist ahikotusid tunti. Ristiusu mõjul kadusiwad need mujal waremine, kui Tarwastus. Lugu läks nendega ehk niisama nagu Tõnni wakaga. Tõnni wakale ohwerdati wist igal pool, aga Wändrasse üksi jäiwad Tõnni wakast kõige kauemine selged jäljed järele. Palju kihelkonde leidub, kus pääle nime Tõnni wakast midagi ei teata. Tõnni waka ja ahikotuste kadumine ühes kohas waremine, teises hiljemine sündis ikka selle järele, kui suure hoolega paganuse häwitamise ja ewangeliumi edendamise eest hoolt kanti. Kus paganust wäewõimuga ristirahwa seast ei püütud kaotada, säääl õitses paganus weel kaua edasi, kuna ta sääält, kus ristiusk wõimuga ta kallale tunginud, ammugi põgenema pidanud. Seda wiisi wõis Tarwastus ahikotustel ahtmine ja Wändras Tõnni wakale ohwerdamine kunni uuema ajani edasi kesta.

M. J. Eisen.

Bind 30 kop.

A decorative horizontal frame with ornate scrollwork and flourishes. The text "Bind 30 kop." is centered within the frame. The frame consists of two horizontal lines with decorative elements at the ends and top/bottom center.